

Zbirka tvoriv ukrains'kykh
pys'mennykh

PG
3932
Z38

Purchased from the
SEWERYN WINDYK LIBRARY BEQUEST

ЗБІРКА ТВОРІВ

УКРАЇНСЬКИХ ПИСМЕННИКІВ

З ОБРАЗКАМИ

ЗМІСТ: — Вірші І. Франка і Т. Шевченка. — Оповідання С. Коваліва, Б. Лепкого, В. Стефаника, О. Кобилянської, Н. Вахнянина, О. Маковея, О. Ю. Федьковича і багато других.

ЦІНА 30 Ц.

UKR. RES.
DUPLICATE

ГОЛОВНИЙ СКЛАД В ВІННІПЕГУ.

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

796 $\frac{1}{2}$ MAIN STREET,

WINNIPEG, MAN.

З друкарні Українського Голосу.

FROM THE
LIBRARY OF YURI
GEORGE KOSSATCH

PG
3932
Z38

ПРО ЖИТЄ ІВАНА ФРАНКА

UKR RES
DUPLICATE

I.

Іван Франко уродив ся 1856 року в Нагуєвичах, в Дрогобицькому повіті. Із сим селом, сілською природою та

житем на селі, вяжуть ся перші спомини поета, що опісля проявляє ся сильно в його письменській творчости. До

школи ходив Франко спершу в сусідньому селі, потому в Дрогобичі. Із перших своїх хвиль у Дрогобицькій школі має Франко до волі немилі спомини (Schoen-Schreiben), але учителі звернули небавом увагу на його спосібности і признали йому першу льокацію. В гімназії, завдяки своїй великій памяти, Франко був усе перший ученик в класі. При тім читав багато, між иншими: Гомера, Шекспіра, Кльоцштока, Словацького, Шілера, Красіцкокого, Гете, Міцкевича і инші. Із українських письменників читав залюбки Стороженка, Куліша, Марка Вовчка, Шевченка (усього Кобзаря умів на память), Руданського і Мирного. Вже в низшій гімназії почав Франко списувати народні пісні, а під впливом своїх учителів (між иншим Верхратського), і товаришів починає вже в гімназії писати віршом і прозою. В 1875 р. записуєсь Франко на філзофічний виділ львівського університету. В його бібліотеці є вже кілька зошитів писань: оригінальних і перекладів. Тоді вже надрукував був у часописи „Друг” сонет: „Народна пісня.”

У Львові записуєть ся він у члени товариства „Академічний Кружок”, що видавало часопись „Друг”. В сьому товаристві вели ся горячі язикові і національні спори, і хоч Франко не брав у них визначної ролі, всеж таки хитав ся під їх впливом на сей, то на той бік, а в Друзі мусів свої твори писані фонетикою, друкувати етимольогією, і народню їх мову перероблювати на „язичіє”. Але дома писав він далі народньою мовою і фонетичною правописию, а в половині 1876 р. стає рішучо по стороні народнього (українського) напрямку. В тім часі починаєть ся великий вплив Михайла Драгоманова на львівську академічну молодіж, між иншим і на Франка. Знайомість із Драгомановим, крім рішучого впливу на Франкову письменську творчість і звороту його до реальних малюнків із народнього життя, мала й той посередний наслідок, що в червни 1877 р. арештовано Франка на основі одної згадки в листі Драгоманова, перехопленім львівською поліцією (Франко мав би на порученє Драгоманова поїхати на Угорщину і обіхати Угорську Русь, але до такої поїздки, як мовить сам, у нього не було ані підготованя, ані фондів). Франка передержано у слідчій тюрмі 8 місяців, потому засуджено на 6 тижнів арешту, хоч не було в нього за душею ні тіни того гріха, який йому закидувано (ані тайних товариств, ані соціалізму). Тюрма і

вічні труси за те, що він списував на клаптиках паперу поезії, прибили Франка дуже. З того часу; до тюрми походять перші реальні оповідання з життя народа („Лесишина челядь“) і з поезій „Наймит.“

Після того, як Франко вийшов із тюрми, почув на собі далеко ще гірші наслідки процесу і засуду. Його цурали ся всі знайомі, не хотіли навіть із ним сходити ся і тільки симпатії молодіжи нагороджували йому той бойкот старших. Франко починає видавати тепер з Павликом часопись „Громадський Друг“ (яку продовжує неперіодичними збірками „Дзвін“ і „Молот“) але вона мусіла упасти задля безустанних конфіскацій. Після її упадку Франко видає „Дрібну Бібліотеку“, а крім того починає друкувати свої статі в „Правді“ та польській „Pras-і“. В марті 1880 р. виїхав Франко до Геника до Березова, в коломийському повіті, але в Яблунові його арештовано і придержано 3 місяці у тюрмі, а після увільнення відставлено під ескортою поліції до Нагуєвич. Сей транспорт належав по словам Франка, до найтяжших хвиль у його життя; на основі вражіннь із нього написав Франко після повороту до Коломиї (за тиждень) оповідане „На дні“! До осені 1880 р. перебував то у Геника в Березові, то дома, в Нагуєвичах, серед дуже прикрих обставин. В осені вертає до Львова і записуєть ся знов на університет.

В сих роках Франко пише між иншим із дрібних оповідань отсі два автофіографічні: „Малий Мирон“ і „(Schoen-Schreiben)“, повість „Boa Constrictor“, а з поезій творить циклі; „Веснянки“, „Скорбні пісні“, „Нічні думи“, „Думи пролетарія“, „Excelsior“, (в ньому „Каменярі“), „Поет“, „Україна“, „Картка любови“, „Знайомий і незнайомий“, „Оси“, і поему „Ботокуди“, та „Сонети“.

З початком 1881 р. видає Франко враз з Іваном Белеєм місячне письмо „Світ“, але задля недостачі удержання виїздить у великий піст до Нагуєвич, там перебуває на весну тиф, а коли подужав, працює коло рілі, ладить статі для „Світа“, викінчує переклад „Фавста“, та пише повість „Захар Беркут“, що на конкурсі „Зорі“ дістала премію. Тон „Світа“, був більше уміркований, ніж „Громадського Друга“, часопись почала єднати на ґрунті поступових ідей Галичан, Російських Українців та українських емігрантів (Драгоманов і Вовк з одного, Конинський, Нечуй Левиць-

кий, Лиманський, Грінченко й інші з другого боку), але задля того, що Франко не міг сидіти у Львові й видавати часописи, а ще більше задля байдужности громадянства „Світ перестав виходити..

„Світ” упав при кінці 1882 р. У „Світі” друкує Франко повіст Борислав сміється, оповідане „Добрий Заробок”, із поезій, „Галицькі образки”, та доповнює майже всі вичислені доси циклі. Настрій поезії його з того часу, головно з часу побуту на селі, вельми прибитий.

Після короткого побуту у Львові 1883 р. виїздить Франко до Вікна до Володислава Федоровича, щоби переглянути архів його батька, посла до Відня із 1848 р. та зібрати дещо матеріялів до того часу, потім пересиджує до осени у Нагуевичах, та студіює праці до політичної й економічної історії Галичини, в рр. 1810—1848. Врешті вертає в осени 1883 р. до Львова і вступає в склад редакції „Діла” та „Зорі”. В рік опісля мав переймити „Зорю” на свою власність, але Партицький змінює свій плян і передає „Зорю” товариству ім Шевченка. Під той час скріплюють ся зносини Франка з Драгомановим, але співробітництво Франка у „Зорі” стає основою чималих його непорозумінь із сим останнім. Після невдачі із перебранем „Зорі” на власність, Франко виступає з редакції „Діла” й „Зорі”, задумує за радою Драгоманова видавати часопись „Прапор”, потім „Поступ”, але задля невідрадних моральних і матеріяльних обставин залишає на разі сю думку, і починає ще раз працювати в „Зорі”. Але в 1886 р. власники „Зорі” усувають його від редагованя сеї часописи за поміщене у ній вірша Руданського і рецензії Вільхівського, що не подобали ся цензорам „Зорі”. Франко оголосив тепер програму „Поступу”, а коли її сконфісковано, залишив уже дальшу думку про „Поступ” і вступає до редакції „Kurier-a Lwowskogo”. В рр. 1883—1886 працює Франко в різних українських і польських часописах. Ся журналістична робота впливає некористно на його поетичну творчість, хоч вона значується деякими замітними віршами, як веснянка на мотив; „Vivere memento!” і поезія „Молодому другови”. За те друкує в сьому часі багато своїх оповідань, що зложать ся опісля на збірку; „В поті чола”, (між иншим: „Грицева шкільна наука”).

З днем 1. липня 1887 р. стає Франко членом редакції

„Kurier-a Lwowsk-ого”, де працює дев'ять років до 1896 р. Тепер починаєть ся для Франка доба праці по чужих журналах і часописах. На протяг десять років стає він трибуном українських справ у польській журналістиці, причім працює із молодечим запалом для ідеї злуки українських і польських народних мас в ціли поліпшення спільними силами своєї долі. І треба було аж десять років, щоби він і його товариші, сі українські ідеалісти, переконали ся, що тільки сіючи на власній ниві, можна доробити ся власного хліба. В р. 1889 арештовано Франка враз із кількома російськими Українцями, але за що? Яку йому закидали провину, він не дізнав ся ніколи. Франко додумуєть ся по літах, що йшло тут про се, аби через се арештоване відстрашити російських Українців від поїздок до Галичини, та щоби спинити таким способом серед них ширене національної свідомости. У тюрмі написав Франко цикль „Тюремних сонетів” і „Жидівські мелодії”, до тюремних часів треба віднести одно із нагарнійших його оповідань; „До світла”. Із поетичної творчости сих часів треба зазначити видане 1887 р. збірки поезій „З вершин і низин” *), зібрано всі дотеперішні ціннійші поезії, а крім того надруковано поему; „Панські жарти”, шо єї Франко написав в січні і лютім 1887 р. В тім часі Франко написав уже частину своїх найгарнійших ліричних поезій: „Зівяле листе. В 1889 р. видає легенду „Смерть Каїна”.

Рік 1890 замітний у житю галицьких Українців сим, що основуєть ся в ньому нова політична партія: радикальна, шо мала оперти ся головно на мужицькій верстві. Франко був одним із головних основателів сеї партії, брав у її житю визначну участь, став одним із головних співробітників органу партії „Народа”. Його праця йде від тепер трема шляхами. Він працює в „Kurier-i Lwowsk-im”, так сказатиб, для хліба, не залишаючи використати сеї нагоди до переведеня публичної дискусії над ріжними українськи-

*) В збірці поезії: „З Вершин і низин” надрукував поет отсі циклі: De profundis, Гимн, Веснянки, Осінні думки, Скоябні пісні, Нічні думи. Думи пролетарія, Excelsior, Профілії і маски: Поезія, Поет, Україна, Картка любви. Знайомий і незнайомий, Зівяле листе; (жмуток), Оси; Сонети; Вольні Сонети; Тюремні Сонети; Галицькі образки; Жидівські мелодії; Панські жарти; Легенди.

ми домашніми справами на чужому терені. Його праця в українських часописах ділить ся на публіцистичну в „Народі” і літературно-науково-публіцистичну в „Житю і Слові”, в журналі, який основує в 1894 р.

В сьому часі Франко завершує свої студії, готовить ся до докторату й габілітуєть ся в 1895 р. на львівському університеті. Але вибір його доцентом на опорожнену зі смертю Ом. Огоновського катедру української літератури не дістає затвердження властей. Се був, здаєсь, один із найлютіших ударів, що їх судилось перенести Франкови на своєму житю, а рівночасно велика втрата для українського громадянства, що не допущено до університетських викладів української літератури чоловіка найбільше до того компетентного. Ся справа мала ще з іншого боку погані для Франка наслідки. Коли небаром появили ся дві його статі; „Niесо o sobie samym”, як передне слово до польського видання оповідань Франка; „Obrazki galicyjskie”, і статя в „Zeit”, „Der Dichter des Verrathes”, що в ній поет осуджує мотив зради в Міцкевичевім „Konrad-і Wallenrod-і”, Франка часть української суспільности назвали зрадником, а польське громадянство виповіло йому співробітництво у всіх польських часописах і таким способом Франко опинив ся без хліба. А має він уже під той час за собою славу вельми визначного письменника. Крім збірки з „Вершин і низин” надрукував між иншим у 1890 р. поважний том своїх оповідань: „В поті чола” *) в 1894–5 нескінчену повість: „Основи суспільности”, в 1897 р. повість „Для домашнього огнища”. Крім того надрукував в 1893 драму „Украдене щастє”, в 1895 драми „Сон Святолава” і „Кам'яна душа”, а в 1896, комедію „Учитель”. В решті поетична творчість тих часів зазначаєть ся поемою для дітей, „Лис Микита” (1890), „Пригоди Дон Кіхота” (1891) і „Абу Касимові капці” (1892), та такими перлами лірики, як „Зі-

*) В збірці „В поті чола” містять ся отсі оповідання; Лесишина челядь, Два приятелі, Муляр, малий Мизон, Грицева шкільна наука, Оловець, Schoen Schreiben, На дні, Сам собі винен, Слимак, Добрий заробок, Хлопська комісія, Історія моєї січкарні, Цигани, Ліси і пасовиска, Довбанюк, Домашний промисл, Маніпулянтка, До світла, Між добрими людьми.

вяле листе" *) й поезії на філософичні мотиви: „Мій Ізмарагд" **).

Небаром після того, як Франко стратив місце в редакції „Kurier-a Lwowsk-ого" рознесла ся вістка, що він увійде в склад редакції „Літературно-Наукового Вістника", що почав виходити в 1898 р. на місце „Зорі" і „Житя" і „Слова". Вістку сю вельми радо повитали приятелі Франка й прихильники його таланту. З тою хвилею починаєть ся найбільше видатна для нашого письменства доба діяльності Франка. Поминаючи те, що від тепер він бере участь у всіх виданнях Наукового тов. ім. Шевченка і друкує в них свої студії й матеріяли, він дає напрям самотому нашому літературному органу на протягу цілого десятка років. У відділі поезії друкує там у менших або більших виїмках усе те, що потім складаєть ся на поважні збірки „Із днів журби" (1900), ***) „Semper Tiro" (1906) ****) та „Поєми" (1899), *****) а крім того багато перекладів із європейських поетів. З прози крім дрібніших оповідань друкує більші; „Гриць і панич" (1898), „Хома з серцем і Хома без серця", гуцулські: „Як Юра Шикманюк брив Черемош" і „Тирен у нозі", та дві повісти; „Перехресні стежки" (1900) й „Великий шум" (1907).

Але найбільше праці вложив Франко у відділ публіцистично-науковий. Тут він подав огляд усіх важніших культурних європейських явищ, подає характеристики визначніших індивідуальностей на ниві письменства, подає студію про Данта із численними виривками перекладу його „Божественної комедії", нотує всі важніші новини українського письменства, обговорює різні політичні й ку-

*) Лірика „Зівялого листя" ділить ся на три жмутки. Крик болю поета, у першому жмуткові, Культ болю, у другому жмуткові, переходить у визвіля із болю у третьому жмуткові „Зівялого листя".

**) В збірці поезій „Мій Ізмарагд" є отсі циклі: Поклони, Перепетікон, Притчі, Легенди, По селах, До Бразилії.

***) У збірці поезій: „Із днів журби" є отсі циклі: Із днів журби, Спомини, В плен-ері, поема: Іван Вишенський і На святоюрській горі.

****) В збірці Semper Tiro є циклі Semper Tiro; Лісова іділля; (поема), Спомини, Нові співомовки, На старі теми, Із книг Кааф, і сатирична поема „Срашний Суд.

*****) В збірці „Поєми" містять ся отсі поєми: Істар Сотні і Табубу, Бідний, Генрих, Поема про білу сорочку і похорон. (

льтурні прояви нашого життя, освітлюючи їх і піддаючи їх раз холодній, раз знов вельми пристрасній, безпощадній критиці, а врешті дає заокруглені силуетки наших письменників, політиків і суспільних діячів. Важніші із них; „Леся Українка, літературно-критична студія“, „О. Антін Петрушевич, ювілейна силуетка“, „Михайло П. Старицький“, „Іван Галушевич“, Володимир Самійленко“, врешті дві більші статі; „З остатних десятиліть ХІХ в.“ і „Стара Русь“. Крім праці в Літературно-Науковім Віснику Франко бере визначну участь у „Видавничій Спілці“, і друкує в ній свої „Поеми“ (між ними вельми інтересну „Похорон“) та „Коваля Басима“, бориславські оповідання: „Полуйка“, „Сім казок“, „На лоні природи“ (в збірці „На лоні природи“ надрукував автор між иншим прегарне автобіографічне оповідане „Під оборогом“, що є рівночасно великою символічною картиною поетового життя й боротьби в жертві для добра рідного народу). Місія, Чума, Казки й сатири, та друге видане „Захар Беркут“, і „Voas Constrictor“ врешті збірку поезій „Semper Tiro“. Окремішними збірками видає накладом книгарня Антона Хойнацького оповідання: „Добрий заробок“, „Панталаха“, „Малий Мирон“, „З Бурливих літ“, в які входить друге видане чимало оповідань із збірки „В поті чола“, драму „Будка ч. 27“, і комедію майстер „Чирняк“. В 1905 р. появляється друком найсильніша і найкраща із поем Франка: „Мойсей“, що її враз із збірками „Зівяле листе“ та „Semper Tiro“ можна признати вершинами поетичної творчости сього поета.

II.

„ПИСЬМЕНСЬКА ТВОРЧІСТЬ ІВАНА ФРАНКА“.

Письменська творчість Франка вельми всесторонна. Вона обіймає поезію, оповідання, повісти, комедії, драми, переклади, не вчисляючи вже критичної, наукової та публіцистичної праці.

Колиб означити приналежність Франка, як письменника, до одної із літературних шкіл ХІХ в., треба би сказати, що сей писменник зрозумів і відчув усі напрямки, а письменська його вдача енергічної, живої людини велить йому

одушевлялись усім, що найкраще, у всіх літературних школах.

Молодість Франка припадає на час, коли романтизм, той літературний напрямок із кінця XVIII. і першої половини XIX в. ледви що прогомонів, але гомін його вельми ще сильно котить ся луною по всіх європейських літературах. Коли плоди духа романтиків англійських, німецьких та французьких захоплюють, одушевляють ще сильно європейське інтелігентне громадянство, впливають ще крім англійських, німецьких та французьких — польські, російські й українські романтики. Вихований на романтичній літературі, Франко підчинюєть ся в пливови романтичної школи; про ремінісценції романтизму у Франка свідчать переклади Байронового „Каїна”, Гетевого „Фавста”, та перші повісти Франка: „Петрі і Довбууцки” врешті пізнійші його твори — повість „Захар Беркут”, оповідане „Без праці” та віршові історичні драми.

Але ось на заході Європи, а також на північному сході: у Франції і в Росії виринає зворот в іншому напрямі; виступають: Золя з одної, Достоевський з другої сторони. І коли загаль галицького громадянства затоплений у правописях і язових спорах не звертає уваги на те, що дієть ся в Європі, галицько-українська молодіж дістаєсь під в плив Українця -емігранта Михайла Драгоманова і сей звертає її увагу на різні питання, що ворущать єврейські суспільности; а Франко, що його, як молодого письменника, Драгоманов почав цінити, звертає сей останній на шлях натуралізму.

Зворот Франка до натуралістичної літературної школи(що панує всесильно в другій половині XIX в.), зазначаєть ся перекладами його із Золя, в духови натуралістичної школи пише Франко свої реальні оповідання, що складають ся опісля на збірку „В поті чола”, і стають основою слави Франка як натураліста. І не тільки оповідання „В поті чола” — вся майже прозова творчість і в великій мірі поетична є се поклін нашого письменника перед жертвенником всесильного у другій половині XIX в. літературного напрямку: натуралізму; Франко — натураліст не тільки в своїх белетристичних писаннях; у всіх своїх критичних студіях і замітках він стає теж по стороні сього літературного напрямку. Та не вважаючи на великі заслуги Франка

в царині сієї літературної школи, вершок його поетичної слави лежить поза натуралізмом.

Отсе після короткого взриву натуралізму й рішучого опанованя ним усіх європейських літератур, підноситься проти нього опозиція. Йде вона ріжними шляхами: Отся нова штука зриває ся цілком із епічною манерою натуралістичного малюнка, звертає ся до невловимих почувань душі то видвигає раз символ, і знов розбиває індивідуальність на безліч змінчивих, хвилевих атомів, то знов задержує подекуди основну ціху натуралізму; реальне зображенє, але малюнок реального життя заступає ліричним відтворенем почувань душі, переймає на себе ріжні назви; символізм, декадентизм, модернізм, неоромантизм, відповідно до відтіни напрямку нової штуки. Остаточно здобуває загальне признанє. Сторонників модернізму не треба шукати тільки в самих противниках натуралізму: Є їх багато і між самими представниками натуралістичної школи, згадатиб тільки одного Гергарда Гавпмана із його натуралістичними драмами: „Перед сходом сонця”, „Свято мира”, „Самітні люди”, Візник Геншель”, а з другої сторони йогож „Затоплений дзвін”, „Ганнусю”, „А піпа гуляє” і т. д.

Тож не дивувати ся що й наш поет, лірик по природі, не вдержує ся на шляху натуралістичної школи. Із його серця виривають ся лірики, що в них поет стає на вершинах своєї поетичної слави, він творить поезією, що далеко відбігає від шляху натуралістичної творчости — дає твір наскрізь модерністичного характеру. Сей твір Франка являєть ся у нього протестом проти його натуралістичних принципів у добі найсильнішого розвитку натуралістичної творчости у тогож поета. Маю на думці ліричну драму „Зівяле листє”.

Герой сеї драми по словам Франка: був чоловік слабкої волі та буйної фантазії, з глибоким чутєм та мало спосібний до практичного життя. Доля звичайно кепкує над такими людьми. Здаєть ся, що сил, спосібности, охоти до праці із них багато, а проте вони ніколи нічого путнього не зроблять, ні на що велике не зважуть ся, нічого в житю не дібють ся. Самі їх пориви не видні для посторонного ока, хоч безмірно болючі для них самих. От тим то, вичерпавши сили, в таких поривах, вони звичайно застрявають

десь у якімсь темнім куті суспільного життя і теконяць день по за день, заводжаючи собі і другим. Постать, як бачимо ані не така незвичайна, ані не така незнана нам і в письменстві. Се типовий герой романтичної доби. Подаючи у поетичній формі дневник сієї людини, „переважно ліричні оклики, зітхання, прокляття та бичовання себе самого”, Франко вважає конечним дати від себе отсе пояснене: „Чи варто було трудити ся, щоби пустити в світ пару жмутків зівялого листа, вкинути в круговорот нашого сучасного життя кілька крапель затроених пессімізмом, а радше безнадійністю, розпукою та безрадністю? У нас і без того се-го добра так багато! Та хто його зна — думалось мені — може се горе таке, як віспа, котру лічить ся вщиплюванем віспи? Може образ мук і горя хорої душі оздоровить деяку хору душу в нашій суспільности? Мені пригадав ся Гетого Вертер і пригадали ся ті слова, які Гете написав на екземплярі сеї своєї книги, посилаючи її одному своєму знайомому. З тими словами і я подаю отсі вірші нашому молодому поколінню; „Sei ein Mann und folge mir nicht nach!”

Чим цікава для нас отся Франкова характеристика героя „Зівялого листа”, і дальші пояснення? Для зрозуміння краси поезії „Зівялого листа”, того вершка ліричної творчости не тільки у Франка, але взагалі в українській поезії сі пояснення Франка не дають нічого; вони просто не потрібні. Але вони незвичайно інтересні для зрозуміння психіки поета натураліста, що бачить, як із його душі „тріскає хвиля пісень”, що бачить, як ся бурлива хвиля пісень виростає у монументальний твір його життя, але рівночасно потрясає будівлею його літературної школи відбігаючи від натуралістичної сірої буденщини; поет натураліст відчува свою найбільшу невдачу і хоче конче звести поезію до ролі віспової суровиці. Та поезія остане поезією, а передне слово до неї вказує, що поет-критик зрозумів ціну своєї поезії, відчув її значіне, але хоч бачить, як його поетична творчість зриваєть ся на нові шляхи, промощує у нас шлях модернізмови, — він, як речник натуралізму бодай фразами оправдує свій зворот на новий шлях у поетичній творчости,

Колиб проте хотіти подати характеристику Франка, як письменника, треба відріжнити у нього два роди творчости: Франка критика і Франка поета. Як критик стає Фра-

нко речником натуралістичної школи, як поет є він неначе приклад на се, що критик і поет не можуть покривати ся в одній особі. Франко — се той виїмковий у літературі тип поета і критика в одній особі, поета, що в нього критик не вбив поетичної творчости. Але з другої сторони Франко, як поет, іде в розріз із Франком критиком. Перші його письменські кроки блукають ся по протоптаному шляхови романтизму. Та зараз таки захоплює його під зуби своїх коліс всесильний під той час у цілій Європі, новий ще тоді напрямок: натуралізму. Йому вислугуєть ся Франко усе своє жите. Та тут можна прослідити велику трагедію письменника. Годі що правда заперечити, що Франко, як натураліст своїми оповіданнями поклав у нас підстави під розвиток дальшої творчости в царині сієї школи, — всеж таки треба сконстатувати, що його творчість, як поета, далеко не покриваєть ся із основами натуралізму. Франко, як поет, лірик і то виключно лірик, не тільки в „Зівялому листю” не тільки у всіх своїх збірках ліричних поезій, він лірик навіть у своїх поемах. Сі слова можна віднести до поеми: „Смерть Каїна, Похорон, Іван Вишенський, Мойсей”; всюди тут ліричний елемент вибиваєть ся на перше місце. У всіх вичислених поемах найцінніша є аналіза власних почувань, кровавих ран власного серця. А той ліричний елемент, як був основою романтизму, так приходить до великої сили і в неоромантизму, або т. зв. модернізмі, як опозиції до об’єктивного холодно-розумового натуралізму, основаного на епічному елементі — Франко, як поет, творчостю усього свого життя вибігає далеко поза всесильну під той час натуралістичну доктрину; своїми поезіями він промоує у нас шлях опозиції супроти натуралізму, неоромантизмови і в своєму „Зівялому листю” дає в царині модерністичної школи твір, що його не то що не перевищив ніхто, але до якого вершин навіть не наблизив ся ніхто з наслідників Франка — сучасних українських модерністів.

III.

В недалекій минувшині, в нашій пам’яті, Франко своїми творами пробудив зі сну український загаль, що ще від

часів його істнованя колисав ся в дрімучій темноті.

Хоч вже в XVIII в. появили ся українські письменники і багато розписували ся про українське суспільство, піддали духа до загальної праці, і пізнати себе в заїмно, щоби спільного добитись кращого путя! Однак, позістали ся майже дрімаючими до XIX в. дожидаючи божого помилуваня. Ще в часах свого шкільного і молоденького віку Франко стає на твердім ґрунті втій ціли щоби висунути всяку гніль з поміж українського суспільства, а сам вказує на шлях, котрий прямує до здійсненя ціли українським загалом. Побачивши се Австрійсько-польський уряд в Галичині, що Франко їм пошкодить, як буде свобідно ходити, переловили його йдучого до дому, заарештували й сидів через девять місяців в тюрмі, де терпів житеві, моральні і духові невігоди. Хоч багато терпів то однак не згасала його любов до свого народу, а терпів та однак не згасала його любов до свого народу, а і гнет пануючих над собою.

В своїй першій поезії Франко, наводить тіни гнету словами наймита:

В устах тужливий спів, в руках чепиги плуга
Так бачу я його;

Нестаток і тяжка робота і натуга
З орали зморщами чоло.
Душею він дитя, хоч голову схилив,
Немов дідусь слабий,
Бо від колиски він в недолі пережив
І в труді вік цілий.
Де плуг його пройде, залізо де розриє
Землі плідної плясть,
Там незабаром лан хвилесте жито вкриє
Свій плід землиця дасть.
Чому ж він зрібною сорочкою окритий,
Чому сірак, чуга,
На нім мов на старці з пошарпаної свити?
Бо наймит він, слуга.
Слугою родить ся, хоч вольним окричали
Богатирі його:
В нужді безвихідній, погорді і печали
Сам хилить ся в ярмо.

Щоб жити, він і волю власну й силу
За хліба кусок продає,
Хоч не кормить той хліб і стать його похилу
Не випрямить і сил не додає.
Сумує німо він, з тужливим співом оре
Те поле, оре не собі,
А спів той, наче брат, що гонить з серця горе,
Змагатись не дає журбі.
А спів той — грім страшний, що ще лиш глухо грає,
На пів зівялий цвіт,
А спів той — грім страшений, що ще лиш глухо грає,
Ще здалека гримить.
Та поки буря ще нагряне громовая,
Він хилить ся, проводить в тузі дни,
І земельку святу, як матінку, кохає
Як матінку сини.
Байдуже те йому, що потом труду свого
Панам пановане дає.
Коби з трудів його на других хоч спливала
Зародила опять,
Коби з трудів його на других спливала
Небесна благодать.

* * *

Той наймит — наш нарід, що поту лле потоки
Над нивою чужою,
Все серцем молодий, думками все високий,
Хоч топтаний судьбою.
Своєї доленьки він довгі жде столітя,
Та ще на дармо жде:
Руїни перебув, татарські лихолітя
І панщини ярмо тверде.
Та в серці, хоч і як недолею прибитім,
Надія кращая жиє;
Так часто зпід скали тяжезної гранітом
Нора холодна бє.
Лиш в казці золотії, мов привид сну чудовий,
Він бачить доленьку свою,
І тягне свій тягар, понурий і суровий
Волочить день по дню.
В столітях нагніту його лиш ратувала

Любов до рідних нив;
Нераз дітий його тьма тьменна погібала,
Та все він пережив.
З любовою тою він, мов велетень той давний,
Непоборимий син землі,
Що, хоч повалений, опять міцний і славний
Вставав у боротьбі.
Байдуже для кого — співаючи він оре
Плідний, широкий лан:
Байдуже, що він сам терпить нужду і горе
А веселить ся пан.

* * *

Ори, ори й співай, ти велетню, закутий
В недолі й тьми ярмо!
Пропаде пільма й гнет, опадуть з тебе пута.
І ярмо всі ми порвемо.
Не даром ти казок чарівними устами
Про силу духа все співав,
Не даром ти в біді, пригноблений врагами
Його побіду величав.
Він побідить, порве шкаралуші пересуду,
І вольний, власний лан
Ти знов орати меш — власнець свого труду
І в власнім краю сам свій пан.

Ми ще і до сего дня не є власними панами тих ланів,
котрі, ми оремо, сіємо і жнемо.

Ми лише наймитами двох коронованих панів. Хоч Франко сам се все переживав, однак в ньому горіла невгасима любов до свого народу й бажав бачити того наймита вільним як орел у безкрайному степі. Сам Франко не раз знаходив ся прикрім положенню. Його карали тілесно і переводив з чужих мов; за що його переслідували на кої душево, одна він не покидав своєї ціли, аще більше писав ждів кроці. Боязли ся, що розбудить народ, і не позволить угнітати себе. Та любов до покривдженого народу проявляєть ся у Франка у кождім його стиху. Його здійсмає страх, що люди можуть терпіти те все і каже, чи они не знають кращого способу до житя, чи їм не належить ся свобода і воля, чи они не мають права впоминати ся о-

кращий устрій? Мають! мають все, тільки не пройняли те все, що нас збогатили широкими думками люди, та влили в наші серця запал та віру в успіхи нашої боротьби. Ми боремося цілі століття, та наша боротьба приносить мало успіхів. Франко, сам признає,

Важке ярмо твоє, мій рідний краю,
Не легкий твій тягар!
Мов під хрестом отсе під ним я упадаю,
З батьківської руки твоєї допиваю
Затроєний пугар. ,

Позаяк Український нарід в Галичині є затроєний політичним законом уряду і перевертнями (себто москофілами), що не допускали до розвитку українському громадянству. Франко, борець за волю українського поневоленого народу. Поборов він себе, корінем із серця усі ілюзії, всі грішні почуття, що колись вільнійше ще дихнеться, що доля ще і нам усміхнеться, і заживем в кращім положеню, кращим житєм. Бо житя, яке ми мали до сего часу, то не було житя, лише нуджене світом. Перед нами стоїть велика задача, котру Франко нас заставив докінчити. Тою задачею є велика тяжка до побореня темнота, якої не бракує серед нашого загалу.

Я бачив дивний сон. Немов передомною

Безмірна, а пуста і дика площина,
А я прикований ланцом зелізним стою
Під височезною гранітною скалою,
А далі тисячі таких як я.

У кожного чоло жите і жаль порили
І в оці кожного горить любови жар,
А руки в кожного ланци, мов гадь, обвили,
А плечі кожного до долу ся похилили.
Бо давить всіх один страшний якийсь тягар.

У кожного в руках тяжкий зелізний молот,
І голос сильний нам з гори, мов грім гремить:
Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод,
Не спинить вас! Зносить і труд і спрагу і голод,
Бо вам призначено сесю скалу розбить.

І всі ми, як один, підняли в гору руки.
І тисячі молотів о камінь загуло.
І в тисячні боки розприскали ся штуки
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз пораз гримали о камяне чоло.

Іван Франко лишив для українського народу довг (не грошевий) котрий ми є обовязані віддати з процентом. Той довг, то є його література, що він написав, а вона лежить по складах. Щоб довг віддати, то конечно потрібно всю його літературу перестудіювати. Нам треба бути тими каменярами своєї долі, бо нам єї ніхто не визволить, як ми самі не будем дбати про себе.

Тут містить ся біографія Івана Франка і дві його поезії „Наймит” і „Каменярі”. Докладнійше буде описано про його останну 6 літню творчість в окремім виданю, під назвою „Письменність Іван Франка” і її повинен читати кожний Українець.

Можливо, що в сій статі є що не на місци, прошу не брати того за зле.

Український народе до праці берись,
Ставайте в ряди друг при друг; ,
За вольну козацьку Україну борись,
Спільною силою поборем найтяжчий труд.
Український народе до праці берись.

І. Ш.

ХЛІБ НАШ НАСУЩНИЙ

(НАРИС)

Чорні залізні велетні, з мутно червоними черевами, з легка повертають ся видними над водою хрещатими гвінтами, мов риба хвостом, причалюють ся до пристани. Ті велетні з просунутими в залізні ніздрі ланцухами, з якимсь мало зрозумілим написом на чолі, зазнавши бурливих хвиль океану, перепливаючи кілька морів, пролазять морські гирла і припливають до пристані, до елевейторів, щоби набити своє зараз порожнє черево свіжою поживою.

Они ждуть. Порозчинявши свої чорні пельки — трюми (гичі) й затихли, замліли випускаючи ледви замітний димок з величезного закуреного димаря. Они чогось ждуть. Они ждуть собі поживи; золотого зерна і широких ланів України.

Они ждуть, горді й самовпевнені; хліб буде, вродив ся, він золотою струєю полеть ся в їх порожні, виголоднілі черева. Повинен политись, они задармо не беруть, они привезли з собою кілька пригоршень золота. За те золото они купують хліб. І справді, вже пливуть до них важкі мов золота струя, рурами хліб сунеть ся, немов з старих на половину розібраних дзвіниць, високих елеваторів. Люди забігають по помостах, як комашня, щоб догодити „чужоземцям”, наділити їх своїм хлібом. (

І хліб посипав ся в величезні залізні шлунки. Його сиплять елеветри, його несуть у мішках, згинаючись під вагою і обливаючись з напруження потом, „носаки”, і ціла юрба жінок і дівчат, мов на пожежі воду,носять його ведрами і кидають туди у ті трюми (гичі). Залізні велетні задоволено глитають зерно і поважно дишать, видихаючи з себе пил. Той пил повиває їх самих і всіх людей, що метушать ся на них.

Захід сонця золотить той пил, мов з розпукою жалю глядить на них, і помало ховаєсь за сині гори, щоб не видіти людського горя.

Велитні глитають. Вони ще лежать високо понад водою, мов величезні піраміди вибілених сонцем людських черепів і мовчать.

Аби вони могли сказати куди те все йде... вони би сказали багато... Тут широкими струями леть ся в залізні черева „чужоземців” хліб, а там далі від города й від річки, на необложених просторах степів, мруть люди з голоду,

Там у обдертих хатах, сидять убогі виснажені голоборонять закон пануючих.

Там у обдертих хатах, сидять убогі виснужені голодом, холодом і тяжкою безнастанною працею люди, бліді, тонкошії мов неопарені птешенята діти... Його забрано за податки, за аренди, за право ходити по землі і вмират на ній... Ось уже нажерлись досить. Більше не можна, бо не пролізуть в гирлах — зривають свої чорні пельки; буде з них, они поки що наїли ся їх забрано. Елеветори немов по великій пожежі покинуті людьми. Вже вечер. Дим, що раз більшими чорними клубами протискає ся через задимлений димар. Машини що раз сильнійше гудять, з задоволення своєю поживою.

Завтра они рушають до дому, і люди чужого краю будуть їсти от сей хліб, що так щедро наділено їм за кільки пригоршень золота.

Чужоземні будуть з того хліба ситі, і будуть сміяти ся з тих дивовижних людей, що вміють на своїх убогих нивах і широких панських ланах вирабляти хліб і не вміють їсти його.

Ще лише на світ поблагословило ся. Було ще темно і холодно. Велетні, відчаливши ся від пристани, повільно поважною ходою пустились в дорогу. Вітер легенько колисав ще дрімаючу воду, велетні на відході затрубіли на прощане, полишаючи ще сплячий від тяжкої праці люд. Поплили...

І. Шидловський.

Робітники є скалою, на якій буде устроєна церква будуччини.

Ми ті люди, що будують церкви і фабрики, кують кай-

дани і гроші; ми та жива сила, яка кормить і забавляє всіх від пеленок до гробу. Мизавсїгди і всюди перші в роботі, а на останнім місци в житю.

В містах стоять храми, наповнені золотом і сріблом Богу непотрібним, а на сходах храмів дрожать бідні, даремно очікуючи, коли всунуть їм в руку малу мізерну монету..

Чому держави дають такі великі суми на військо? Чи на се, щоби боронити людей перед ворогом?

МИХАЙЛО ОСТРОВСЬКИЙ

В ШПИТАЛИ

З ПОЛЬСЬКОГО ПЕРЕКЛАВ О. ВІДЛИЧНИЙ.

Чорна понура ніч як жите робітника, неспокійна ніч кінчила ся. Я не спав вже від кількох годин. Я лежав з шишироко отвореними очима, вдивляв ся в отруючу мене темноту і вслухував ся в дике вите бурі. Палила мене горячка. Тяжка праця, нужденна платня, що вистарчала ледви на скупе відживлюванє, підтяли моє здоровлє. Від кількох днів я відчуваю сильний біль і загальне ослабленє. Годинник вибив п'яту годину. Перші лучі зорі втискались через мале віконце і розвівались по кімнаті.

З трудом я підвів ся з ліжка і почав збирати ся до праці. Тяжко се мені приходило, сил не було, але мус переміг. В фабриці дуже строгий надзір. Як котрий з робітників не прийшов до роботи, то без огляду на се, що його до сього зневолило, записували йому кару, а за третим разом викидали за браму. Робітникови не вільно хорувати.

Як жалував ся на яку недугу, то з него собі кпили і обкидували лайкою.

Було не пити вчєра, хамє, то нині морда не боліла би, говорив директор, налоговый піяк, що все щикав. Як не можеш працювати, то йди до чорта! На твоє місце прийде сто здорових і сильних, а ти не показуй ся мені більше на очи! Мені до фабрики треба здорових, залізних людей, а не хирляків, розумів? Відвертав ся згодом і від ходив щикаючи. А страх, кинений директором робив своє.

Робітник розуміє, що як його викинуть за браму, то він засуджений з цілою сімею на нужду і повільну, голодову смерть. І знов вертає до роботи і добиває підірваний незмірною працею і нужденною поживою організм. Я вийшов на вулицю. Сіріло. Віяв сильний вітер. Я скулив ся і ледви волік ноги за собою. Раз обливав мене піт, то знов я тряс ся як в пропасниці. Усе крутило ся мені перед очима, голова була тяжка, як олово. А я таки доліз

до фабрики і точно о шестій станув до роботи.

Праця йшла мені дуже тяжко, я був дуже обезсилений, ноги тремтіли підомною. Я жалував ся перед товаришами. Зголоси ся до директора — радив оден з робітників. Шкода губ псувати, сказав другий. Чиж не знаєте, який з него песій син?

Не повірять, а ще візьме на око і готов викинути з фабрики. Найліпше дотягнути до вечера, а на ніч випий кілька шклянок горячого липового цвѣту, положи ся і накрій ся, чим ліпше можеш, випоти ся, а завтра будеш здсров як риба. А як се не поможе? запитав я. То тоді в сиру землю... Вона витягне з тебе всю хоробу. Така судьба наша, брате! — жартував третій.

Я перебідував з трудом до полудня. Робітники йшли на обід. Переходячи через фабричне подвірє, я почув, що ноги підомною захитали ся, голова закрутила ся, в очах потемніло, я заточив ся і впав без памяти на землю. Робітники кинули ся ратувати мене, підвели і майже занесли до найблизшого фельчера. Там дали мені першу поміч, привели назад до памяти, а опісля двох робітників відвезло мене до шпиталю. В канцелярії дижурний лікар сказав, що нема місця, але по довгих просьбах моїх товаришів приймив. Шпитальні послугачі повели мене до купелі. Я був вже ослаблений і немав охоти лізти до горячої води. Я просив ся. Доктори казали кожного хорого зпхати до горячої води, нехай би навіть мав сконати, сказав оден послугач. Наш доктор каже, що робітники брудні і бридить ся ними, каже їх купати, щоби станули чисті перед божим судом — додав другий і насильно, мимо моїх протестів всадили мене до горячої води.

Мені зробило ся гірше і я зімлів; тоді вони заволікли мене до салі і положили на ліжку.

Через кілька днів я мав сильну горячку, і не бачив, що навкруги мене діяло ся. Але відпорний організм не подавав ся. Що день рано лікарі обслухували мене, пукали, тиснули, трясли мною і записували ліки. Монахиня крутила ся між хорими, Одного дня станула перед моїм ліжком, схилила ся надімною і шепотом порадила висповідатись. Я відмовив. Чому не хочете висповідати ся? Тут в шпитали кождей хорий мусить очистити ся з гріхів. Можливо, але не я, прошу лишити мене в спокою, рішучо

відповів я. Для таких недовірків нема тут місця. Я скажу про вас панови докторови і він вас випише. Монахиня почервоніла зі злости і скоро відійшла, злобно оглядаючи ся.

На другий день приступив ординуючий лікар до мого ліжка і через зуби запитав: Чому ви „пане“, не хочете висповідати ся? Обовязком монахині є лічити хору душу і ви не повинні їй опирати ся. Так, пане доктор, але я прийшов до шпиталю хорий тілесно, — духово я цілком здоров. Се вам так лише видаєть ся. Ви збаламучені і не релігійні... А се зле, бо віра підносить чоловіка і скріпляє знеможеного духа — говорив обурений лікар. Моя релігія опираєть ся на волі і розумі. Своє релігійне переконане уживаю за свою особисту річ і тому не позволю собі накидати релігійних практик. Я філософ і вірю лише в се, що потвердила наука — сказав я рішучим голосом.

Лікар жалібно подивив ся на мене. Йому ніяк не могло поміститись в голові, що робітник може трохи інакше думати і бути філософом. А по хвилині сказав: Ви цілком милите ся, а при тім як хорий, мусите приготувити ся на всяку можливість, щоби по людськи зійти з сего світа.

Я приготований на все і можу спокійно вмерти. Але Господь Бог дарує і найбільше твердим грішникам, як сповідають ся, і щиро жалують за свої гріхи — навчав мене лікар.

А я знову думаю, що ви, пане доктор, хочете вмовити в мене гріхи і змусити мене, щоби я піддав ся священникови. Ні пане доктор, я рішучо сему противлю ся; в моїх переконаннях мене ніхто не захитає.

Лікар уже нічого не сказав, подивив ся собачим зором на мене, взяв за виски, помацав голову і записав „бром“. Від тоді зроблено з мене еретика. Монахиня не можливо докучала мені, не давала в означений час ліків і їди. А щоденно при молитві слів: „Від наглої і несподіваної смерти“ додавала; „і від еретиків хорони нас, Господи!“ Розмовляючи з хорими, показувала на мене пальцем, як на опутаного злим духом, визивала мене „паршивою вівцею“ і казала не стикати ся зі мною...

Ліжко, що стояло коло мене, було вільне. Недавно винесли його „власителя“ і воно чекало на свіжу жер-

тву праці. Жертва знайшла ся: пришов молодий робітник, столяр. Прележав кілька днів, хвороба змагалась, горячка була чимраз більша. Одної ночі я почув, що хтось тягне мене за руку. Я отворив очи; коло мене стояв молодий робітник і в своїх горячих долонях тримав мою руку. Товаришу, брате любий, просив мене шепотом — потримай мені раму, я мушу її докінчити, бо майстер буде гніватись. буде мене проклинати, а потім викине мене за двері. . . Говорив і дрожав цілим тілом, а рясні сльози котили ся по його лиці. Я встав. Хорій дав мені щось невидимого до руки. Тримай, товаришу! І я тримав. Шпитальну кімнату давить тишина. Хорі сплять, в куті горіла мала лампа і блимала слабим світлом. Від часу до часу було чути тихий шепіт, тяжкий стогін, хрипкий кашель і гране в грудях. . . Се армія робітнича відпочиває по трудах нужденного життя і вичікує смерти — спасеня.

А хорій столяр мучив ся; гиблював, втинав, прибирав. Був дуже занятий працею. Заховував ся спокійно. Я держав невидиму раму в воздуху, щоби його вдоволити. Силк його опускали і він сів на підлогу відпочати. Я підніс його на ліжку. Він стратив память, лежав бездумно і тяжко виддыхав. Я не спав до ранку пилнуючи його. На другий день йому погіршало, горячка змогла ся, він що хвилини зривав ся, страшно кричав, що йому не дають працювати, що його викидають з варстату. Мусіли привязати його до ліжка шнурками. Він був сильний і розриває ся. Його перенесли до другої кімнати і слідуячого дня він сконав. . .

Ліжко знов ждало нового гостя.

Мені ставало чимраз ліпше, так, що я міг навіть ходити. Одного разу я вийшов на коридор. Вікна були отворені і виходили на город. Була весна, день гарний, сонічний. Природа будилась до життя. Деревя починали вкривати ся ніжним, дрібним листем. З маленької трави не сміло визирали білі головки весняного первоцьвіту. Пташки щибетали, а сонце сипало своє золоте проміне.

Стоячи при вікні, я розкошував ся, віддыхав повною грудью свіжий, запашний воздух. Коридором несло двох слуг хорого. За ним йшла молода, але збідована жінка. Високий, чорний, страшно висох, очи страшні, запали глибоко і дико дивлять ся перед себе. Я пішов за ним до салі.

Послугачі положили хорого на вільнім ліжку коло моєго. Скіра і кости, ноги тонкі гей патики, коліна випуклі, набренілі — пригадували ноги змученого коня. Я ще не бачив так страшного чоловіка. Жінка стояла коло ліжка і ревно плакала. Я приступив до неї і запитав: Чи се ваш чоловік? Так, відповіла она через тихий плач. А при чім робив? Був шліфарським робітником. І вона дальше мені оповідала, що має четверо дітей, що сама ходить до послуги, бо він від якогось часу дуже мало заробляв. Кілько мав літ? Трицять, але від малої дитини тяжко працював в шліфарській фабриці, а порох з каменя і сталеві опилки знищили його легкі. Я здивувався. Як — сей чоловік має лише трицять років — а виглядає на шістьдесят? Хорій лежав тихо, розглядаючись довкруги і порушав губами. Жінка схилила ся над ним і він шептав їй щось до уха — голосно не міг говорити.

Жінка втерла заплакані, червоні очи, гладила хорого по голові і успокоювала. Хорій боявся, прочував, що з відси вже не вийде, що на тім ліжку прийдець ся йому закінчити нужденне жите.

А чому ж ви скорше не дали його до шпиталю?

Мій пане, він був такий роботящий і доки сил йому ставало, не хотів вийти від праці. Все говорив, що хвороба промине — і мало заробляв. І я також слабувала, такі дрібні діти і також слабують. А все хоче їсти, треба їх вбрати.. Я хотіла його ратувати, на лікара не було гроший, ліків нізащо купити. А фабричний лікар? Ви-ж прецінь їх знаєте! Знаєте, як вони дбають за робітників і які дають їм ліки..

Знаю, знаю... Голодному робітникови записують на порожній жолудок рицинус.

Так, дорогий пане. Він навіть не ходив до него, бо і по що. Він навіть крив ся з хворобою, бо як би був його узнав за хорого, то фабрикант був би його викинув на вулицю без милосердя. А він стратив у нього своє здоровле і силу. Аж тепер, коли вже сил не стає, не може встояти на своїх власних силах, просив, щоби відвести його до шпиталю. Не знаю, що тепер з ним буде. Як би мав очи замкнути, то я воліла би, щоби вже в хаті, щоби бодай попрощав ся з дітьми і зі мною. Жаль мені за ним, бо був добрим, чесним чоловіком: хоч любив часом тро-

хи випити, але се для зміцнення сили... Задумувалась і говорила далі. Я мушу йти до дому, бо ходжу до послуги, щоби діти не повмирали з голоду. Але я також не годна... Не маю за що лічити ся. А діти?... Бо чим ми живем? Я махнула рикою.

Мій пане, наглядajte трошки, бо монахині часом збиткують ся над такими як він безсильними. Не дайте йому зробити кривди. Ви-ж прецінь також робітник... Я прийду в неділю, то принесу йому дещо.

Просила мене із слізьми в очах. Я прирік єї. Вона схилилась над хорим, поцілувала і погладила по голові. Він був байдужий, на пів мертвий. Вийшла втираючи сльози.

Я сів на ліжку і придивляв ся хорому. Він був страшний, лице аж по чорніло, спалене і таке сухе, що виглядало гей зварене. Зуби були великі і чорні. Очи великі, залалі, страшні... Лежав тихо і лиш деколи водив блудним зором по других ліжках. Прийшла монахиня, поставила принім шклянку молока, байдужно подивилась на него і відійшла. Хорий подивив ся на мене і я зрозумів, що він хоче пити. Я подав йому молоко. Лакомо випив до послідної кроплі, страшно дивлячись на мене. Потім замкнув очи і довго лежав без руху.

На другий день рано монахиня привела священника, але він вже не міг його сповідати, тільки намастив олією. Прийшов лікар, подивив ся, махнув рукою і пішов далі. З полудня робітник почав конати. Монахиня обставила його параваном, і заказала там входити і відійшла. За хвилину я всунув ся за параван. Вмираючий робітник лежав горілиць і водив блудними очима по стелі. Я нахилив ся над ним.

Брате дай горівки, просив мене тихим шепотом. Я наразі не знав що робити, що йому подати, подав йому шклянку з молоком і підніс йому голову. Він лакомо випив.

Ох, яка добра горівка... На хвилинку оживив ся, очи заблищали, лице викривив і вишкірив великі, чорні, зіпсовані зуби. Се був його усміх. Йому здавалось, що пиз горівку. Потім зачав скубати коц, сухими, зпрацьованими палцями і уважно їх оглядав. Мені в голові товкли ся прикрі, смутні думки. Перед моїми очима стануло смутне жите сього напів трупа.

Нуждаре! Від колиски ти терпів холод, голод, нужду. Вони вигнали тебе до тяжкої праці, навіть не дали тішити ся молодим дитинячим віком. На самім вступі в жите хоброба закрала ся в твоє тіло. Ти тяжко працював, се видко по тобі, і що маєш з того? Яке було твоє жите? Що ти бачив поза нуждою і упокоренем? Брехню і визиск! Тебе годували брехнею, показували тобі ріжні блискучі забавки, щоби тебе obtуманити, використати і обікрасти. Морили тебе голодом, щоби ти був покірним, обіцяли тобі нагороду „там“, а ти їм вірив.. Ти працював, я віл понад сили. Ти знищив своє здоровле для їх добра. А вони живуть спокійно з твоєї праці і з дня на день, не журять ся про завтра і плавають в розкошах та достатках. А ти? Ти ось тут конаєш, заслонений параваном, нема при тобі навіть родини... Нема тобі з ким попрощатись, нема кому очий тобі замкнути.

Що ти лишив своїй родині? Чи ти працюючи гірко, кроваво, довгі роки, дав їй яке забезпечене на будучність, чи ти дав своїм дітям яке образоване? Нужду і скрофлі — се ти їм лишив! Се лишаєш по собі!... Ти засудив їх на страшну нужду, хоброби і смерть з надмірної праці. І по що ти їх сотворив? Нуждаре! Трупе, робітнику мій брате!...

Конаючий робітник виконував якісь механічні рухи руками, та витягав перед себе руки, то притягав і примикав очи; було видко, що він висилював ся. Змучив ся, рука безсильно упала, замкнув очи і лежав бездумно. По хвилі отворив очи і побачивши мене, витягнув шию і щось шепотів до мене. Я нахилив ся над ним. Пересунь брате пас на машині, я відпічну трохи, змучив ся — шипотів він благаючим тоном.

Я зробив рух наслідуючи пересуване паса. Він хотів усміхнути ся. Не міг. Скіра на лиці так висохла, що не вистарчила на усміх. Він тільки викривив лице глибоко зітхнув і вліплени в одну точку очи станули нерухомо. Випростував ся. Кости тріщали гей сухе дерево. Він витягнув ся, його о чи мигтіли, повіки помалу стискали ся і в половині дороги стали, на пів замкнені очи заходили білком, чорна шкіра на лиці викривила ся, зза ростворених губ виглядали чорні зуби, а з горла добував ся свист і глухе булькотане. Він випростував ся ще сильнійше, його змо-

рені сухі руки безсильно опали, а груди що раз слабше підносила ся... Він сконав працюючи до остатного віддиху.

Я вийшов зза паравану, в голові мені шуміло. Обсіли мене гіркі думки.

На салю вийшла монахиня. Справдила смерть. Відставила параван — клякнула при ліжку з запаленою свічкою. Говорила голосно молитву... Отче наш... Перед лицем твоїм гріхи наші приносимо: Господи! Хорі нуждарі повклякали або сидючи на ліжках били ся покірно в груди і горячо молили ся за грішника, з котрого виссав капіталістичний устрій послідні соки. І я також клякнув і похилив голову перед повагою смерти, що принесла визволене тому братови робітникови. Але я не молив ся...

Перед очима стояла мені смерть того мученика праці і я не міг за нього молити ся.

Так говорила мені воля, розум і совість.

FROM THE
LIBRARY OF
GEORGE KOSS. 1901

СОЦІЯЛІЗМ І НАЦІОНАЛІЗМ

Отся всесвітня різня в Європі застановила кожду людину, що тільки має голову, думати про своє становище, думати про становище своєї родини, думати про своїх знайомих, про націю і про все, що його окружає зараз.

Всі думають про свої особисті потреби, всі тільки думають про себе. Богачі, а радше — капіталісти думають про себе, бо їм лежить на дорозі руїни їх загарбаний маєток. Вони всі мусять думати і придумують різні способи, готова перестати бути буржуазією, бо капіталісти розпощоб часом не стратити його (маєток). Вся буржуазія думає про себе, бо буржуазія готова стратити всі свої зиски, чинаючи отсю війну на те, щоб розпродати свої продукти, творить буржуазії конкуренцію і ось — ось буржуазія може опинитись між бюрократією.

Бюрократія (всі капіталістичні урядники) також думає про себе.

Їм грозить те, що буржуазія потратить теперішню існуючу бюрократію усунути від їхньої роботи. Вони стараються зробити заходи (о скільки сили), щоб не допустити до своєї власної заглади.

Робітники також думають про себе, бо їм грозить через конкуренцію між капіталістичними кастами, голод, їм грозить нужда, їм грозить національний упадок, їм грозить від всіх і найтяжше.

Та про те всі, що належать до капіталістичної кляси, думають про свої кляси. Робітники менше інтересують ся сею справою окрім невеличкого числа з'організованих.

Дві противлежні до себе кляси народу: капіталістична і робітнича все провадили між собою боротьбу. Посідачі мільйонних маєтків, їх наймити: уряд якої небудь держави з її головою все ставили сильний опір якому небудь рухови зі сторони найбільшійших, як селянам і робітникам. Між одною а другою клясою ставало до помочи багатій клясі звисне всім буржуазне священство і під покришкою св. письма придушували всяку думку темної робітничої

кляси так, що робітник ніяк не міг освободитись з ярма, ще наложив на його багач.

Рух робітничий розпочався рівночасно з розвитком капіталу. (Даруйте, що я ще не зачав дійсної теми, будьте терпеливими, а довідаєтесь, що говорю якраз про націоналізм).

Початки так званої „культури”, се початки дійсного абсурду між двома клясами, се рівнож початки справдішної абсурдно-ворожнечої боротьби національної.

„Культура”, техніка і капітал відібрали тисячам цехових робітників їх заробіток і вони всі спролетаризовані, а за ними бідні рільники, пішли під брами фабрик і тут в загальнім незадоволенім гаморі почали шукати винownika їхньої нужди. Справа досить ясна, що винownik знайшовся в капіталі. Нарід глядів за способом, в котрий капітал опанував їх. Нераз лучались люде, що трапляли, однак не вірили самі собі. Нарід був придушений своїми панамі дуже сильно. Не вільно було згадати слово наріканя на свою нужду, бо над головою висів шнурок, або гайдук з нагаєм стояв за плечима. Кінець кінцем на початку 19-го століття придушені Французи вже не могли стерпіти того гніту і в році 1848 вибухла в Франції революція, котра з гладила февдальний лад. Франція осталась республікою. От та революція зробила переворот в цілій Європі. Панщина була покасована, всякі національності подіставали деякі манюсенькі права і т. д. Що найважнійше се те, що Франція хотяй стала республікою, пролетаріятowi французькому під управою дійсних тодішних управителів Французьких нової республіки, зовсім мало полегчало. Причина се та, що весь уряд французької республіки захопила французька буржуазія. Ось тут було питанє, чому нарід французький здобувши собі республіку, не здобув собі лучшого житя? І вийшло ось що: нарід був ще досить темний і не з'організований. А що-б бути з'організованим треба було якихось трівких підвалин до такої організації.

Та не тільки Французи остались надальше нуждарами. Остались надальше тими самими нуждарами й інші народи і то з дуже важних причин.

Величезні розрухи бідного люду зреволюціонізували тодішний лад, лад февдальний, але богата кляса, щоб ко-

нечно не стратити нічого свого, постаралась розширити і зміцнити капіталістичний устрій, постаралась о так звану „культуру”.

Всі бідні маси народу з гуртувались під брами фабрик, коло машин, коло будівель і т. д. . . . Тут показавсь брак організації і то організації такої, яка-б була спільною всім робітникам цілого світа. Коли тільки почали люде говорити голоснійше про потребу подібної організації а нарешті й робота організаційна почасти розпочала, а до того славно-звісний вчений Карл Маркс найшов і вияснив теоретично про визиск пануючої кляси, робітничу дльасу і подав в своїх творах добрі пропозиції для з'організованя ся робітничій клясі, буржуазія сейчас виступила остро проти теорії Маркса, а його учеників покарано. В загалі ціла капіталістична кліка старалась перешкодити так завзятому і так швидко розвиваючому ся соціалізму.

До того капіталісти знайшли два ножі, котрими старались розколювати робітничий рух. Се були і ще й до сегодня: націоналізм і релігія.

Ось тут розпочинаєть ся робота національна. — По правді сказати, національна боротьба а й робота, се давна пісня. Але тут важне є те, що нацією боронить ся капітал як головним орудієм, котрий опісля тільки за помочію „нації” стає великим нинішнім паном — капіталом.

Та про те ніхто і нігде не спинив робітничого руху помимо страшних і не вгасимих перепон.

Капіталісти постарались в кожній державі про потреби одної нації (кажу про потреби, але не всі), а з тим самим придушувано всі прочі менші національності і то спеціально на те, щоб міжнародню організацію розбити. Тут пригнічені нації національно зі сторони вічно буржуазного уряду, (треба зауважити, що тільки бідний нарід був і є пригнічений), шукали вини на таких-же темних, як вони, пануючої нації. Пануюча нація була і є звичайно та, до котрої належить уряд якої небудь держави.

Не вистарчить тільки одного націоналізму, бо треба конечно захистити націоналізм. Для сего побудовано школи в кожній державі, до котрих звичайно могли ходити діти з богатшого роду, хотяй їх побудовано тільки за гроші зібрані з податків з бідної кляси; а опісля пре-

су — головно часописи, видавані за гроші буржуазії національної, відповідну літературу переповнену похвалами, та оповіданнями про різних дуків, банкерів, мільонерів та ще хто зна кого. Правда, писалось і про муки бідного народа, але за те їх відослали писати на небо, або до чистилища.

Отся віспа прищеплена була капіталістами ще з загоді а більшість робітників незважаючи куди лізуть, полізли за проводом буржуазно-національної преси та провідників. Чому?

Полізли вони (робітники) тому, що там обговорювалось справу національну; якогось свята, писаня, читаня бесіди а дуже багато обговорювалось грошеві справи, котрі все виповняв бідний нарід, а проте не було ніколи ніякої йому з того користи і т. д. Не кажу, багато робилось, що повинно було зробитись, але то вже „про людське око”.

Важним тільки є те, що в тій боротьбі національній, що в всяких товариствах, клубах, напів-організаціях ніколи ані крихіточки не згадано про потребу боротьби клясової, про потребу поліпшення робітничої долі. Говорилось про їх нужду, та за те бідний народ одержував шум оплесків за свої тяжкі муки на сцені цілого світа. Всякий спеціально-національний рух допав боротьбу клясову.

Що-ж тепер з національною роботою?

Національна борба розгорілась надзвичайно між всіми націями. Націоналізм став тепер одиноким орудієм буржуазії. Під покришкою націоналізму розпочалась теперішня війна, хоч в дійсности націоналізм не мав і не має нічого спільного з ітересами сеї війни.

Що-ж з робітництвом?

Всі робітники, між ними і українські не менше інтесують ся боротьбою національною, котра в дійсности не може принести жадного хісна робітникам з якої небудь нації.

Коли-б всі нації були рівні з собою, то не було-б боротьби. Одна нація менша числом від другої, инша менша „культурою” від якоїсь ще иншої і т. д. Однак в кожній нації є якийсь брак національний. Одна нація придушена другою і ось розпочинає ся національна бороть-

ба, бо як то кажуть — голоден їсти хоче, а жаждучий пити хоче, а ситий хоче ситим бути. Нерівні ніколи не погодять ся між собою і в тій боротьбі між нерівними мусять хтось полячи. Полягають звичайно слабші. Одна нація виборе собі національні права, друга лише манюсеньку частину тих прав і національна боротьба безконечна, а знов безпотрібна, бо як би підчас боротьби сильніша нація впадала, то слабша освободилаб ся, але все йде рівномірно та рівнобіжно що до сил. Головним є те, що національна боротьба не принесе найменшої користі бідній класі.

Ратунком для пролетаріату якої небудь нації є Соціалізм. Соціалізм гуртує всіх поневоленних, всіх бідаків до одної всесвітної партії до партії Соціалістичної, де нема боротьби національної. Тут національний розвиток вільний всім націям. Соціалізм ніколи не стоїть на дорозі національного розвою. Отже, **Соціалізм є також одним ратунком всякої нації.**

Навіть в теперішних Соціалістичних організаціях, котрі є тільки зародками соціалістичного ладу, національний рух і розвиток більше розвинений, як поза організацією.

Що-ж національна боротьба зробила для робітників?

Національна боротьба, наробила колотнечі навіть в хаті кожної нації. Національна боротьба, се рабоване любови між пролетаріатом, се рівнож деморалізація пролетаріату. Великі колотнечі, а також прикрі спори спричинені національною боротьбою припиняють ходу до справдішної — святої організації, до соціалістичної організації, котра має на меті освободити робітників зі всякої неволі.

Жадна національна партія, жадна нац. боротьба не є цілею до освободження бідного народу, або дати йому полекшу в політичних чи економічних обставинах. Тут тільки в програму входять еволюційні — національні здобуття і то тільки для того, щоб всякий провід попавсь в руки національної буржуазії, котра потрапить накрутити всяку справу на користь своєї кишені. Рівнож національно-революційні теоричні заміри (головно між Українцями) є досить невігідні ба й небезпечні для пролетаріату,

бо така революція, такий переворот нічогісінського не зробить корисного. Зробити може такий переворот тільки те, що Українцями кермували до тепер капіталісти чужих, а по таким перевороті (з котрим носять ся Українські буржуї — патріоти...) малиб здирати народ таки свої буржуї

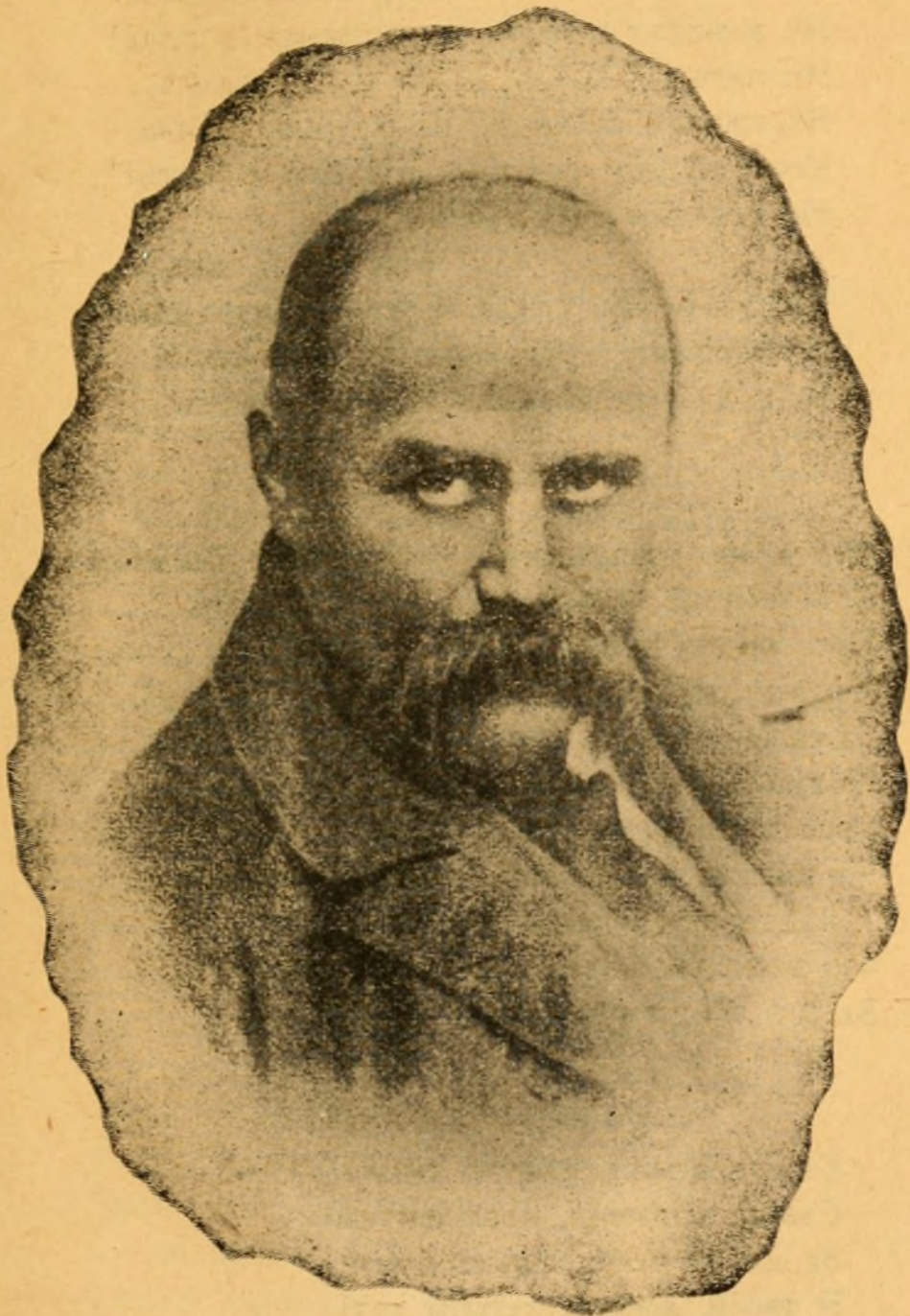
Буржуа і капіталісти супроти робітничої кляси не роблять між собою жадної різниці. Буржуа і капіталісти мають один і той сам ідеал, мають одні і ті самі наміри супроти робітників, мають одно і те саме відчуте і нам робітникам нема чого сподіватись доброго ні від одних ні від других. Їх задачею є визиск, власне пановане і брехня.

Пролетарі мусять конечно стояти в рядах соціялістичної міжнародної партії і тільки тоді кожда нація вратує себе від загибелі перед другою. Тільки з'організований пролетаріят здобуде свої житеві змаганя і свої нації забезпечить жите. Національна боротьба буде нищити націю за нацією, буде здержувати поступ людства. Одинокий соціялізм є ратунком нації, культури і т. д. Соціялізм вказує дорогу до житя, до щастя.

Л. Никоряк.

ВІІМКИ З ШЕВЧЕНКОВИХ ТВОРІВ

I.

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
На-що стали на папері
Сумними рядами?

Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?

Бо вас лихо на сьвіт на сьміх породило,
Поливали сльози. . . Чом не затопили,
Не винесли в море, не розмили в полі?
Не питалиб люди, що в мене болить,
Не питали б, за-що проклинаю долю,
Чого нуджу сьвітом. „Нічого робить!”,
Не сказали б на сьміх.

Квіти мої, діти!

На-що ж вас кохав я, на-що доглядав?
Чи заплаче серце одно на всім сьвіті,
Як я з вами плакав? Може і вгадав. . .

II.

Мій краю прекрасний, розкішний, багатий!
Хто тебе не мучив? Як би розказать
Про якого небудь одного магната
Історію правди, то перелякать
Саме б пекло можна, а Данта старого
Полупанком нашим можна здивувать!
І все тото лихо, все — кажуть — од бога.
Чи вже ж йому любо людий мордувать
А надто убогу мою Україну!
Що вона зробила? За що вона гине?!
За що тїї діти в кайданах мовчать?!

III.

Сьвіте ясний, сьвіте тихий!
Сьвіте вольний, несповитий!
За що-ж тебе, сьвіте брате,
В твоїй добрій теплій хаті
Оковано, одурено, кадилами окурено,
Багрянницями закрито і розп'ятієм добито?!
Не добито! Стрепени ся!
Та над нами просьвіти ся!
Просьвіти ся! Будем, брате,
З багрянниць онучі драти,

А з кадил — люльки курити,
Явленими піч топити,
Кропилами, будем, брате,
Нову хату вимітати!

IV.

За горами гори хмарами повиті,
Засіяні горем, кровію політі!
З поконвіку Прометея
Там орел карає,
Що день божий довбе ребра,
Серце розбиває!
Розбиває — та не випе живучої крові!
Воно знову оживає і сьмієть ся знову!
Не вмірає душа наша,
Не вмірає воля!
І неситий не виоре на деї моря поля!
Не скує душі живої, і слова живого!

V.

Душе моя убогая,
Лишенько з тобою!
Упемо ся отрутою,
В кризі ляжем спати.
Пошлем душу аж до бога
Його розпитати,
Чи довго ще на сім світі
Катам панувати?
Лети-ж моя душо, моя люта муко!
Забери з собою всі лиха, всі зла!
Своє товариство ти з ними росла,
Ти зними кохалась! Їх тяжкії руки
Тебе повивали. Бериж їх, лети!
Та по всьому небу орду розпусти!
Нехай чорніє, червоніє,
Полумям повіє!
Нехай знову рига змія,
Трупом землю криє!
А без тебе я денебудь серце заховаю
І тим часом пошукаю на край сьвіта раю!

С. КОВАЛІВ.

ДВА ДНІ В ІВАНОВІЙ ХАТІ

Коли хто не знає, що то може злодійська напасть, то нехай біжить подивитись там, де бориславські злодії кого по дорозі бють, а потім не стане до суду на термін, як його за свідка покличуть, або нехай послухає ось сеї історії.

Одержав я від ц. к. повітового суду в Дрогобичи візване, відсидіти два дні в арешті за те, що не міг через слабкість дитини ставити ся сам перед судією й зізнати, що не я напав на бориславських волоцюгів, тільки вони мирних людей зачіпали. Ба, але суд своє право має: я не став, засуджено мене заочно, стало ся й пропало.

Пішов я відсиджувати кару, завів мене пан Грицан, дозорець на „гофі” (подвірю), замкнув на ключ двері, я зістяв вязнем. Я найшов ся поміж проступниками, яких випущено на прогульку на „гофі”; моїми компаністами стали голосні люди в тутешній охресности, як Хабінський і його товариш, оба з Рухтич, Милян, здаєть ся різник з професії й Садовський, здаєть ся чи не швець з Дрогобича — всі вони були, як то кажуть люди, з довгими пальцями.

Прийшов я з „гофу” до „цимбрі” (кімнати), поклав торбу з святим хлібом на прічу, знайшов ся зараз спільник Хабінський, зробив з ноги „ліру”, заграв трохи; а далі хап за мою торбу. Відобрав я від злодія свою працю, а він мені розказує йти по воду.

— Йди собі сам, коли хочеш—відповідаю,—розказувати ти мені не годен, бо я за що инше, а ти за що инше сидиш.

— Не підеш? — питає мене Хабінський. — Пожди, шлячок тяженький тебе трафить; попамятаєш ти мене!

Погрозив, погрозив, побіг десь, ого! веде якогось „панича ключника”, беруть мене оба на інквізицію.

— Ти не хочеш йти по воду? — питає „панич” гнівно.

— Чому не хочу? — відповідаю — як ви кажете, то йду зараз.

— Ні, тепер уже не підеш. Лізь до сего кабінету, на-
нюхай ся трохи помади, злодію — каже мені „панич ключ-
ник” і замкнув мене де смердячої комори, напханої ріжним
вонючим дрантем.

Ей біда! кукаю я через дірку в дверях, зазираю на
гоф, а злодії сміють ся з мене, мало не потріскають з уті-
хи.

— Видиш — каже Хабінський — щобись знав, що
злодій також може бути паном і на своїм поставити. Не
хотів ти йти по воду, посидиш собі до завтра; щурі через
ніч добре шкіру тобі натягнуть.. е-бе!... е-бе!...
Е-бекають злодії, шкребчуть мені морков на пальци, їдять
мій хліб, мало не подавлять ся, а мене шляками обклада-
ють!

Підходить якийсь злодійще Жид з Борислава, сміє ся,
та питає мене: І ви тут? Дайте пару шіток, то вас випу-
стять.

— Дав би я і ринського, але звідки взяти? Не маю,
тільки п'ятнайцять крейцарів усього на всего.

Витримали мене цілий день, випустили з сеї темної,
смердячої комори, та запхали до другої, разом з тими
злодіями і розбишаками, що мій хліб з'їли і з ласки ко-
трих допав ся я до такого льоху. Засвітили злодії, бута-
ють, а я сиджу тихо на прічи і не рухаюсь. Ого! почав
Хабінський збирати від кожного податок на світло і „сти-
сло” ревідує, чи не маю я і ще один Жидок порядно убра-
ний яких гроший при собі; і безсовісний публіка хвалить
ся ще, скільки він уже в самім арешті людей пообкрадав
то по десятці, то по п'ятці, найбільше Жидів.

Ляг я в кут під стіну, а тут Хабінський зі своїм товари-
шем як приляжуть мене, оба дусять та дусять, таки хо-
тять душу видусити. Бог дав, що мене пустили, взяли у
мене ремень і тих п'ятнайцять крейцарів, схованих аж під
пахою — не кажу нічого. Нехай беруть — думаю собі —
добре, що жите ще дарували.

Лежу так здушений, притих я. Ого! беруть ся до Жи-
да, а якийсь хлопчище, тільки від землі що підхопив ся,
помагає їм, старим злодіям. Не знайшли у Жида нічого,
але приготували ся на другу ніч його обібрати.

Прийшло ся рано, збирає Хабінський знов податок на
горівку. Дав Німилович, передміщук, дав Жид, я не маю

крейцара, прошу ся, що колись з дому донесу! Принесли раз. другий, третій і четвертий горівки з міста; приніс її арештант пастух чи який инший, що пасе худобу „керкермайстрову”.

Попідпивали собі злодії і довідали ся, що Жид їх здурив, бо казав, що аж за три дні вийде, а він нині виходить; стали відбирати від нього годинник, та не можуть. Ех як жбухне оден цілу коновку води Жидови поміж очи, а другий як не стане обкладати п'ястуками, збив, спосочив, очий не знати.

Прийшов пан Грицан, випустив Жида на гоф, випустив й мене. Кажуть йти по воду, а я за коновки і далі ношу, тай ношу, не перестаю. Думаю собі: день цілий і ніч носити буду, тільки не з тими лупіями одним духом дихати. Потреба знати, що голопятники навмисне воду виливають, щоби могли дати на тютюн, на горівку і инші справунки тому, що по воду знов піде.

Носив я через день воду, дістав ся вечером поміж своїх і там переночував другу ніч без душеня. На другий день о десятій годині рано я випущений пішов на місто без ременя на публіку людську, хочу по затінках утікти до дому, а тут мене із заду за ковнір хтось хап! й каже: Ходи до арешту.

Дивлюсь, ба а то „панич ключник"! Ігі! якась правдива напасть, полюбив мене „панич”, о нещаслива моя година — думаю собі і йду за ним.

Приходжу до криміналу, а пан Грицан питає:

— Ремінь маєте?

— Та де маю? — кажу. — Ваші плеканчики здіймили з мене тамтої ночі в арешті.

— Прийдете о четвертій годині до пана сендзього. Знайшов ся ваш ремінь аж десь у комуні. Милян, що випущено його учора, продав ваш пояс десь на „ланах жидівських” іще з якимись річами, а поліція зловила його знов і прислала нині на сховок.

Аж голова мене заболіла, як про те довідав ся. Приходжу о четвертій годині, стаю перед судією, а він питає: Скільки ремінь коштував?

— Та скільки — кажу — новий може вісімдесять, а старий шістьдесять крейцарів.

Читає тудія той папір, що прислали з комуни, а там

стоїть, що коштував ринський.

Довідав ся судія від мене, що в мене вкрали злодії в арешті п'ятьнайцять крейцарів, здивував ся дуже! Велів зараз прикликати Садовського, Хабінського, а вони відпирають ся, що не брали гроший і мене на очи не виділи.

Списав судія з ними протокол, вислав їх до арешту, а мене іще держить. — Піду і я, видить ся, за вами — подумав я. — Як на біду чоловікови йде вже раз, то йде.

Привели Миляна.

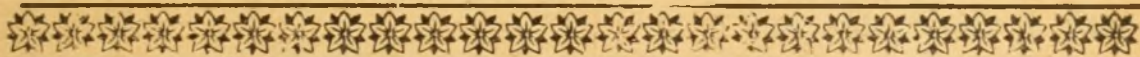
— Ти взяв ремінь у того чоловіка? — питає ся судія.

— Ні, я не брав! — каже. Крутив, вертів на різні способи, в кінці признав ся і каже:

-- Мені Хабінський дав за шустку!

Засуджено Миляна за той пояс на три неділі до арешту, а я йшов без оперезки дві милі голодний до дому і питав себе:

— Хто винен, що я таку шкоду і зневагу поніс у домі пограви? Чи Хабінський і Милян з товаришами, що мене, обікрали обезчестили, чи той, що мене з такими проступниками засадив в одну кімнату і дав нагоду до крадіжи й розбою?

ЕВГЕН ГВОЗДИК.

ВЕСЕЛИЙ ЗЛОДІЙ

УКРАЇНСЬКА ПРИДИБАШКА

Привели злодія на суд. Полагодивши передвступні формальности, говорить йому судія:

— Отже маєте 55 літ?

— Так прошу ясного суду — „Старість не радість”.

— Що спонукало вас до крадіжи?

— От що: „Без роботи погано рукам!”

— Крадіж чейже не робота!

— Прошу ясного суду: „Хто дбає, той і має”.

— Дурниці говорите. Відповідайте на питання!

„ — Так: „За дурною головою і ногам лихо”.

— Ви сказали, що раз уже були карані за крадіж.

„ — Го-го-го! Коли се було, ще як я парубком був, а звісно, що „кождий початок тяжкий”.

— Памятайте, що маєте говорити правду.

— Так, так, високий трибунале, щирю правду, знаю, що „правдою світ перейдеш, а неправдою ні до порога”, а старі люди кажуть „шила в мішку не утаїш!”

— Розкажіть же тепер, коли ви закрали ся до сусіда?

— „Хто рано встає, тому Бог дає” — думав я собі, йдучи до сусіда, а Бога ошукати не годить ся.

— Відповідайте коротко на мої питання.

— Прошу ясного суду! „Біда біду перебуде; одна згине друга буде”.

Нетерпеливий судія перериває та кричить лютий:

— Відповідайте лиш, про що вас питаю, а не говоріть тут непотрібних річий, не забирайте нам часу!

— О, „час скоро минає а не вертає”, — знаю, знаю.

— Коли не будете відповідати на мої питання, кажу вас сейчас замкнути.

— Перепрашаю високий суд, „велика хмара та малий дощ”, а „що тобі не мило, не роби другому”.

— Чи признаєтесь, що ви украли тому два тижні 25 курий у свого сусіда?

— Прошу ясного трибуналу, воно ось як: „з чужого коня хоч серед болота злізай!” Чи їх там було 25, сього добре не памятаю, але я все своє: „не вчи ся розуму до старости, а до смерти...”

— Чи се були старі чи молоді кури?

— Старі, високий трибунале. Я усе так, як моя покійна мати наказувала: „шануй старших”, а ми всі чейже будемо старими, але то таки нема, як старі говорять: „хто мовчить, двох навчить” або „мовчи, язичку, кашки дам!”

Судія з другими вибухають голосним сміхом.

— Прошу ясного суду, перепрашаю, що... але...

— Що хочете сказати? Признаєте ся до крадіжи?

— „Пізнати дурного по сміху ого” — кажуть у нас люди, а „і дурень каші наварить”.

— Отже се правда, що ви украли курки?

— Щож робити, високий суде: „хліб їж, а правду ріж”, а видно, що „чужою юшкою не поживиш ся.”

ЛЮДИНА Я...

БОРИС

ГРІНЧЕНКО

„Людина я... І мушу червоніти
Із сорому, що маю звать ся та!...
Коли б я міг зректись імя страшного
Тоді б здолав мовчати й не клясти,
Але клену!... клену людей устами
І розумом, і серцем, і усім,
Що є в мені живе і розуміє,
За пекло те, що з раю люд зробив!
Клену за кров святу Джордано Бруно,
За кайдани, що їх носив Спартак,
За вирвану з рук у поета ліру,
За плач тяжкий у Рамі матерів
І за тюрму, де мучив ся Пеліко,
За огнище, де вмерла Жанна д'Арк!
Клену за все, що чистотою сяло
І що у бруд змогли ви затоптать,
За все ясне, що в темряві втопили,
За всю красу, що сміттям занесли,
За вільне все, що скованим зробили,
За висоту, що геть зіпхнули вниз,
За розуми, що ви скорили дурням,
За всю любов, що вбила люта злість“.

(Грінченко).

НЕ ГОРДУЙ!..

„Не гордуй ти жуттям молодим,
Не журись безнадійно над ним,
Не кажи, що не вмєш робити
Тим, що доси робить не могла;
Не кажи, що не хочеш ти жити,
Що радїючи в яму б лягла:
Носиш сили в душі молодїї, —
Не зрікай ся завчасно надїї!
І покинь ти даремний свій страх.
Он розляг ся широкий твій шлях.
Нї, життя ще твое не минулось,
Почало ся воно, молоде,
Ти недавно до нього прочнулась,
І воно тебе тільки ще жде:
Сором силу в душі своїй мати
І на працю її не віддати!

І не думай про те нї на мить,
Що не зможеш нічого зробити:
Коли палко і щиро кохаєш
Ти убогий і рідний свій люд, —
То невже ти ще доси не знаєш,
Що любов може гори звернуть?
Нї, хто щиро умїє любити,
Може безліч між людьми зробити!
Не гордуй же життям молодим,
Не сумуй безнадійно над ним,
І початки святої надїї
Ти зневірям тяжким не дави!
Вір в сили свої молодїї
І весела й щаслива живи!
Але ж мусиш те щастя придбати
На роботї для рідної хати”.

(Грінченко).

= ПЯТКА =

I.

Страх бою ся влосцяньського банку і його начальника з Дрогобича пана Хапка — говорив часто Василь Хомяк і таки святу правду казав. Кілько разів приїхав у наше село пан Хапко з панамі Жидами ліцитувати задовжені ґрунти, стілько разів утікав Василь за село в лози, щоби не бачити людської нужди, неслухати похоронного плачу своїх сватів і кумів викинутих із хати на вулицю. — Не йдїть, люди, доброохотно на заріз, а хотяй вас часом тягнуть під ніж, то непоказуйте, що ви тільки в силу багаті, а нищі духом — остерігав Василь своїх сусідів, котрих намовляв писар, щоби брали гроші в банку на свої ґрунти. — Небийте чолом перед тою золоченою каритою, в якій пан Хапко розвертаєть ся, неподивляйте ті цугові коні, усе те до часу, усе переминеть ся, як переминаєть ся кожда річ, набута з кривдою ближнього.

Але, й на медведя заходять. Таке-ж стало ся і з Василем Хомяком: бідний хлопище знайшов ся нечаяно в притулі; прийшла весна. Озимий засїв не зійшов — бо небуло його, а ярини засїяти також небуло. Вправді невелика обрадованна з того засїву, на пісній, зимній, гірській глинці особливо, коли треба на плуг, борону, зерно й інші видатки; можнаб за те вдєсятеро більше збіжа купити і спожити хлїбець насущний в спокою. Алеж тут ходить про що иншого: чоловік волить сто раз зробити й сто раз усякій біді оплатити ся, аби тільки мав свій кусень землиці, та не пу- стопашем, але хоч стоколосою засїяний.

Дунав Василь, дунав і сяк і так, споглянув через маленьке віконце на триморговий шмат глинки жовтої, придатної на цегли, й не міг видумати ніякого розпутя. Разснило ся йому, що вже був з'орав, засїяв пшеницю і заволочив, але щож з того, коли се тільки сон, марний сон. Дунав Василь, суєтав ся, яким способом де роздобути стоколоси на засїв і навпослід за порадою писаря Андрія

Михайлишина позичив від Мардохея Ройта на тратку п'ятку.

Мардохей Ройт се великий чоловік в нашім повіті. Покоївка пана Хирлія породила його на полі й кинула в кропиву при дорозі, бо мав дуже червону голову, а сама втопила ся зі встиду в кітлі киплячого земного воску в Бориславі.

Малого „червоноголового” знайшли старо-законні кошерники, вертаючи від чудотворного рабіна жидачівського. Зробили по своїому звичаю „обрізане” й назвали його по імені Мардохеєм, а на прізвище Ройтом, себ то червонюхом. Підкидиш рудий дістав ся до дому багатого „трефняка”, котрий за покуту мусів його годувати і освободив ся від наложеного на нього „хаймера”.

Мардохей Ройт вигодував ся. Хлопцем ходив поміж вози і кричав: Сірки файне, сірки!” Потягнув часом небачній невісті або підохоченому газді гаманець, кобелю з набілом, а все те робив спритно й хитро. Пізнійше либав у Бориславі (згортав кипячку з води по ровах та калюжах кінським хвостом або віхтем соломи) по чужих закопах кипячку, хапав віск земний і по троха, по троха доробив ся людським гараздом; нині є міліоновим доробкевичом, славним і голосним чоловіком, а тисячі рабів славлять його попід небеса, б'ють перед ним поклони.

В того самого Мардохея Ройта, в того самого міліонера позичив Василь Хомяк п'ятку. Сам писати незнав, тільки положив на тім самім місци, де Андрій олівцем назначив — хрестик. Написав Василь своєю спрацьованою рукою кривий, чорний хрест і зараз якби протичкою без кінця шпигнув його хто у саме серце. Кривий, чорний хрест, кажуть люди смуток, горе, смерть нагла — думав Василь — Господи! будь при мині і моїх недолітках дітях, дозволь їх хоч підгодувати троха.

— Ройте! — каже Василь оглядаючи на столі перед собою п'ятку замасчену і попідліплювану пачковим папером — я тобі говорю тут при кумі Андрію Михайлишені. п'ятку беру і віддам по жнивах; за процент дістанеш драбини сїна як патоки, але другої п'ятки не дам, бігме не дам, бо то було би за багато два гриби в борщ.

Добре, добре — відповів Мардохей Ройт і поклепав Василя Хомяка по плечах. — До віята не підемо, ані до

суду. Ти в мене остільки домів поставив, я тобі не раз був винен по кількадесять ринських. Ти такий був файний чоловік, що в цілім повіті другого незнаю. Йди здоров, йди купи в добрий час збіже — нехай Бог зародить. Як ще буде треба приходи, я позичу знов пятаку на тратку (вексель).

Не полестили слова Ройтові Василеві, не розігнали тревоги душевної, яка огорнула його в наслідок чорного кривого хреста на векслі. Завагався хлопище: брати, чи не брати пятаки? Але якось сором, що нива буде на сміх через літо облогом лежати, перемиг тревогу й шепнув йому: бери гроші, купи збіже і сій, нехай люди несміють ся.

Узяв Василь Хомяк від Ройта пятаку, купив вівса, привіз на чужім возі радість до дому поміж семеро дробу; кожда дитинка підлізла з цікавості до вівса. Общупали з приємністю мішок, стали наперед тішити ся, які присмаки чекають їх тепер. — Се буде й за великодну паску — кажуть діти. — Як присадимо камінь, а намелемо муки, то така буде, як та „гамериканська”, що Смерека купив собі на „пампухи”, коли позичив був у банку сотку.

— Уступіть ся, діточки, не ріжте мене без ножа — сказала мати гнівно. — То овес на засів. Завтра понесемо в поле сіяти.

Діти зітхнули тяжко і пішли по кутах. Самим смаком обійшли ся, а чиру(лемішки з вівсяної муки) і не нюхали.

На другий день, скоро тільки на світ займало ся, отець із матерю вивезли в поле овес, кинули в святу земельку і заволочили тернем!

По жнивах узбирав Хомяк стільки мерви, що не тільки віддав Ройтови пятаку, але ще й ринського провізії драбинчата сіна „як патоки” обіцяв прислати, аж Андрій Михайлишин обробить ся в поли: на часі не можна було дістати нїде коний.

Перейшла осінь, минула зима, запахло на божім світі весною, закалатали бузьки по болотах, а у Василя Хомяка закалатав Мардохей Ройт; заїхав перед самі вікна худою шкапою на придевецькій телізі й зараз глянув на оборіг обдертий і усміхнув ся злобно.

Василь вийшов з хати, тільки що отчешаш змовив, діти ротою також як з улія виринули, думаючи, що міняр з дримбами притїк ся. — Я. Висилуню, до вас нарочно приїхав по сіно; довше ждати не можу, бачите самі, що вже

дальше рік буде, як я вам зробив вигоду.

— Нема сїна, Мортку. В цілім селі кождий скупить ся. Голої соломи годї дістати. От бачиш, я цілий причолок з хати порізав на січку, що небуло чим дозимувати: учора послїдне подене дав корові з під оборога, а сьогодні ледви випхав її за село. Віддам пізнійше, по жнивах.

— Добре вам казати по жнивах, коли ви слава Богу господар на ґрунті, кметь: і корову маєте і молоко і бірник, а я що? Бідний Жид покривджений за добре серце. Кривдо моя, Василюню! Хрест святий, що кривда. Або по жнивах два візки, або я за своє упімну! ся в судї.

Суд для Василя Хомяка був не будь яким страховищем, але дійсним опиром і відьмою довгохвостою з Лисої гори. Одного року щось з десять разів ставав то за лїс пана Хирлїя, то здекуційчика і все обірвав найменше тиждень арешту.

Послїдного разу так його помацав якийсь комендерионци в вязниці по голові люлькою із над самого причолка обірвав волосє, що постановив скрити ся на другий раз перед судом, хоч би в мишачу діру.

— На що нам суду, — говорив Василь до Ройта — коли й без того можемо жити. Віддам як хочеш: два візки по жнивах.

Погодив ся віритель з довжником, розійшлись оба в мирі, а пів копи яечок, котрі Василюха прилагодила насаджувати курку, поїхали разом з Ройтом до Дрогобича.

II.

Василь Хомяк не засипляв цілу весну і літо грушок у попелї, радив ся він то з кумом Андрійом Михайлишиним, то з паном Ваном, підготовлював плян боротьби з нехристом; постановив за порадою обох тих секретарів громадських научити несовісного Ройта розуму за те, що взяв за позичену п'ятку ринського провізії, пів копи покладків і ще жадає два вози сїна. — Не так буде, — не вірю думав Василь, — не так стане ся, — як ти собі у своїй голові уроїв, але так, як мій кум Андрій і пан Ван з „Вістника законів державних” вчитали, розважимо мудро й орекли. Пожди, кара Божа спаде на тебе за се, що я стілько страху наїв ся через твоє циганьство. Як візьмемо ся в трійку до тебе, будеш вайкати не сабашової і побожиш ся

не хрестом святим, поганине. Ринський провізії, пів копи покладків досить з тебе, а за два вози сіна, що жадаєш то підеш хоч на два місяці там, де мені колись лисину на самім причолку кримінальники зробили.

Поставив Василь Андрійови Михайлишинови стодолу, пану Ванови затягнув підлогу в хаті, жде на Ройта, жде, щоби його міг за порадою своїх адвокаів бодай раз колом на своїм подвірю потягнути, але Жидище не являв ся.

Прийшли сінококоси, минули жнива, за Ройта ні слуху, ні духу.

— А дивіть, куме, — каже Андрій до кума Хомяка: вашого Ройта гей вирвало. Прочув гадюка, що кіл уже затесаний, тільки ним просадити... Ба, ба, так то усе мусить смирити ся перед ученими секретарськими головами.

— Але драбинчата сіна віддам — говорить Василь — коли я вже обіцяв, треба слово додержати.

— Анї стебилини, слухайте, анї стебили не дайте пархови понюхати — відповів Андрій — ми уже його поучимо, сього лихвара безсовісного. Дасьте йому драбинчата то він схоче другі, потім оборіг, хату і т. д., аж вас до нащадки загирить, недайте нічого, на мене покличте ся, моя вже в тім голова.

— Як покликати ся, то покликати ся — відповів Василь і напив ся до кума, щоби було їм на здоровле, а ворогами на безголове.

Послухав Василь дорадників, не сходяв ся з Ройтом. Заскочила ненадійно тяжка зима, якось потягнув із пашою мало що не до Великодня. В самий страстний тиждень Хомяк крутить ся що нема чим багрю діпхати до зеленої, а тут і термін у саму велику п'ятницю, прийшло йому, щоби став до суду в Дрогобичи.

— Жінко, що мені робити? Я не піду до суду, ліпше повішу ся!

— Господь з тобою, Василю! — каже налякана жінка. — Таж у лісі сими часами ти не був, перед здекуційником з накритою головою не стояв, то й до цюпи (арешту) не замкнуть. То за свідка — лагодила жінка — певно що за свідка, що ти колись дивив ся, як пан Хапко витовк вівтову три зуби.

— Ба, в свідка очи як в дїтька, бодай став як камінь.

війт візьме басарункового, як колись від Хирлія, а мені причолок домикають „жайворонки” бориславські в арешті!

— Йди, йди, небій ся, я тобі ручу; й купиш жовтої фарби до паски, щоби така хочраз була, як у людей.

Полинув Хомяк із тяжким серцем до Дрогобича. Прийшов до суду, а там Ройт у сїнях жде на него з двома поліцаями і ще з якимсь панком. Здурів хлопище відразу, як побачив стілько урядників перед собою, забув навіть, на котрім місци стоїть, а з переляку хоче поклони бити.

— Пожди, котюго! — крикнув Ройт. — Я тебе засаджу на рік цілий, розумієш? ... Виліниш ся і облізеш там в арешті.!

Наляканий Хомяк став перепрашати Ройта, кланяти ся поліцаям, щоби не гнівали ся, а він пристане на все, тільки до арешту нехай не замикають.

Вихіснував Ройт слабу сторону своєї жертви, узяв його на шинк і там при свідках зробив Василь Хомяк угоду ось яку: або по жнивах три вози сїна, або пятьдесятку, на котру підписав знов вексель за доткненцем пальцями пюра і зробенем кжижа свентего.

Аж тепер Василь Хомяк став обережнійший. Днем і ночью гарував, а складав крейцар до крейцара, щоб раз із бідую розвязати ся. Не слухав уже ні пана Вана ні кума Андрія Михайлишина, плював на їх рекурси, тільки робив, а робив. Якже назбирав цілу пятьдесятку, узяв тоді кума Андрія і поїхав з ним до Дрогобича загодити Ройта.

Приїхали до міста, а кум Андрій каже:

— Ви, Василю, непоказуйте ся Ройтови на очи, бо там у него заєдно крутять ся ті надшиванці: я сам віднесу гроші, може де-що зторгую, добре що то урвати.

Мудре слово каже кум Андрій — подумав Василь і пристав на його предложене; післав кума з пятьдесяткою до Ройта, а сам лишив ся коло „Кривої Качки”.

— А що спустив що з пятьдесятки? — спитав Василь прибулого Андрія.

— Щоби не спустив, дух би з нього спустило — каже смутно Андрій.

— А чи взяли ви хоч вексель?

— Та на що вексель? Я вже так зробив, що його не треба.

III.

Таке поведене кума Андрія не припало Василеві до вподоби. Пішов отже сам до Ройта розвідати, як стоїть діло з пятьдесяткою і векслем. Тут довідав ся що кум Михайлишин дав лише сорок пять ринських, а пятку зіставив собі, бо мав еше щось купити до дому, поставити на лютерію і взяти три пачки „турецького”.

Прийшло до очий, кум Андрій став звиняти ся... — Простіт — каже — куме, — не гнівайте ся, я признаю ся, що узяв пятку, бо мені дуже було треба; віддам її у коротків часі.

— Слухай же, слухай, Ройте!... Кум свідок, що я тобі віддав пятьдесятку, щоби ти мене не напастував.

— Добре, добре — говорить Мардохей — я другий раз від вас упоминати ся не буду.

— Ні, ще не все добре — каже Василь. — Буде добре аж тоді, як ти мені віддаш вексель на пятьдесятку; без нього я не уступлю ся тобі нині з хати.

Не хоче Ройт віддати вексель. Розпочав ся отже спір: Жид з кумом так, Василь инакше, вхопив Ройт Василя за сїрака, хоче викидати його за двері та не може.

Видер Василь Ройтови кусень лейбика з цілесами, Ройт знов відфалатав йому з заду богородицю (каптур) від сїрака — не гаразд. Надійшов на щасте пан Ван, казав дати літру тої ліпшої, випили її у трійку і таким способом переконали оба писарі Василя, що не законно упоминає ся вексля від Ройта, коли вже віддав йому пятьдесятку.

Кум Андрій, як сказано, купив собі за Василеву пятку: секретарську цигарнічку з янтаром, поставив аж десять карток на лютерію, узяв три пачки турецького тютюну і папірки; скрутив Василеві папіроса і погостив його по „панськи”. Ще і присяжний десь навернув ся і взяв усіх трох на свій „форшпан” до дому!

Рік цілий не міг Василь опам'ятати ся, бо пятьдесятка зжерла весь достаток із хати, але раз покінчив діло і мав святий спокій. Одним дуже потїшав ся і покладав усю надю: мав кількадесять возів перележаного обірнику, призбираного за кілька літ то з хліва то з толоки, то з дороги, а все те вивозив йому кум Андрій на три загінці поля.

Вертає раз Василь з ліса, де чехолили (рубали) в Жида молодник, закуплений за песі гроші від пана Хирлея йде дорогою та думає собі, чому то такого марнотравника не замкнуть до криміналу хоч на кілька літ за те, що дає нищити таку брость молоденьку, аж чоловікови серце крає ся. Йде селом попри коршму, а Гершко Соплявий вибіг і заступив йому дорогу.

— Погоди, маю до тебе орудку.

— Вперед віддай мені тих пять соток — відповів Василь — що вициганив ти від моєї сестри і скупив ґрунта за мою материзну, инакше я тебе не слухаю.

— Можеб ти прийшов поставити стайню, то я заплачу разом.

— Недочеканє твоє! не піду. Право продам кому небудь, а пять соток і коралі, що небіжка моя сестра лишила, мусиш віддати: коли не мені, то другому..

— Василю, не говори крізь сон! Мені від тебе буде щось належати ся: тих пятьдесят ринських, що ти позичив у Мардохея Ройта з Дрогобича і провізії в друге стілько. Маю вексель із твоім підписом.

Сплюнув Хомяк і аж зареготав ся пустим сміхом. — І ти, поганине, маєш відвагу мені такі дурниці говорити, ти світовий злодій, розбійник? Та же ти за мою сестру повинен висіти на шибеници, що так тяжко її скривдив і забрав увесь маєток. Зачеши ся лиш зі мною, а побачимо, хто виграє. Наговорив Василь Гершкови, наговорив, на матіркував, що влізло ся, тай пішов до дому.

— Мені, Василю, п'ятдесятку з процентом дати — кликав Гершко за виходячим. — Ти майстер, відробиш мені сокирою — Василю!

— Щоб тобі так грудьми робило. Пять соток і коралі віддай! анї то вкриє тебе тяжка недоля.

Розійшли ся.

Того ще дня поїхав Гершко Соплявий до Дрогобича і заскаржив Хомяка до суду за п'ятдесятку. В дві неділи зїхала до Хомяка секвестрація, оглянула ліпянку і з двору і в середині, нема що робити; все не стоїть зломаного шелюга: як би розвалив, то остались би купа жовтої глини з валків і дрібка ріща зі спорохнілих плотів. Запекти файку. Пошите щезло десь, тільки купини моху споювали місцями дрантине покривало; шкода, що називала ся ха-

тою і містила у своїм нутрі десятеро істот, сотворених на образ і подобу божу.

Бігме-ж нестояло називати єї хатою, тільки хиба для того, що там сиділи люди.

— Треба чого іншого глядіти — сказав присяжний Цуценка. — Та крива, підскубана курка, сей котище замлілий і скриня з поломаним віком, не вартують і за скрутилик тютюну.

— Та, хиба ще грунт остане, а більше нічого — сказав війт із повагою — на пятьдесятку все збере ся.

— Засеквестрували, нехай там — каже Хомяк до жінки. — Коли я за позичену пятку віддав пятьдесятку і ринського провізії і пів копи яець і ту позичену пятку, то уже щоб я і до Відня пішки пішов до самого найяснішого пана, то пять соток і сестрині коралі злодюзі, котюзі не подарую.

Пішов Хомяк із Кумом Андрійом до якогось нового адвоката, порадив ся і написав супліку, але не до суду в Дрогобичи, тільки просто аж до „Пшинайсьвентшої комісії” у Відни, щоб від разу всім носа втерти.

Жде, жде Василь, нема нічого з Відня, а жид Гершко також спустив ніс на квінту; видно мусів троха побоювати ся трибуналу.

Вийшов Василь раз із жінкою за потік, оглядає оранину, що так по приораню гною збухтіла і каже:

— Євко! але буде нарік пшениця, пшениця, що і люди нам позавидують.

— Та щоби нас тільки ще яке лихо не спіткало за ся позичену — пятку — каже жінка.

— Неговори пусте. Евко! ось диви, яка на тих кусниках при долині капуста.. Головки аж мило на них глянути. Сего року крижівок на Різдва не будеш жадна. Ех голубці будуть, голубці! . . .

— Дай Боже щастє! — заговорив панич, вийшовши ненадійно з лозини і станув перед Хомяком.

— Дай Боже, Бог заплатить, дай Боже і ван! — відповів Хомяк і вже хотів сказати, що в него нема на продаж свиний, але узрів жовтий шнурок коло шапки і замовк, мов у язык укусив ся.

За паном надлізли громадські „судаторі” з Гершкови і стали оглядати Василеву угноєну нивку.

— Пан сендзя зїхали здавати ваш ґрунт Гершкови за довги — сказав вїйт і запхав палицю в мягку ораницю.

Судия глянув на обоїх Хомяків, на дрібні діти, жаль йому стало їх. Чуте людськості заясніло рясною сльозою на його повіках... — Газдо, погодїть ся з арендарем! Ви програли справу; ви винні вісімдесять ринських і комісію; отже коли неполагодите ся, то віритель буде від нинї так довго уживати ґрунт, поки йому несплатите!

Василь остовпів. Хотїв ричати нелюдським звірським голосом, але корч стиснув горло, дух у грудях заперло; хотїв кинути ся на розбїйника своєї сестри, але йому відмовили служби і руки і ноги.

— Нї ніколи, прошу пана сендзього з злодієм не погоджу ся, анї не прощу йому моєї кривди — вимовив на силу нещасливий.

Судия здав ґрунт жидови Гершкови Соплявому, сїв на бричку і поїхав, а присяжний забрав ся тим часом рубати капусту.

— Беже мій, Боже мій! темно мені — світа божого не бачу! — кликав Василь Хомяк і йшов хильцем, сам не знав де. Над самим берегом скалистим заточив ся, упав головою у потік.

Прибігли діти, жінка, витягнули, зробили плач і крик, та що з того? Діти ридали над погибшим, а Гершко рубав капусту.

Незавидна доля: Говорив, що наїсть ся на Рїздво Хрестове голубців, от і наїв ся!

С. Ковалів.

ВІЧНИЙ РЕВОЛЮЦІОНЕР...

„Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю, —
Він живе, він ще не вмер.
Ні пекольнії туртури,
Ні тюремні чорні мури,
Ані війська муштровані,
Ні гармати лаштовані,
Ні шпiонське ремесло
В грiб його ще не звело.
Він не вмер, він ще живе!
Хоч від тисяч лiт родив ся,
Та аж вчора розповитий,
І о власній силі йде,
І простує, і міцніє,

І спішить туди, де дніє;
Словом сильним, мов трубою,
Міліони зве з собою.
Міліони радо йдуть,
Бо це голос духа чуť.
Голос духа чуť скрізь:
По курних хатах мужицьких,
По варстатах ремісницьких,
По місцях неделі й сліз.
І де тільки він роздав ся, —
Щезнуть сльози, сум нещастя,
Сила родить ся й завзяття
Не ридать, а добувати,
Хоч синам, як не собі,
Кращу долю в боротьбі”.

(Франко).

С. КОВАЛІВ.

СУД

Завзяли ся панове радні на громадський ліс, нищать безпощадно, ділять ся поміж собою, як Гершко прикаже. Кождий богатший не питає чи вільно, чи ні, тільки ночью їде, чехолить (витинає) молодник що найкращий, найпростійший, а кривяче оставляє на розплодок.

Задивив ся бідний Тома Шрамяк на богачів, поїхав раз і собі в ночи до ліса красти. Станув однокінкою при фосі стяв дві осички, одного дубчака, виложив сам на телігу тай їде. Вертає з ліса до дому, та якийсь огорнув його неспокій; хотяй з громадського, та все крадене. — Перший раз вітцівська теліга неприємно затиркотала йому во „всеушлишаніє”: Тимку! отець твій був чесний чоловік, а ти через таку дурницю злодій!

Пече Тому Шрамяка під серцем те сухе кимяче, що аж грудь розпирає. — Щож то буде — думає собі Тома — як крадені дрова стануть горіти у вітцівській печи: йой! то ще сто разів гірше буде душу палити. Пек би тим радним! — думає собі Шрамяк — скільки вони крадуть і крадуть і легко їм дихаєть ся. Хиба-ж у них камяне серце, або давно з лихим спрягло ся? Дивно воно виглядає і то дуже дивно...

Не довів Тома патикив до хати: скинув їх у рові при дорозі під селом, з ними і половиною душевого тягару а сам поїхав із порожним возом до дому.

Знайшли рано пастухи патики в рові, стали рубати на короткі кусники, носити до дому, та потолочили Гершкови жито.

Хто зробив шкоду? Тома Шрамяк; він поскидав патики в рив під арендарове жито, отже він провинив тяжко.

Прийшов перший Панько Драбовський, лісний громадський до Шрамяка на комісію і видер від нього два ринські.

Прийшов також і пан начальник із радними до Гершка, а глянувши на „почесне” і на закуску, вислав „екзом” на комісію премудрого Момота череватого, а той з иншими обожателями непорожної фляшки отаксував шкоду так грубо, що аж Гершкови за много видавало ся: копу жита, або дванацять ринських призначили.

— Маєш заплатити панови Гершкови за копу жита дванацять ринських — каже пан начальник Шрамякови, потягнувши його з притиска кілька разів патерицею по спині. — Дванацять ринських шкоди, а пятку кари до громадської каси, що наше добро крав!

Такий засуд перетворив Шрамяка в одній хвилі в страшного чоловіка; очи його чорні засвітили незвичайним блеском, на протяглім смаглявім лиці осїв глумливий усміх. Стояв у порозі і глядів на радних, не рушаючись із місця. Він запалав тепер страшною местию... — Ні, ви не люди, думав собі, — ви підлі слуги ада; я вас усіх там їще вишлю; покине вас та жажда негасима.

Порушив ся Шрамяк навпослід і хоче вийти на двір прохолодити ся, аж тут ненадійно прискочив до него присяжний Цуценка, вхопив йому з голови шапку, а з шапкою вирвав повну жменю волося.

— Дай пять шусток кари — каже Цуценка — за те, ще носиш цісарську шапку, а тобі не вільно. Надійшов на те Іван Турок попри коршму, а почувши крик, вступив на самий приск, як присяжний почав Шрамяка микати за волосе...

Друлив Турок Цуценьку, аж той ногами накрив ся і каже:

— Досить напив ся ти його кровавої праці, а волосся не рви! Не роби йому лисини; коли вже шапку заграбив, то не буде мати її чим накрити.

— Що тобі до того? — крикнув пан начальник ледви тримаючись на ногах. — То злодій! він наробив шкоди немало і в лісі і панови Гершкови в поли.

— Так, так! то котюга, по ночах краде — притакував Цуценька.

— Слухайте, вийте, сором вам! — повідає Турок, глянувши на пяних радних. — Він не злодій! він не навчив ся красти, бо у нього серце чисте і душа не чорна! Йому було позичити собі на сю ніч вашого серця і вашої совісти, а тоді певно був би і пів ліса загірив, і Гершкове жито стовк і нині з вас кпив і сміяв ся!

Зітхнув Шрамяк тяжко, обняв Турка, став його цілувати.

— Друже-брате! — проговорив бідак з дивним унесенем. — Ти уратував мені жите в Босні, коли я летів у пропасть, а нині спасаєш мою душу! Знаєш, чим я перед хвилию був? Палійом проступником. Я хотів усіх тих безсердечних синів ада пустити з димом і сам спопеліти!

Остовпіли судаторі, замовкли, витверезили ся в одній хвилі і кожний бачив свою загороду в полоніях!

— Ходи, ходи звідси — сказав Іван Турок Шрамякови, — ти такий палій, як і я — і повів його до себе.

КОСАР

Косар в степу траву стинає,
Женці назуолюють серпи,
Господар поле оглядає
І дума: скільки ж то з копи
Вмолоту буде на ціпи?
Дідок у пасіці старенький
Збирає молоді рої,
Йому „щастить” і він раденький:
Заходи виручить свої
І ниву сплатить у гаї.
Чабан глядить свої отари,
Настриг шерсти, ягнят надбав,
Будує три нові кошари,
Купив з млином глибокий став
І третій приробив постав.
Розумний ковалів хлопчина
Учив ся в батька майстерства,
Бо бачив: свіжа копійчина
І паляниця не черства.
Скінчивши висший курс науки,
Міркують дідича сини
Про карти, про дівчат, про штуки,
Де-б легше заслужить чини,
Та брати гроші й ордери.
І так для користи своєї

Торгують, вчать ся, сіють, жнуть...
Немає вищої ідеї:
Для себе тільки і живуть —
І щастям тільки це і звуть!
Сліпі! Ви щастям те назвали,
Що тоне, і гниє, й горить!
Ви щастя в тліні поховали
І стали гній з його творить...
Тим щастя в світі й не зорить!
То все матерія, а духу
Ніякого не найдеш там,
К добру і злу нема там руху
Ніщо любить не скаже вам
І як допомогти братам.
Громадський діячу! Всі сили
В громадську справу понеси!
Не бійсь того, що до могили
В житті не діждеш ся краси,
Яку ти праці оддаси!
Для щастя людськості святого,
Для вічності працюєш ти!
Твій ідеал найкращий всього!
І всякому добро нести —
Немає вище краси!

(Шелухин).

СКІН

ОПОВІДАНЄ В СТЕФАНІКА.

Як глуха осінь настала, як з ліса все листє опало як чорні ворони поле вкрили та тогди до старого Лєся прийшла смерть.

Умирати би кождому, смерть не страшна, але довга лежа — ото мука. І Лєсь мучив ся. Серед своєї муки він то западав ся в якийсь другий світ, то виринав з него. А той другий світ був болючо дивний. І нічим Лєсь не міг сперти ся тому світови, лишень одними очима. І тому він ними, блискучими, змученими так ловив ся маленького каганця. Вязав ся очима, держав ся його і все мав страх, що повіки запруть ся, а він стрімголов у невидіний світ звалит ся.

Перед ним на землі сини і доньки покотом поснули, не могли тільки ночий неспати. Він держав ся каганця всею моцею і не давав ся смерти. Повіки великим тягарем зайшли понад очи.

Він видить на подвірю багато малих дівчат, кожда в руці жмінку квіток тримає. Всі глядять ід могилі, смерти виглядають. Потім всі очи повертають на него. Хмара очий синих і сивих і чорних. Та хмара пливе до його чола, гладить його і простуджує...

Продер очи, ймив жилу на шиї між пальці, бо голову з пліч скидала, і погадав:

„Аді, це ангели перед смертив показуют си”. А як він гадав, а каганець утік з перед очий.

Поле рівне, далеке, під сонцем спечене. Воно води просить, дрожить і усїяке зіле до себе клонить, аби з него води напити ся. Він оре на ниві і руками чепіг не може вдержати, бо палить його спрагота у горлі. І волів палить, бо ротами вогку землю риють. Руки від чепіг відпадають,

він падає на ниву, а вона його на вуголь спалює...

Каганець випровадив його з того світа.

„І не раз тай не два я на поли без води погибав, у Бога все записано!

І знов запав ся.

Поконець стола сидить його небіжка мама тай пісню співає. Потихо та сумно голос по хаті стелить ся і до него доходить. То та співанка, що мама йому маленькому співала. І він плаче і болить у серцю і долонями сльози ловить. А мама співає просто в його душу і всі муки там з тим співом ридають. Мама йде до дверей, за нею і спів йде і муки з душі.

Тай знов каганець показав ся.

„Мама із того світа має прийти та над своєв дитинов має заплакати. Таке Бог право їм відав”.

Ноги пукали від студени, він хотів на них кожушанку шакнути тай серед того очи йому згасли.

Горлаті дзвони над ним дзвонять, крисами голови доторкають. Голова йому розскакує ся, зуби з рота вилітають. Дзвонові серця відривають ся від них і падають йому на голову і ранять...

Роззявив очи страшні і безпритомні.

„Я помінив купити дзвін, аби по селу вогонь вістив, але роки були ціпко тісні тай я все не вітьикав. Прости мині, Господи милосерний”.

І наново скотив ся у пропасть.

З гори, з височенної високости снопи ячмінні кербутом на него падають. Падають і закидають його. Остина лізе в рот, у горло. Палить червоними іглами і вся коло серця сходить ся і пече пекольним огнем і ріже в саміське серце...

Розвів очи вже мертві і безсвітні.

„Мартинови не дали заробленого ячменю і той ячмінь мині смерть робит”.

Хотів крикнути на діти, аби Мартинови ячмінь віддали, але крик крізь горло не міг продерти ся, лиш горячою смолою по тілі розходив ся. Вивалив чорний язик, запхав жалці в рот, аби голос з горла вивести. Але зуби кланцнули і заціпили ся і пальці затисли. Повіки впали з громом.

Вікна в хаті отворяють ся. До хати всотує ся біла шлахта, всотує ся без кінця і міри. Ясно від неї, як від со-

нця. Плахта його уповиває як маленьку дитину, вперед ноги, потім руки, плечі. Туго. Йому легенько, легенько. Потім залізає в голову і скобоче в мозок, всотує ся в кожний сугав і мягонько вистелює. А на конець горло обсотує все тугійше, все міцнійше. Вітром довкола шиї облітає і обсотує, обсотує. . .

П Р И Р О Д О ! . .

„Природо люта, мачухо лукава,
Убийнице ненаситна, кривава,
За що тобі пісні від нас і слава?
Чого принаджуєш ти нас собою
І всіх на смерть затроєш борбою,
Учителько ненависти й розбою?
Тобі пісні співати за всі муки,
За кров, за смерть, за окрики роспуки,
Подателько злодійської науки?
За ту борбу, за жертву від дитини,
За всі затроєні життя хвилини,
Прийми від мене гордий сміх і кпини!”
(Маковей).

Б А Ч У : . .

Бачу: суне мій прабатько
Крізь гушавину лісну,
Оленя несе до дому,
Піт із його аж тече:
Сонце вже у праліс тоне,
Та скажено ще пече.
Скинув добич при печері,
Кличе жінку із нори:
„Дай же їсти шо печене,
А звірюку забори!”
А прамати тихо каже:
„Я сьогондя не пекла;
Є сиреньке мясо добре, —
Подивись, я принесла”...
А прабатько як не крикне:
„Чом же стерва не спечеш?
Геть мені з печери, бабо,

Бо убю, як не втечеш!
Я тягаю ся лісами,
Змарнував життя своє,
А вона сирого мяса
На вечерю подає!”
Налякала ся прамати,
Каже: „Та огонь погас!
Що я палічча натерлась, —
Не затлілось а-ні раз!”
Він вхопив ножа з кременю:
„Геть з очей мені, стара!”
Витяв у оленя пів-шинки,
Їсть, сердега, хоч сира.
Затулила жінка очі,
Сльози каплють з-під долонь:
„Все шо-дня печи печеню,
А так тяжко про огонь!”

(Маковей).

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

КИДАЮ СЛОВА

Відбив ся я від вас і ви мене забули.

А жите наложило ярмо на карк і казало орати.

Орю.

Кладуть ся скиби чорні та глибокі, довгі предовгі. А під тими скибами мої сили, моя молодість, моє всьо.

Так день за днем.

І тільки в тиху ніч, як місто вже і як клопоти задрімають, відчиняю вікно та дивлю ся на схід.

Дивлю ся і слухаю.

Та око моє паде в пільму просторів, а думка кане в сутолоку подій.

Так минають години, поки око не пічне в пільмі читати, а думка до заколоту не звикне.

Тоді чую якийсь гамір великий, шум і рев, як би повінь ішла.

Бийте в дзвін, бийте в дзвін на тривогу, щоб збудив ся малий і великий, щоб до праці зібрав ся усякий, на ратунок, щоб не було пізно, — бийте в дзвін, бийте в дзвін, на тривогу!

Гать будуйте кріпку і високу, щоб нас море грізне незяляло, щоби ми у багні не застрягли, та щоб внуки дідів не прокляли, що не вміли краю боронити, — гать будуйте кріпку і високу!..

Чую гамір, шум і рев скажених.

І я на тую гать кидаю свою пайку, дрібні слова.

„Буває слово від діла важнійше, буває діло доброго слова не варте”.

Кидаю пайку на гать, най кріпиться, най росте високо.

А кидаючи, не знаю, де впадуть і де ляжуть ті слова, що кину.

Чи як камінь на споді, в основі, як те вапно, що спожує каміне, або земля, що греблю накриває?

Хоть не знаю — кидаю з далека.

Бо може від тих слів, як від каміня, відібеть ся яка во-

рожа філя і покотить ся назад у море з шумом?...

Може, як вапно мур скріпляє, так вони скріпляти муть камінь, що лежить в основах, аж на споді.. А може на них, як на землі, верх греблі, виросте трава, зацвітуть квіти і вкорінить ся тіниста липа, або висока, вистрілить тополя... І може колись, у тіни тої липи, грати муть ся безтурботні діти, як ті легкі хмари на блакиті. Або колись, (коли, хто може знати?), на тополю гляне хлопець умний, або дівчина вродлива коло його, і гадки їх полинуть високо, наче віти стрункої тополі.. А з далека шуміти ме море, в береги скалисті вперте, переможене приборкане, безпечне.

Гать будуйте кріпку і високу!

КІЛЬКО Є ЛЮДИЙ НА СВІТІ?

Людність сьвіта виносить коло сімсот міліонів душ. Се число опираєть ся на найновішійм обчисленю людности, котре переводять усі цивілізовані держави. Число мешканців у некультурних краях є оперте лише на здогаді. Та цікаво знати, що в краях культурних, де число мешканців є урядово й точно обчислене, на тисячу мущин припадає 990 жінок. Іншими словами, мищин є більше як жінок. Та се число є ріжне в ріжних краях. В Європі на тисячу мущин припадає 1045 жінок, в Америці припадає 964, в Азії 961, в Австралії 967 жінок на тисячку мущин.

КІЛЬКО ЛЮДИЙ МОЖЕ ВИЖИВИТИ ЗЕМЛЯ?

Сим пиитанєм займаєть ся учений Павло Бальод. Найбільше поживи дають людям рослини, тому можна управляти ще величезні простори землі, яких досі людська рука ще не доторкнула ся. На одного Япанця припадає 200 кільограмів збіжа, на Німця 450 кг., а на Американця 1,000 кільограмів. Таке велике зуживанє збіжа поясняєть ся плеканєм худоби, котра також потребує багато збіжа. Англійський географ Навенштайн начислив на світі поживи на

6 мільярдів людей, а статистик Фірке для 9 мільярдів. Знов Опенгаймер каже, що земля при будучім розвитку техніки та обмеження поживи ростинами може виживита 200—350 мільярдів людей. Після німецького способу житя, треба на одного чоловіка лише пів гектара землі; тоді могло би вижити на світі 5.600 мільонів людей. Коли приймемо японський спосіб поживи, тоді одержимо 22.400 мільонів можливих мешканців землі.

О. Д-ов.

СЕРЕД РОБІТНИЦЬКИХ ДІТНИЙ

Тяжка доля робітника, що й казати!

Мусиш і сам годуватись, а як маєш родину, то й її треба годувати. Про се не думають капіталісти: їм треба тільки праці робітничої, а що поза тим — їм байдуже. Тож робітник мусить сам дбати про свій добробут. Організація є сила, проти якої ніщо встояти не може.

І женеvські робітники через організацію дійшли до того, що їх діти мають на літо добру їжу, помешканя, свіже повітре. Діти їх навчають ся кохати природу, любити й поважати працювників; підготовляють ся до боротьби за царство праці, за соціалізм!

Але деж робітничі сини й дочки навчають ся всьому тому? Де виховуєть ся в них необхідність розуміня спільности інтересів проти капіталістів?

Се — Школа Вільної Думки.

Переконаний соціаліст, борець за робітничі інтереси і досвідний педагог д-р Фільпіус заснував сю школу й віддав усі свої сили тим дітям, будуним борцям за ідеї батьків, за кращу долю робітництва.

В звичайні часи діти ходять до народної школи, а по неділях вони збирають ся в Maison du Peuple — соціалістичнім „Народнім Домі”, де пізнають початки соціалістичної науки, навчають ся робітницьких пісень, розвивають наукові погляди на розвиток природи, навчають ся

до всього доходити своїм власним розумом, позбавленим всіляких попівських видумок.

На літо всі діти сеї школи виїзжають у гори, недалеко Женеви. Там вони весь час на сьвіжій повітрі й набирають сили, щоб повернутись до школи, з новим завзятем взяти ся до науки.

Мені прийшлося бути на сьвяті сеї школи в горах, у селі Бомоні. Була неділя. З міста приїхали батьки та родичі провідати любих своїх дітей. Були й гості і прихильники були й селяни Бомона. На поляні була зроблена сцена для вистави: тут говорили діти про горе робітниче, про його тяжку долю, про будучий лад і як дійти до нього. Тов. Фільпіус у короткій промові зясував завдання Школи Вільної Думки.

„Богато лихого говорять про наших дітей наші вороги, але нехай би вони прийшли й подивились на них з близька і розум їх підказав би їм щось инше” — говорив тов. Фільпіус.

Так! Розум!

Але що їм розум! Їм потрібне визискуванє! Робітник — се „темна маса”, після них, яка не може зрозуміти „вищої культури”!

Вистава кінчила гимном: „Пролетарі, єднайте ся”, присвяченим Ферерови, замордованому ворогами сьвітля.

Сьогодні вертала ся кольонія до міста — скоро, за 10 днів, почнеть ся наука в школах. Спереду їхав величезний віз за червоним прапором Школи Вільної Думки, на возі були річчї кольоністів і найменші члени кольонії. Більші діти й родичі, що вийшли на зустріч, ішли ззаду співаючи робітничі й вільнодумні пісні.

Весело йшли хлопці й дівчата в червоних беретах. Робітники радо стрічали їх, а підприємці.. — вони сховали ся, бо вони не мажуть по природі своїй витати тих, що з більшою силою і завзятем боротимуть ся за свої клясові інтереси!

Дійшли до зарані назначеної площі, де чекала решта батьків, що через ті чи инші причини не могла вийти на зустріч.

І розбіглись червоні капелюхи по місту.

Утримує сю кольонію „Товариство Вільної Думки”, частину коштів покриває держава і кожний батько дає на утримане дітей за цілі вакації (два місяці) за дитину до 9 років 18 франків, за більшу 30 франків.

І чому-б нашому робітництву не утримувати такої школи?

В. СТЕФАНІК.

ВІСТУНИ

То будуть старі, бідні вдови або їх внуки або старі діди, що коло своїх дітей тулять ся і чують що-дня, який вони тягар у хаті, або то будуть молоді жінки з малими дітьми, що їх чоловіки, покинули і десь у великім місті за них забули. Вони будуть іти чередою в поле, минатимуть хрести, що тепер їх ніяка зелень не закриває, лишатимуть за собою блискучі, гладкі, сталеві дороги і будуть розходити ся по сивих монотонних стернях, діти будуть шукати колося, а старі тамтогорічних ковіньок.

І дід Михайло буде йти зі своїми внуками, з двома хлопчиками і з Оксаною найстаршою між ними. Хлопці будуть як лошачки то перебігати діда, то лишати ся далеко позаду, а Оксана буде все йти разом. Дід буде нести дрантиву, чорну верітку на плечах і буде покашлювати. Оксана буде мати в руці хліб для хлопців і для себе. То буде саме полудне, а дід буде все казати Оксані:

— Це сонце, синку, вже з морозом.

Будуть вони іти, іти і зіпруть ся на одній ниві. Дід стане коло межі, Оксана піде серединою ниви, а хлопці псчнуть шукати дуч по полю, керничок ясних і батіжків та ножиків загублених пастухами.

Оксана здойматиме кожний колосок, що надибле і буде всі складати в ліву руку, а як жмут згрубіє, то вона його буде складати понад ярок аби потім легко найти. Вишукувати буде долики, рови, бо там найбільше колося. Сто разів на мінуту буде схиляти ся і буде виглядати як

найпильнійша робітниця. Згодом зачнуть її поперед очи бігати жовті або сині плями, або одна половина ниви буде така як має бути, а друга половина буде вся зелена. Вона пристане, затулить долонею очи і буде хвильку стояти, потім нагло візьме з перед очий руки і вся полуда пропаде. Або вона заспіває співанку, заспіває її собі лишень потихоньки з великим стидом і з ясною радістю, що вона вже може співати. Класти буде ноту до ноти і слово до слова з дрожачою непевністю, як мала дитина, що вчить ся перший раз ходити і кладе білі ноги з радістю по землі. А що колос здойме, то співанку свою урве і наново її зачне з новим не знати, що то там не дає дихати, аби розрізав груди та аби ту запеклу кров відти викинув та може би ще прожив трохи...

І буде далі витягати ковінки і буде кашляти і сідати. А по при роботу будуть налітати на него думки і за осінь і за зиму і за весну. Десь в голові зароїть ся таке, що він забуде за ковінки і за кашель.

— Як є чим пропалити в зимі то менше їсти хоче си. Рано собі встань, відмети сніг від порога, набери з шіпки ковіньок, насип під піч тай зараз на хаті веселійше. Катерина зварит кулешу, діти повстают тай вже є для них гореча лижка борщу тай тепла піч тай тобі, діду, межи ними тепло. А як немож ліпше то й так добре... Ковінька як суха, то вона дуже добра... І він буде випорпувати далі з охотою і з більшою силою. Але гадка гадку буде здогадати і він їх не віджене.

— Кобим не вмер ще доти, доки хлопці підростут, то мала би щисте, бо яби тото усе межи люде розтрутив, аби робило само на себе, а дурна жінка — що вона знає? — лише плакати! Яби тото справив на дорогу ліпше від неї...

Тепер він закличе на хлопці. Вони прибігнуть до него з вдовбаним гарбузом.

— Мої-ня, а ви чому Оксані не помагаєте, а їсти хочете? Ідіт трошки коло неї грайте си, бо єї скушно.

Хлопці підуть до Оксани, а дід буде далі сотати свої думи.

— Хлопці здорові, рослі, аби лиш дочекати ся! менший то штудерний такий як старий. У зимі то допоминає ся чобіт, бо каже, що на печи ему недобре. Кілко сміху є

з него, що якбим вмер, тайби осиротіли...

Він буде глядіти на сонце, чи низько спустило ся і на ковіньки, чи досить їх назбирав. Потім закличе Оксану, аби йшла помагати йому зносити ковіньки і оббивати їх від глини. Вони знесуть їх в одну купу і зачнуть оббивати бучками. Стовп куряви підойме ся над ними, дід буде кашляти, Оксана буде прижмурювати очи, а хлопці будуть їсти хліб. В сей час буде сонце над заходом. З дооколичних сіл припливуть на ниву звуки дзвонів і будуть стелити ся разом з росою по стернях, по дорогах заблеють вівці і загукають пастухи, по полю будуть орачі викидати плуги з борозен і ладити ся до дому. По долинах здойме ся сива мрака, ворони будуть тягнути до садів в село і пси будуть тікати до дому, бо вже не будуть могли ловити перепелиць по полю.

Дід Михайло буде хрестити ся і збивати порошок із сорочки і дуже кашляти. Потім напакує повну верітку ковіньок, внуки йому допоможуть її завдати на плечі і зйдуть на дорогу. Оксана буде нести свої сніпки колося, а хлопці ховатимуть ті ковіньки, що впали з верітки у пазуху. Заки дійдуть до дому то пазухи їм моцно повіддувають ся, а черева їх стануть чорніські від пороху.

В селі вони всі подибають ся і бідні вдови і їх внуки і діди і молоді жінки, що їх чоловіки покинули — всі з ковіньками і зі сніпками колося. Вони вістують, що осінь приходит.

НАТАЛЬ ВАХНЯНИН.

З ТОГО СВІТА

Я сего року не діждав Нового року, а умер таки на самому Маланку.

Історія смерті моєї коротка. Мій давний приятель запросив мене до себе на село в гості. Я поїхав, переправляв ся через Дністер по леду, лід затріщав, я вискочив з саний, біг до берега, упав і — вже не тямлю, що зі мною сподіяло ся. Відай душа відділила ся від тіла. І хоч їхав я серед темнісенької ночі, так темної як найновіша програма народовців, я опинив ся нараз посеред ясних, від сонця яснійших безкраїх просторів.

З разу не був я свідомий своєї смерті. — Може се сон? — думав я сам в собі, збираючи чим-раз висше у ті безмежі простори. Аж ось: передомною величезні хрустальні хороми, обведені срібносіяючим тинном, у тині ворота, а поуз воріт на лавочці св. Петро. Аж тоді зрозумів я, що я вже „дуба дав“.

— Ти звідкиля, синку? — спитав Первоапостольний.

— Зі Львова, Іван Русланович, фейлетоніст „Руслана“.

— Член русько-католицького Союзу?

— Так.

— То прошу! — сказав св. Петро, встав поскоро, розчинив ворота, впустив мене і передав ангелови, що з огняним мечем сторожив воріт! — Поведи його, Михасю, в руский табор! — додав на прощане.

— Чи ми йдемо просто до неба? — спитав я несмілого проводатора, спізнавши у нім самого архистратига Михаїла.

— Чи до неба питаєш? Хиба то так легко до неба? Таж ти в житю своїм мабуть ще нічого не перетерпів, навіть не був жонатий? — відповів архистратиг.

Мені стало моторошно на душі. Я перетерпів вправді систему правительственну, але жонатий не був. З-за плечий повіяло морозом, неначе снігом за шкуру сипнуло. Волос шапку підсуває, а на хребті сорочка аж пополотні-

ла. — Ов, біда! — думаю. — Тут острійше судять ніж наші кацапики нову еру. Хиба удерти мені назад на той світ та бодай оженити ся...

І вже хотів я дмухнути, коли перед очима розкрив ся чорний образ. Ми станули покрай зеленого гаю. Сонце з гори сіяє, а з гаю холодочком віє. Всюди буйний моріг, цвѣту як на степу українським. У кустах соловейки, он там і ручай шумить, а у воздухах спокійно, лю-бо, як у літний вечір. — Чи се не рай? — думаю. Аж дивлю ся, а там під кріслатим дубом наші Запорожці! Стали колесом неначе на велику раду у Січи. Кармазини на них як маковий цвіт., самі мов велити, статні, кремезні. — Отсе народ! Я кождому під паху. На вид архистратига витягнули ся лавою, випрямували ся, знай, і тут шанують покровителя України.

— Новий товариш вам! — прорек св. Михайло, зняв ся на крилах та тільки воздухами зашуміло.

— Здоров, здоров! — повитали мене козаки. — Ти з котрої України? — питають.

— Зі Львова, Іван Русланович, фейлетоніст....

— Так ти лише пером воював? Но, то не тут для тебе місце, а там у другій долині. Шуруй між письменників!...

Пішов я туди. І тут гарно. Запашні липи, черемшина, посплітала ся з собою, червона калина вилискує ся до сонця, пишає ся, а під розлогим явором стоять собі наші покійні літерати: Тарас, Котляревський, Квітка, Максимович, Гулак, Маркіян, Федькович, Костомарів. Ба є тут і Бузько (Волод. Навроцький), і Соколик (Евг. Желажівський), і Стефан Качала і Василь Барвінок і оба Січинські і Корнило (Сушкевич), і Олекса (Огоновський), і Дамян (Гладилович) і оба Омеляни (Огоновський і Партицький).

— От, як вони тут найшли ся разом, ті світочі великі поруч щирих, правих наших патріотів! — подумав я, наближуючи до поважної громади. — А яка тут гармонія! Всі окружили Тараса яко свого духового вождя... І я нагадав слова Куліша про Тараса: „Онъ бѣ — свѣтильникъ, горя и свѣтя”. Великим був за життя, великим остав і по смерті...

Я дуже несміло підходив до них, не важив ся переби-

вати їх тиху, поважну розмову. Відай чи не клопочуться вони і тут про „убогу неньку”? Колиж сердешний Корнило, заглянувши мене, скричав: „А, Івась Русланович, здоров! І ти вже стягнув ратичками?!”

Я підступив ближше та передовсім Тарасові в пояс.

— Здоров товаришу! — повитав мене старий Перебендя — звідки тебе Бог привів?

— З Галичини, зі Львова, з Редакції „Руслана”, — відповів я, а тут тимчасом витаюся то з сим то з тим, по черзі, як котрий підійде.

— Доброго у вас багато? править даліше Тарас — бо з України недобрі вісти приніс нам недавно Петро Ніщинський, гірко слухать. Москаль кріпостить духа. А у вас, чи робить ся що? Німець відай ласкавійший від брата — Словянина?

Мені і лячно і соромно стало. — Що тут сказати старому, що за життя розпинав ся за свій народ, що будив, закріплював нас до невсипущого труду для „меншого брата”, що лишив завіт живим і ненародженим...

— Ми... ми... ми робимо програми — відповів я, затинаючи ся на кождім слові. А сам дивлю ся в землю немов тяжкий виновник.

— Програми?! Які програми? спитав Тарас счудований.

— Ми розбираємо етнографічне питанє, т. є. ми не знаємо, чи ми Русини чи Москалі?

— А гі на вас! То така ваша робота! То ви до нині не знаєте, що ви Русини? — стріщав Котляревський. — Я перед стома роками написав Енеїду, а вони в сотну річницю дороги питають...

— Добре ти ворожив, Тарасе — відозвав ся поважно Костомарів — пишучи: „Німець скаже: ви Монголи, то стануть Монголами, а скаже Німець: ви Славяни, то будуть Славянами”.

— Та нас не Німець учить, а Марков, що ми Москалі — перебив я; а сам від сорому аж в землю лізу.

Всі замовкли. Якась сумота налягла на ціле товариство. Омелян гляне на Олексу, Стефан Качала на Федьковича, той знова на Маркіяна. Аж по часі став дехто перешептувати ся. Костомарів каже: „А я написав для них: дві народности”. А Максимович йому на те: „А я написав

про старобитність руского нарічія". А соколик каже: „Я і словар їм зложив". А Дамян, звернувши ся до Партицького, таки же кричить: „Скацапіли, ей Богу, скацапіли!"

— Хто у вас веде тепер політику? — спитав мене Олекса, недобрий вже.

— Від року наш крамар.

— Крамар? — перебив счудований Квітка.

— А, то треба післати йому примірник „Салдатського патрету". Най прочитає собі мораль: швець знай своє шевство, до краецтва не мішай ся..

— А кудиж вас веде сей крамар? — спитав старий Стефан Качала.

— А куди би? В рамена наших об'єдинителів. З Марковом цілує ся, з Дідицьким робить спільний комітет виборчий...

— О, доборолась Україна! — замітив Федькович.

— А хтож стоїть за крамарем? — питає знов Олекса.

— Наші адвокати.

— Розумію! Се канцелярїйна політика: з всіма добре, щоб лише клієнтеля була.

— Подвійна крейдка! додав Бузько.

— А моє „Дѣло" що на те? — спитав Василь Барвінок.

— Лучше не питай, Володимире — кажу я йому в одвіт: „Дѣло" — скошений цвѣт...

До мене підступив Маркіян та лише почав: „Вирвеш ми очи і душу ми вирвеш"... як знов зашуміло воздухом, а перед нами став архистратиг Михаїл та прямо до мене: „Ти, синку забирай ся, з відкіля прийшов. Таж ти ще не умер, ти лише замерз, а тебе відтерли"...

Так і було. Мене найшли добрі люди під берегом Дністра, завезли до мого приятеля і я відчунав... А тепер пишу вам про мою пригоду щоб чули всі, як про нас судять наші великі покійники на тім світі...

ОЛЬГА КОВИЛЯНСЬКА.

ЩО Я ЛЮБИВ

Се були малі, тонкі, жіночі руки.

Мали в собі щось більше з аристократизму як з інтелігенції, і саме тим звернули найсамперед мою увагу.

Їх тонкі кінчики пальців, ніжно випуклі нігті були мені доказом, що їх предки не були ремісниками і не робили ніякої грубої роботи. Їх краса не була случайна. Коли були в руху, пригадували собою завсїгди дрібні пташенята; чому саме то — не знаю.

Визирали так свобідно, так з панська зпід білих шовкових корунок, чинили ся такі важні! Просто сміх брав, що й они хотіли щось робити — хоч не робили нічого.

Праця не пара паньскости. Она належить до товпи, а єї руки не мали типу товпи.

Я був би їх убирав у найтонші рукавички, ті малі, ніжні, рухливі пташки, щоб не стикали ся за часто з грубим товаром щоденьщини, не стратили того, що я, син музи, любив надівсе — змислу чистоти... А в моїх найтихійших хвилях мрів я об тім, щоби дозирати їх. Але не так, як дозирають ся звичайні істоти того рода; я мрів об тім красше. Я хотів їх доглянути як дорогоцінне каміне на деяких з моїх улюблених перстенів, що — коли наблистїли ся вже доволі і я налюбубав ся досить їх правдивою красою — мусіли вертати в дороге *etui*, виложене шовком і аксамітом, і ждати хвилі, в котрій лиш моя рука знов займе ся ними...

В моїх найтихійших хвилях мрів я об тім, або і тоді, коли серце ткало якісь безумні пляни на будучність, що я майже сам лякав ся, а розум мене сварив за таку шалену сміливість!

Чи я не соромив ся?

Справді, я й лякав ся і соромив ся і поводив ся холодно і відпорно, мовби мене не обходили ніякі птахи на світі... Але на самоті і в души мав я все бачне око на них

уважав, щоб їх що не діткнуло, щоб не напружили ся, не вдарили ся де о які тверді беззвучні предмети. Щоб сувора студінь зими, не разила їх, а зухвалі блискучі промінні весняного сонця — ті проміні, що манять так до себе — не грали ся на них за довго і не заприятлювали ся з ними занадто.

Але надніс один день погану годину.

Ті малі жіночі руки розімріли ся в блискучім проміню весняного сонця, зворохобили ся, і, зібравши всю свою силу, може і по своїх панських предках і вдарили мене так сильно в груди, що я подав ся назад і вже не можу зібрати давних сил і колишньої відваги, щоби приступити наново до них, взяти їх знов в свої руки, стиснути їх щиро, ті дрібні, рухливі пташенята, що не мали типу то-впи — скарби тоті!...

НАТАЛЬ ВАХНЯНИН.

ОКО ЗА ОКО

Пану єрентому, Григорію Табачці, скупареви на все село, післав Бог маленького гостя в хату. Він одягнув ся в нову бекешу, взяв шапку і палицю і посунув в село просити кумів. Вернувши, він став посеред обійстя і почав міркувати, чим би то завтра прийняти своїх гостей?... Йому на зустріч вискочив з хлівця годований веприк.

— Ти скачеш? — говорив Табачка до свого годованчика, — а не знаєш, як устрашну долю судьба тобі на завтра лагодить! Завтра...

Табачка не докінчив, зітхнув тяженько і повісив голову. В тій хвили скрипнули ворота і в них виявила ся висока, худощава постать пана Бриндзі, писаря громадського. Бриндзя був чоловік бідненький, але за те мав дітий купочку. Заглянувши Табачку, він пустив ся до него з благожеланнями.

— Добре, що ви тут, пане Порфірій, — почав Табачка. — Умене клопоти; завтра, бачите, хрестини, а тут жаль колоти веприка...

Бриндзя глянув з укуса на кругленького годованчика і проликнув слинку. Він знав його добре. Перед роком ще маленький веприк був його власністю, тільки Табачка взяв його на силу яко процент від позиченого ренського.

— А через що жаль вам колоти веприка? — спитав Бриндзя.

— Через те, — замітив Табачка, — що шкода його для тих широких мужичих ротів. Дивіть самі, яке тут сало...

— То не коліть його, — порадив Бриндзя.

— Ет, вам сміх, а мене люди осудять, скажуть: Табачка до дітий скорий, а хрестини обійти не уміє...

— А що дасьте за добру раду?

— Передну шинку дам, ей-Богу, дам!

Бриндзя призадумав ся, в голові його роїв ся якийсь

великий плян...

— А послухаєте мене у всім? — спитав по хвили.

— Як рідного батька!

— То нині вечером заколемо веприка, а завтра розголосите по всім селі, що в ночі злодії його украли. Чи добре?

Табачка аж підскочив з радости та в вечері того самого дня колов свого годованчика питомими руками, і вже колов його нарочно так полегесеньки, що через чверть години веприний квик розлягав ся по селу. Трупа втягнуто відтак на тік до стодоли, випатрошено, вимито, гей того жида на шабас, і вже сам Бриндзя замкнув його на колодку. Табачка лиш усміхав ся до всего.

Другого дня зійшло сонце як звичайно. Табачка проспав ся і зареготав ся на всю хату. Йому снило ся, будьто довкола стола позасідали голодні куми та дожидають запашної ковбаси з чосником... а він стоїть коло них, сумний, зігнув ся в двоє та править їм: Рад би я вас, любі гостеньки, всім пошанувати, та ба, лучилось нещастє: з вечера вчора заколов пацючка, а в ночі украдено його, ей-Богу, украдено!...

Табачка встав і заглянув до стодоли.

— Добрий день тобі, мій... — почав він веселим голосом та не докінчив свого поздоровлення. Лице його простягнуло ся на аршин, ротик і очи розлізлись широко, дух завмер в грудех. — Боже, що се? Чи мені заступило?... Де мій веприк?... застогнав сердечний і ледви з ніг не повалив ся: на току не стало і сліду з веприка. — Злодії, злодії! — кричав Табачка мов несамовитий, а дальше вибіг на улицу і шуликом впав у двір Бриндзі.

На крик сей виглянув Бриндзя з хати.

— Украли, ей-Богу, украли! — репетав Табачка всіми голосами.

Бриндзя покивав головою і усміхнув ся злегонька.

— Не смійте ся, пане писар, се не жарти, а таки украли!

— Украли? — повторив Бриндзя, мов би нічого не догадуючи ся, і знов усміхнув ся.

— Ви смієтесь? — заревів вже крізь слези недобитий

єрентий.

— Та як не сміяти ся мені, коли так добре граєте комедію. Грайте лиш до вечера, а вийт і вся громада повірять, що вам і справді украдено веприка.

Сумно і невесело минули хрестини у Табачки, сумно і невесело минув цілий піврік по нещасній пригоді. Табачка не глянув навіть на давного приятеля, плював в слід за ним. Аж ось і треба було, що одної неділі Бриндзя зайшов у крилос і став підтягати здоровим, кріпким басом.

— Де в него такий голос взяв ся? — питав себе в душі Табачка і якомсь від неохоти глянув на Бриндзю. — Чи се він, чи не він? — подумав счудований.

Через сего півроку Бриндзя і справді змінив ся до непізнання: тіло його розросло ся в троє, лице вибіліло, вигладило ся, аж вилискувало ся.

— Так, тепер я певний свого! Він, а не хто другий украв мого веприка, — подумав Табачка і списав жалобу до суду.

Через тиждень одержав Бриндзя письмо: „В справі крадежи веприка завзиває ся пана Порфірія Бриндзю, в ціли переслухання завтра о годині девятій рано в судейску канцелярію”.

Бриндзя змішав ся. — Біда! — погадав він: — Табачка чогось догадує ся! — Але скоро прийшла йому така думка до голови, щоби будь-що-будь не явити ся в суді.

Другого дня скоро світ, Табачка заїхав фірою під хату писаря.

— Не втечеш мені тепер пташку! — міркував веселий єрентий — посидиш хоч рочок, аж твоє салочко крихточку опадє!... Але на горе, Бриндзя не виходив з хати. Табачка ждав і не міг діждати ся; вкінци вступив в комнату свого ворога.

— Ходіть до суду! — почав недобрий.

— Не піду!

— Мусите!

— Не мушу!

— Чогож не підете?

— Не маю в чім: сурдутина легка, ще заморожу ся, умру, не піду!...

— Не викрутитесь, пане писар, аби-м бекешу з себе мав вам дати, а таки приставлю вас до канцелярії.

— Дасьте бекешу? — спитав скоренько Бриндзя, котрому в голові новий плян засвистав.

— Дам!

— А чоботи дасьте?

— І чоботи дам!

— А шапку дасьте?

— Дам і шапку!

Через малий час оба неприятелі сиділи на возі і їхали у місточко.

— Ви взяли веприка пану Табачці? — питав судия писаря.

— Я?... крий Боже! — відповів Бриндзя, здвигши плечима.

— Таж пан Табачка обжалував вас о крадіж? Щож скажете на свою оборону?

— Щож маю казати? — звиняв ся Бриндзя, — хибай те скажу, що пан Табачка від якогось часу з глуздів зсунув ся!... Давнійше були ми найліпшими приятелями, аж від якого-то півроку, мов би до него що приступило: і плює на мене і заєдно згадує про якогось веприка! От і нині влізло йому приміром в голову, що отся бекеша, що на мені не моя, а його....

— А чия-ж би, як не моя? — перебив стрівожений Табачка.

— Може і чоботи ваші? — питав дальше Бриндзя, посміхуючи ся.

— Так є, і чоботи мої?

— То може і сеся шапка ваша?

— Єй-Богу, моя ей-Богу, моя! — кричав Табачка з досади.

— От вам і доказ, пане судия, що у Табачки не всі дома, — продовжав осмілений вже писар. — Перше морочив мене лиш веприком, а тепер вже і бекешою, і шапкою, і чоботами!... Скажіть ліпше, що цілий ваш...

— Табачка остовпів і ледви не зомлів. Його всаджено на фіру і справді на половину дурноватого привезено до мів. А Бриндзя ходить по нині в єрентівській бекеші і

сміє ся в кулак.

— Се тобі, пане Табачко, за того веприка, що в процентах взяв еси. . . .

1882.

ОСИП МАКОВЕЙ.

НЕЩАСНА ПРИГОДА

Зовсім несподівано був я при кінці 19-го століття свідком нещасної пригоди, яка навчила мене не маловажити нашої літератури. Така пригода вже може не лучить ся нікому з Українців-Русинів у 20-ім століттю і тому я розповім її на памятку щасливим внукам і правнукам.

Я потребував книжки п. з. „Колоски з рідного поля” і прийшов до одного товариства купити її. Се товариство двацять п'ять літ друкувало різні книжки і складало їх у своїм магазині. Показчик книжок ріс і ріс, так що по 25 літах потрібний був цілий аркуш друку на вичлене самих заголовків книжок. Сей показчик, розсиланий від часу до часу зі столиці на провінцію, будив там величезне патріотичне одушевлене; кождий народолюбець показував його в потребі противникам народу і казав притім гордо: „Дивіть ся! наша література! скільки її!” І потім заховував показчик у столику, щоби при вільній хвилі прочитати хоч заголовки.

Праця не велика, а може придати ся. Ану-ж спитає хто:

— Читали ви „Зелену леваду”.

А патріот вивчив показчик і каже: — Читав! Се вийшло 1890. року і коштує 1 зр.

— Щож ви думаєте про сі оповідання?

— Оповідання? Нічого собі! Гарні. От не памятаю добре! Все забуваю. Здаєть ся, їх написав Пупченко.

— Так.

— От бачите! хоч автора памятаю.

У показчику вичитав і я, що в товаристві можна дістати „Колоски . Приходжу до урядника товариства.

— Маєте ви ще „Колоски?”

— Ви хочете купити? — спитав мене здивовано і недовірливо подивив ся на мене крізь окуляри.

— А вжеж!

— Є! є того ще сотки примірників. Дам вам за пів дармо. Ходіть!

Урядник підсунув окуляри з середини носа висше, засвітив сьвічку і ми пішли до магазину товариства. Магазин складав ся з двох комор, одної неясної, а другої — темної, і був заложений книжками з низу в гору аж під стелю. Колись певно було тут літератури меньше, але в остатних кільканайцяти літах вона так зросла, що вже не містила ся на полицях і лежала стиртами на підлозі. Під самими дверми тяжким муром, зложеним з грубих книжок, лежала „Славянська держава зперед 3000 літ”; мур був високий на півтора метра, а грубий на метер і ніяка людська сила була би не звалила його, хиба розкидаючи по книжці, як по цеголці. Коло Славянської держави то мурами, то чотиригранними стовпами лежали Байки, Снопи, Квітки з ріжних нив, Зільник, Церковні відносини, Ранішні зорі і Підлісе. На них лежав порошок давно не змітаний, але ще гриби не росли. Інші мури книжок подали ся в сей, або в той бік, декотрі й зовсім розвалили ся — і магазин виглядав, як руїни старинного замку.

Урядник поставив сьвітло на Славянську державу і зайшов в уличку поміж Історию Руси і Вінки. Як заліз у сю уличку і схилив ся, то й зовсім щез мені з очий. Але небавом, як із ями витяг він оберемок книжок, поставив на Вінки і придивив ся заголовкови:

— Е! се „Гірка жіноча доля!” — сказав він, зігнув ся і знову щез мені з очий. Витяг інші книжки і знову придивив ся. „Зелені левади!” Деж ті Колоски? Десь тут я їх бачив! Лежали за Хатою коло Малої менажерії. Я пам'ятаю!

Урядник шукав далі і зі щораз більшим завзятем. Я взяв сьвічку в руки і посьвітив йому близше. Він до кількох хвиль обставив перше мене Хатами, Долинами, Менажеріями, Нивами, Ланами, Загонами і Снопами, а наре-

штї викинув менї під ноги Зорі. Я сїв на Хату і нетерпеливо дивив ся на роботу урядника. Він за хвилю окружив і себе Хмарами, Лунами, Соняшними проміннями, Громами, З півночі і З полудня, Довкола світа і вже верх себе поставив „Зорю з місяцем”.

— Нема! — чув я тільки його голос. — Деж ті Колоски до біса загубили ся?!

І він уже з пересердем став викидати з дивної ями: В народ!, За народ!, Для народу, Маруся, Оксана, Приська, Вишивки, Жіноча неволя, Руська кухарка, Молитовник, Монастир на горі Афонї, Гній — душа в господарстві, Чернець, Зоольогія, Апокрифи...

Я просто остовпів.

— Нема! — чув я тільки крик урядника. — Певно на полиці в горі!

І по хвилі я бачив, як він виліз з ями, став ногами на Оксану (драму в п'ятьох діях і 13 відслонах) і на „Руську кухарку”, поховзнув ся, заліз черевиком у „Жіночу неволю”, видрапав ся знову на верх і став твердо на Апокрифах. Уже простяг руку до горішньої полиці, як отут і склала ся нещасна пригода: полиці стояли перше твердо на книжках і ними також сильно підперті, а тепер підкопані з усіх боків, не могли встояти ся при стїні, під вагою українсько-руської літератури похилили ся, — і шур-р-р! звалили ся на урядника. Він упав в ями поміж Оксану, Марусю, Руську кухарку, Молитовник і Черця, а зверха прикрили його інші книжки, що злетїли з гори. На книжках впали полиці. Я ледви мав час відскочити і заховати ся за Хатами та Левадами.

Опам'ятовши ся з переляку, я почув крик: „Ратуйте! Забила мене наша література!” Крик лунав як із глибокої ями. Чим скорше вискочив я зпоміж книжок, став на „Зорю з місяцем”, припер полиці до стїни і як стану кидати Хмарами, Громами, Лунами, Хатами, Долинами, Менажеріями, Снопами, Оксанами та Руськими кухарками — аж засапав ся. Зпоміж „Жіночої неволі” сторчала рука нещасного урядника. Я захопив її і давай тягнути! За рукою з'явила ся небавом голова урядника, без окуляр, потім зпоміж книжок, як зпоміж цегол, виринули плечі, далі друга рука — тепер я схопив його за обі руки і на-си-

лу витяг чоловіка з української-руської літератури.

Він стогнав і нарікав. — Нема — каже — Колосків! Чорт знає, де вони поділи ся! Тільки окуляри згубив.

— А не болить вас ніщо?

— Ще не знаю. Я в яму впав — полиця не вдарила мене... Щось у голові тільки шумить.

Але се не було так добре, як урядникови здавало ся. Вернувши до канцелярії товариства, я зараз побачив у нього синяки на лиці. Потім нараз заболіло його в боці, далі не міг рушити лівою рукою, а й до того щось у нозі йому стало ся...

Не було іншої ради; його відвезли до дому. Два тижні лежав він у ліжку і трохи не вмер. Але дав Бог, що підвів ся, і я побачив його знову.

— Знаєте, — казав він мені — що мені найбільше догодило? Там на полицях лежало „Нещасне Кохане”. І воно то мені трохи костий не поломило! А „Правда” набила мені такого гудза на голові, що я тепер і знати її не хочу. . . .

ЛІКАРСЬКИЙ ПОРАДНИК

БОРОДАВКИ.

Бородавки треба натирати що дня добре пересоленим соком з чорної редькви. Менші бородавки від того гинуть. Більші випалює ся т. зв. ляпісом, або яким їдким квасом (н. пр. квасом азотовим). Дуже великі бородавки найліпше дати вирізати.

ВИПРІТЕ НІГ.

На так зване випріте ніг треба з часта купати ноги в воді, змінювати обуве (треба мати найменше дві пар обуви, щоби одні сохли від пересяклого поту, а другі можна тимчасом носити). Шкарпиток не треба носити, лише онучки, і що дня, убираючи, уважати, щоби пальці приходили на інше, ще не перепочене місце онучки.

ГЛИСТИ У ДІТИЙ.

Глисти живуть в тонких кишках чоловіка, а відтак можуть пересувати ся і до жолудка, так що часом підступають і до горла, а навіть відходять з блюватиною ротом. Часто можна також побачити, як у дітій у сні відходять глисти відходовою кишкою, ротом або носом. Нераз буває їх в кишках дуже велика сила.

Глисти є дуже частим обьявом і не справляють нераз ніяких прикростей, так що хоч они є в кишках, то діти при тім цілком здорові. Але часто починають они будити ся і тоді справляють болі в кишках, при чім діти суть ослаблені, відчувають печене в очах і сверблене в носі, через що невпинно порпають пальцями в носі. Нераз бувають і тяжші обяви а то: біль і заворот голови, дрощі, а навіть судороги. Вправді сї появи бувають частійше з інших причин і нераз недосьвідчені матери спихають всілякі інші тяжкі хвороби на глисти, а пізнійше показує ся що дитина таки справді на іншу недугу хора. Хоч глисти самі про себе звичайно невинні сотворіня, а однак

були они вже нераз причиною смерти. Лучало ся вже, що глиста влізла до гортани і задавила дитину. Часом знов перебила ся глиста до печінки і дитина дістала жовтільницю, або боляка в печінці. Нераз знов збили ся глисти в кишках і цілковито заткали кишки, так, що з того повставали появи тяжкого затканя кишок, так зване „miserere” (блюване калом). Деколи перегризають ся глисти до ями черевної і викликають ріжні запаліня, що звичайно буває причиною смерти.

Найстаршим і найліпшим ліком на глисти, цитринове насіне. Але що оно має дуже прикрий смак, то лікарі витягнули з него властину отрую (лік) на глисти, котра називає ся сантоніна. Її видають аптикарі в порошках лише на припис лікарський. Але можна єї також дістати і без рецепти в так зв. колачиках на глисти, котрі складають ся з цукру сантоніни. Діти їдять ті колачики дуже радо, бо гадають, що то цукорки.

Лічене на глисти переводить ся так. Наперед треба дати дитині на прочищене, а відтак давати через три дни рано і вечер оден або два, (як до віку дитини) колачики на глисти: на четвертий день треба знов дати на прочищене. За много колачиків давати не вільно, бо при необмеженім поступованю може наступити затроєне (корчі, занепад сили). Перші появи затроєня є закрашене мочи дуже на жовто, очи також на жовто закрашені, а дитина жалує ся, що видить всьо в жовтій красці.

ЗАПАЛЕНЄ МІКДАЛИКІВ.

Скоро діти часто западають на запалене мікдаликів в горлі, то по кождім таким запаленю стають ті мікдалики більші і дуже склонні до нового запаліня. Проте треба такі мікдалики конче витягти. Операція сама по собі легка і ніколи не має лихих наслідків. В легких випадках робить ся полокане солию, або *kalii chloricum*, квасом боровим лензлює ся мікдалки йодиною.

ЗГАГА (ВІДБИВАНЄ).

Недуга ся походить від катару (нежиту) жолудкового. Проте не треба пити ніяких труктів, не їсти ніяких острих страв ані квасів, не уживати також товщу, а скоро дуж

пече, то треба заживати малу ложочку „соди” з аптики, котру треба попиту водою, щоби лекше проковтнути.

ЗАТВЕРДЖЕНЄ (ОБСТРУКЦІЯ).

Причиною затвердження є звичайно невідповідний корм і ослаблене кишок. Хвилеве затвердження можна усунути через подаване відповідних прочищаючих ліків як: рициновий олій, сенесові стручки, ребарбарум, магнезия, Hunyadi і т. д., однак застарілий стан вимагає перш усього зміни способу життя. Треба проте много ходити, а менше сидіти і змінити корм. Головна річ в тім, що треба обмежити корм м'ясний, а більше уживати корм рослинний: ярини, овочі і молочні страви. Найліпше є: рано натщошклянку теплої сирватки або пів літра маслянки, квасне молоко, кефір, відтак мід, разовий хліб, овочі, головно фіги, дактилі, особливо виноград, дальше салати, огірки і т. д. Заказано уживати: какао, чоколяду, червоне вино, риж, саго, клиїк вівсяний, булки. Хорий має їсти много і часто; страх перед їдою є зовсім безпідставним, бо лише більша скількість і тяжкість корму є встані подразнити відповідно кишки. При дуже тяжким проволочнім затвердженню ділає дуже добре масоване живота взглядно кишок, що можна одначе лише робити за порадою лкарською.

ЗІМЛІНЄ.

Зімлілу особу треба старати ся сейчас привести до памяти, а до того конечно е, з огляду, щоби кров назад підійшла до мозку. Проте не добре є підносити зімлілих головою до гори, лише положити їх так, щоби голова була низше. Скоро стане ся такий випадок не в мешканю, лише приміром на цвинтари (підчас похоронів), в церкві, в яким иншим публичнім льокалю (на зборах) і т. д., то найліпше є підсунути своє коліно під крижі зімлілої особи і спустити голову в низ. Відтак треба зараз увільнити недужого від всеї утискаючої одежі. А скоро се стало ся в хаті, то отворити вікно, або в літі винести на двір і кропити зимною водою по лиці і грудях. Чоло, лідки і підшви натирати оцтом і давати нюхати амоняк або сальміяк, як ся має його під рукою. Скоро зімлілий прийде до свідомости і може проковтнути, то дати йому напити ся чорної кави або гербати і дати зажити 30—40 капель Гофма-

на. Зімлілого не вільно пустити самого до дому, лише треба його занести або підвести, обнявши його за стан.

КОЛЬКА В БОЦІ.

Скоро кого болить і коле в боці, то нехай положить ся що найменше на кілька днів до ліжка і нехай приложить там, де його болить і коле, через тонкий шматок тертого хрину і гірчиці, аби добре випекло. По аптиках є готові плястри з гірчиці „мостар плестер”. Крім того треба пити гербату з так званого грудного (пекторального) зіля, від чого лекше відкашлює ся і пріє. А скоро нема від того лічення цілковитої пільги, то можна поставити собі сухі баньки на болючий бік, а в разі дозволу лікарського також кілька пявок. Опісля кладе ся довкола клітки грудної висихаючі оклади.

КОРОСТА.

Причиною сеї недуги суть маленькі звірятка, котрі навіть через не дуже сильно побільшаюче шкло можна бачити і розрізнити у них писок, ніжки і т. д. Вони плодять ся в людській шкірі, розлазять ся і лишають за собою видні проводи (канали, діри). Шкіра така дуже свербить і хорі сильно чіхають ся і розранюють через те шкіру дальше. Недуга ся сама не уступить, лише треба конче старати ся вигубити сі малі звірята. На се уживає ся різні масти, які приписують лікарі або які в аптиках продають без припису лікарського. Мастею такою треба мастити раз або більше разів, як до степеня недуги, потім змити шкіру простим милом, а вразі потреби викупати ся.

МОЗІЛІ (НАБІЙ)

Проти мозілів на підошві добре, є скоро біль великий, положити ся на кілька днів до постели і прикладати оклади з квасної води, яку можна дістати в аптиці. Як біль устане, можна ходити і прикладати на ствердніле місце салицилевий плястер, котрий продають без рецепти в аптиці. Під таким плястром мозіль певно злізе.

СОПУХ З УСТ.

Скоро кому чути з уст, то може бути сему дві причини. Або в жолудку творять ся всілякі вонючі гази від нестравности, котрі відбивають ся, або мужить такий чоловік

мати попсовані зуби. В першій випадку треба не давати причини до витворення таких газів, іменно не їсти острих і товстих страв, не пити ніяких трунків, а за лік уживати три рази денно по кождім головнім їдженю ложочку соди до заживаня (*Natrium bicarbonicum*), котру дає ся впрост до уст і попиває ся звичайною зимною водою. В другім случаю скоро би такий чоловік мав попсовані, порожні зуби, то в дїрках тих зубів гниють всілякі останки страв і бактерії, а з причини тої гнилизни виходить з уст неприємна вонь. Треба уста і зуби полокати розчином квасу борового (*Acidum boricum*), ложочку на шклянку води. А скоро би то не вистарчало, то треба зіпсовані зуби пови тягати, скільки вони не є ще так зіпсовані, що можна їх запльомбувати.

ЧИРАКИ (БОЛЯКИ).

Чираки творять ся по тілі через закажене дрібними сотворінями (т. зв. бактеріями), котрі входять до проводів підскірних, там розмножують ся і викликають ропіне, або так зване „материзоване”. Найчастійше проте дістають боляки по тілі такі люди, котрі не дбають про чистоту тіла або котрі через своє занятє не можуть про се дбати. Через нечистоту разом з брудом осідають на тіло тоті бактерії і викликають боляки. Щоби ті бактерії лекше до тіла ввійшли, то шкіра мусить бути трохи поранена. Тому бачимо, що боляки творять ся там, де щось шкіру задирав як приміром на карку, де чоловіка гризе ковнір, на ліктях, на сидженю, колінах і т. д. Також знаємо, що люди ослабелні мають менше відпорности і дістають часто боляки по тілі (найчастійше при цукровій хоробі).

Щоби остеречи ся від таких боляків, то треба з часта купати ся, змінювати біле і взагалі дбати про чистоту шкіри. Скоро вже боляк витворить ся, то можна зразу про бувати, щоби він розійшов ся. Прикладає ся проте оклади з касної води (з аптики). Скоро він не хоче розійти ся, то стараємо ся, щоби боляк скорше набрав і щоби нарва з него витекла. Щоби боляк скорше дозрів, то прикладає ся т. зв. дияхель, котрий розмазує ся теплим ножем на полотенци і робить ся плястер. Можна також приклада ти теплі оклади з ленного тіста, каші, кулеші, а дуже часто уживають у нас теплу печену цибулю. Також роблять часто всілякі мішані масти з тіста, молока і меду, але то не

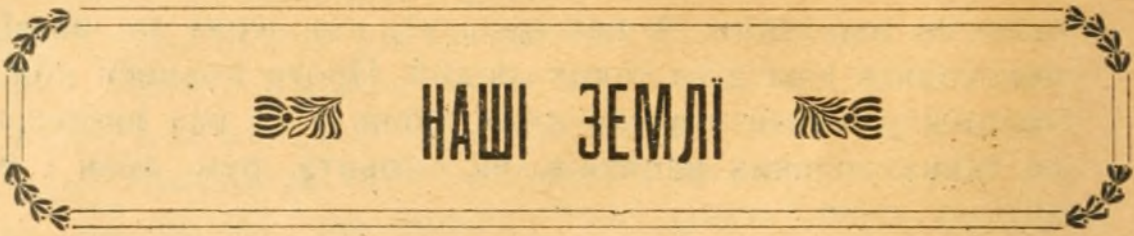
має ніякого особлившого діланя. Ходить лиш о се, щоби боляк огрівати, аби він скорше дозрів. Найліпше тримає теплоту тісто з ленної муки. Зрілий вже боляк можна дати собі протяти лікарєви, щоби нарва з него як найскорше вийшла і завинути його чистенько. Можна почекати також, аж боляк сам пукне. Тоді треба його чистими руками витиснути, прополокати карбольовою водою і рів нож чисто завязати. Найліпше уживати до перевязки аптичної чистої вати (Brunsa). Звертаємо увагу, що при великім недбальстві може наступити навіть з найменшого чирака тяжке закаженє крови. Проте не треба собі легковажити і кождий відповідно лічити.

ЧИ ДОБРЕ ПИТИ ТРУНКИ.

Надмірне уживанє трунків є безперечно шкідливе для здоровля, а недуги, які повстають з надмірного уживаня трунків є ось які: по перше тяжкий катар жолудковий, котрий є у такого хорого майже невилічимий, а жолудок, неначе спалить ся і не може вернути нераз до свого первісного стану. Друга недуга є тяжка хвороба печінки (утроби). Печінка така твердне і змінює зовсім свою будову так, що кров, котра через ню має переходити, не може вже перепливати, застоює ся в середині в животі і живіт проте пухне. Недугу ту називаємо також водною пухлиною. Хорі на сю недугу не видержують її і звичайно гинуть. Крім того впливають острі трунки і на серце, котре побільшує ся, затовщує ся і в кінци також не може робити своєї служби. У такого хорого пухнуть зразу ноги, а пізнійше живіт і хорий гине також на так звану водну пухлину. У таких хорих на серце бувають часто нездорові нирки. Але не лише серце, але і судини кровоносні (жили) хоріють від алькоголю: они тверднуть, і недугу ту називаємо звапненєм жил. Такі звапнені жили дуже легко пукають (переривають ся) із них випливає кров. Найгірше, як то стане ся в мозку, (що дуже часто лучає ся) і такий хорий є тоді ражений параліжом. Єму скривить лице, відійме власть в руці і в нозі по однім боці, а звичайно відійме і мову. Нераз наступає відразу смерть; є то недуга, коли ми кажемо, що когось „шляг трафив”. Вкінци надмірне уживанє трунків може довести до правдивого божевілля; такі люди дістають шал, мають всілякі привиди, звичайно бачать много миший і щурів, нечистого духа, чорта і т. д. Одним сло

вом з поміж таких людей дуже много стає постійними так званими варіятами. А найгірше те, що нераз злі наслідки переходять і на діти таких людей. Проте повинен кождий чоловік уживати трунків дуже мірно і як раз вистерігати ся таких сильних напиків, як оковита, рум, арак і т. д.

НАШІ ЗЕМЛІ

Великі і просторі сі землі, де живе наш нарід, велика наша Україна. Простягаєть ся вона від Карпат аж по Кавказ здовж на 1000 кільометрів, а вшир на 6000 кільометрів.

Величина її виносить 850 тисяч квадратних кільометрів, то значить о 180 тисяч квадратних кільометрів більша, ніж ціла австро-угорська монархія, а 11 разів така велика, як ціла Галичина (ціла Галична східна і західна має 78 тисяч квадратних кільометрів).

Колись давно творили сі землі одну велику самостійну українську державу, а нині належать вони до двох чужих держав Австро-Угорщини і Росії. Значна, багато більша часть української землі належить до Росії, а менша до Австро-Угорщини. Тай українського народу на російській Україні живе понад 30 міліонів, а в Австро-Угорщині понад 4 міліони.

Сусідє Україна на півночи з Білорусами, Поляками та Москалями, на сході з Калмуками, на полудни з Черкасами і Татарами, а на заході з Румунами і Мадярами. !

ЗЕМЛІ І МІСТА.

Російська Україна ділить ся на такі землі, або провінції: Правобережна і Лівобережна Україна, Запороже, Чорноморе, Степова Україна, Слобожанщина, Холмщина, Кубанщина, Волинь і Поділе.

Австрійська Україна ділить ся на Галичину (східну) і Буковину. В Угорщині за Карпатами угорська Русь.

Важнійші міста на Україні такі:

На російській Україні: Київ, найбільше, найстарше і найславнійше місто, столиця цілої України від найдавніших часів, Полтава, Харків, Чернігів, Переяслав, Одеса, Володимир Волинський, Каменець Подільський, та інші.

В австрійській Україні: Львів, столиця Галичини, а крім нього в Галичині: Станиславів, Перемишль, Коломия, Тернопіль, Галич і інші. На Буковині Чернівці.

На угорській Україні: Унгвар і Сигот.

Українська земля по найбільшій части рівна, або тво-

рить легко погорблені височини. Тільки на заході є високі гори Карпати, а на полудневім сході стрімкі гори Кавказ.

ГОРИ:

Карпати довгі на 1300 кільом. і тягнуть ся дугою від Дунаю недалеко Відня аж до границь Румунії і Сербії, знову при Дунаю. Ділять ся на три головні часті. Українська часть Карпат се середуша, а зветь ся вона Східними або Лісистими Карпатами. Східні (Лісисти) Карпати ділимо на 4 часті 1) Низкий Бескид, 2) Високий Бескид, 3) Горгони, і 4) Черногору. З них найвисша і найкрасша Черногора. Найвисший верх Черногори зветь ся Говерля, високий на 2060 метрів.

Підкарпате або Підгіре се бічні пасма Карпат, а простягають ся вони здовж Карпат від Перемишля до Коломиї.

Кримські гори на Кримі над Чорним Морем довгі на 150 кільометрів, а широкі на 35 кільометрів. Найвисший хребет Яйла, а в нім найвисші шпилі: Чатирдаг і Романкош (1500 метрів).

Кавказ, (між Чорним і Каспійським морем), довгий на 1.100 кільометрів. Верхи вкриті вічним снігом. Найвисші шпилі Ельбрус (5630 метрів) і Казбек (5040 метрів).

ВИСОЧИНИ.

Земля, що лежить висше як 20 метрів над верхнею моря, зветь ся височиною. На Україні розпостерла ся широка чорноморська височина, яка ділить ся в західній часті на: 1) Поділе, 2) Росточе, 3) Волинську та 4) Правобічну височину й у східній часті на: 1) Лівобічну височину і 2) Донецький кряж.

Поділе від ріки Верещиці, Дністра аж до Буга, високе на 460 метрів. Верхню творить родючий чернозем. Лісів мало, крім околиці Рогатина. Серед Поділя є скалисті гори Товтри або Медобори, що сягають від Бродів до Каменця Подільського. На півночі Гологори й Вороняки. Ріки вижолобили собі глибокі, круті долини, що зветь ся ярами та балками. Продовженем Поділя є покутсько бесарабська височина між ріками Дністром і Прутом.

Розточе лежить між Сяном і Бугом. Се невисоке (до 400 метр.) і лісисте узгіре.

Волинь між ріками Бугом, Тетеровом, Припетю та Богом, се лісисті плоскі горби. Земля на полудне чорноземна, на північ пісковата.

Правобічна височина поміж Тетеровом, Дніпром і Бугом вкрита родючим чорноземом. Правим берегом Дністра скрізь невеличкі горби.

Лівобічна височина сягає від Дністра до Донця. Земля чорноземна, а декуди пісковата.

Донецький кряж здовж південного берега ріки Донця, се плоске узгірє.

НИЗОВИНИ.

Низовиною зветь ся земля, що не підносить ся понад верхню моря висше як на 200 метрів. Таких низовин є на Україні чотири:

1. Підлясе від вододілу Буга та Припети до Росточа. Верхня Підляся дуже рівна з ріками та лісами. Почва пісковата.

2. Полісе понад Припетю, вкрите пісками та багнами. Великі торфовища вкриті сосновим лісом.

3. Лівобічна низовина по лівім березі Дністра аж до порогів. Є тут піски й чорнозем і мочарі та степи.

4. Чорноморська низовина від Чорного Моря до Подільської та Донецької височини, а від устя Дунаю до устя Дову. Се степи вкриті могилами.

РІКИ.

Українські ріки вливають ся до Чорного Моря і до моря Балтійського.

Найбільша ріка України се Дніпро, оспіваний у наших піснях. З ним вяжуть ся всі важнійші події історичного житя України. Над Дніпром лежить Київ, столиця колишньої української держави, над Дніпром зросло козацтво зі своєю самоуправною державою-республікою: Запорожем. Довгий він на 2.100 кільометрів. Впливає Дніпро в Білоруси в Смоленщині. Коло Київа він широкий вже на 850 метрів. В долішнім бігу, за Катеринославом аж до Александровська виступають Дніпрові пороги. Є їх 12. Найбільший Ненаситець або Дід. Низше порогів Дніпро розливаєть ся широко і творить острови Хортицю, Нову Січ і Чортмлик. На сих островах була в ріжних часах столиця Запорожа: Січ. Добігаючи до Чорного моря зливаєть ся з

рікою Богом у великий лиман. До Дніпра впадає багато менших рік, як Березина, Припеть, Стугна, Рось, Десна, Сула, Ворскла.

Друга по величині ріка се Дністер. Впливає у Високім Бескиді. Спершу се ріка гірська, а коло Ніжнева входить в подільський яр. Довгий він на 1,300 кільометрів. До Дністра впадають з правого боку: самбірська Бистриця, Стрий, Сьвіча, Лімниця, солотвинська і надвірнянська Бистриця і Стрвяж, а з лівого: Верещиця, Гнила й Золота Липа, Стрипа, Серет, Збруч, Смотрич, Ушиця, Мурахва і Ягорлик.

Крім сих двох найбільших важнійші ще отсі: Дон у Слобідській Україні. Бог на Поділю, Кубань в Кавказу, Прут, що впливає з Говерлі, Серет на Буковині. Всі ті ріки впадають до Чорного Моря.

До Балтійського моря вливають ся через Вислу з Карпат: Попрад, Вислока, Сян, а з Розточа та Підкарпатя: Вишня, Скло, Вепр, Буг і Полтава і и.

Як бачимо, земля наша і простора. Та вона й богата. Українська земля найкрасша і найбільше урожайна в цілій Европі, яка родить всякі збіжа; є на Україні ліси великі, а в них звіря й птиці всякої багато. Крім того українські землі мають також багато природних скарбів. Із землі добувають у нас сіль в Галичині на Підкарпатю та над Чорним Морем, нафту й земний віск у східній Галичині та під Кавказом; зелізо коло Катеринослава й на Волини, камінний уголь над Доном, в Катеринославщині та на Покутю. Богата наша земля. На жаль, з тих богацтв користають більше чужинці чим наш нарід. Чужинці на наших землях богатіють, а ми бідуємо. Та чейже з просвітою прийдемо до сього, що зберемо сі добра нашої землі в свої руки й самі будемо з них користати.

ДО УКРАЇНИ

Ои з-за гори, із-за кручі
Да скриплять вози ідучи,
А попереду козаченько
Так вигукує йдучи:

„Україно, Україно,
Моя рідна мати!
Чи ще довго над тобою
Будуть панувати?
 Чи ще довго кровавицю
 Будуть з тебе пити
 Тай діточок твоїх бідних
 В кайдани водити?

Твоя слава — у могилі,
А воля в Сибірі:
От-що тобі, матусенько,
Москалі зробили!
 Гукни ж, гукни, Україно,
 Нещасная вдово!
 Може діти на твій голос
 Обізвуть ся знову!

Може знову розв'яжуть ся
Зв'язанії руки,
Може знову бряжчати-муть
Козацькі шаблюки!
 Може військо запорозьке
 Як море заграє,
 А дівчина, як і перше,
 Пісню заспіває!

Тогді вже нас не забудуть
І московські внуки,

[Бо] кров за кров катам нашим
І муки за муки!

Гукни ж, серце-Україно,
Та тільки скоріше,
Бо чим даліше ссуть кров нашу
Все більше та більше!"

1859.

ХРОНОЛОГІЧНА ІСТОРІЯ СВІТА

ПЕРЕД ХРИСТОМ.

- 2324 Перші астрономічні відкриття.
- 2000 Уліпшене знарядів до писання.
- 1502 Відкриття хронології, в Орунделії, перенесено до Англії, Anno Domini 1627.
- 1491 Мойсей вивів Жидів з Єгипту.
- 1450 Мойсей помер. Арон довів Жидів до Канаану.
- 1184 Троянська війна.
- 1095 Саул перший король Ізраїлітіян.
- 1023 Революція в Обсалом.
- 776 Починає ся грецька історія.
- 724-723 Месиніяньська війна.
- 700 Нума Помпіус римський король.
- 586 Єрусалим знищений Невуходонозором.
- 521 Даріус король перський.
- 510 Рим і Атени республіками.
- 490 Греки побити Персів.
- 342 Війна межі Романамі і Латинами.
- 295 Саміти побиті Романамі.
- 217 Ганібал перейшов гори Апеніни.
- 197 Греки вільні від Романів.
- 88 Загальна війна.
- 49 Друга Римська війна.
- 48 Помпей замордований в Єгипті, повість „Остатні дні помпеїв”.
- 30 Єгипет належить до Риму.

ПО РОЖДЕСТВІ ХРИСТОВІМ.

x

- 4 Рождество Христове.
- 9 Романи під Варус побиті Германамі.
- 29 Розп'яте Христа.
- 40 40 літ по Христі, почали звати ся Христіянами
- 64 Перше проповідуванє Христіянства в Римі.
- 125 Конець жидівському панованю.

- 258 Ширене Християнства в Африці.
- 330 Посвящене Константинополя.
- 408 Г. Фарамонд король Франків.
- 449 Англіїці, Саксонці і Юти замешкали Британію.
- 451 Битва коло Халонс, mezi Романами і Готами.
- 476 Упадок західної держави, 1229, як побудовано Рим.
- 500 Початки розвитку моветанізму.
- 550 Лех основатель Польщі.
- 551 Перша фабрика шовку в Європі.
- 668-75 Облога Константинополя Сереценами.
- 752 Тепін ле Бреф, король Франції.
- 841 Битва коло Фонтенелі.
- 843 Угода в Верден.
- 862 Відкрите російської імперії.
- 911 Конрад I. імператор Німеччини.
- 1055 Турки забрали Багдад.
- 1081 Битва коло Дурацо.
- 1172 Наїзд Англіїців на Ірландію, під проводом Генрика II.
- 1189 Річард (з львиним-серцем the Lion hearted) король Англії (від тогди англійський прапор носить льва).
- 1227 Зенгіз Кан (Zenghis Khan) зруйнував Сарасинську імперію.
- 1233 Інквізиція заложена Грегором IX.
- 1273 Рудольф з роду Габсбургів вибраний на імператора Німеччини.
- 1282 Англійський король Едвард I. здобув Валію (Wales).
- 1307 Шведська революція почалась.
- 1352 Злука вісьмох Шведських Кантонів (Cantons).
- 1360 Кале і полуднево-західна часть Франції приділено до Англії.
- 1361 Оттомияни, під проводом Мюрада I. перейшли через Азію до Європи.
- 1397 Угода Калмора, союз Данії, Швеції і Норвегії.
- 1414 Спалене Івана Гуса.
- 1416 В Празі спалено Єрому.
- 1492 Колюмбус відкрив Америку.
- 1499 Швейцарія незалежна.
- 1517 Лютер робить нову реформу в релігії.
- 1529 Заснований протестантизм.

- 1558 Єлисавета королева Англії,
1603 Злука англійської і шотландської корони.
1618 починається 30-літня війна.
1683 Ян Сооєскіи побив турків під Віднем.
1688 2-га англійська революція.
1709 Прилучене Шотландії до Англії.
1725 Смерть Петра великого. (Росія).
1755 Землетрясенє в Лісбоні.
1756 Починає ся сім-літня війна.
1763 Заклучене мира в Парижу, по 7-літній війні.
1768 Війна Росії з Туреччиною.
1769 Народив ся Наполеон Бонапарте.
1772 Поділ Польщі перший раз.
1775 Початки Американської війни і революції.
1783 Незалежність Америки від Англії.
1789 Революція в Франції.
1790 Голяндія оголосила свою незалежність.
1791 Канада отримала конституцію від Англії.
1793 Поділ Польщі межі Росію і Прусію.
1795 Розрухи Нап. Бонапарте.
1800 Бонапарте побив Австрійців під Моренго.
1801 Прилучене Ірляндії до Великої Британії.
1803 Відновленє війни межі Францією і Англією.
1809 Наполеон відібрав власть Папи і арештував.
1815 Наполеонське військо побито під Ватерлю і Велінгтон. Наполеона прогнано на острів св. Олени.
1820 Революція в Іспанії.
1825 Перший мореплав переїхав Атлантийський океан, по відкритю Америки.
1829 Перший раз ввійшли сірники в жите.
1830 Друга Французька революція.
1835 Винайденє електричного телеграфу.
1849 Угорщина має окремиї парламент незалежний від Австрії.
1855 Заведено інквізіцію в Франції.
1855 Сір Едмунд В. Гид, губернатор Канади.
1860 Гарібалді наїхав на Неаполь.
1858 Перша телеграма через атлантицький океан.
1861 Цивільна війна в Америці.
1861 Польське повстанє.

- 1863 Проголошено свободу невільникам.
- 1866 Війна Австрії з Німеччиною: Погром австрійської армії коло Садова.
- 1867 Канада є самоуправна держава.
- 1869 Кубанська революція.
- 1870 Війна Франції з Німеччиною.
- 1871 Комуністична республіка у Франції.
- 1877 Війна Росії з Турками у Афганістан.
- 1878 Чорногора і Румунія незалежні.
- 1879 Юлій Гриві, президент Франції.
- 1880 Голод у Ірландії.
- 1883 Індійська війна.
- 1885 Революція в Канаді.
- 1889 Велика пожежа в Квебеку.
- 1893 Релігійний конгрес в Чикаго.
- 1894 Війна межі Хінами і Японіями.
- 1895 Кубанська революція проти Іспанії.
- 1896 Короноване російського царя Николая II.
- 1897 Війна Греків з Турками, Греки побиті.
- 1898 Іспансько-американська війна. Іспанія побита, втратила острови: Куба, Порто Ріко і Філіпіни.
- 1898 Замордоване австрійської цесаревої Єлисавети.
- 1900 Італійський король Герберт замордований, його син Віктор Емануїл III вступив на трон.
- 1901 Анг. королева Вікторія померла, наслідник трону король Едвард VII.
- 1902 Хіни відступили Росії Манджурію.
- 1903 Японія протестує, що Росія опанувала Манджурію.
- 1904 Війна Росії з Японією.
- 1905 Революція в Росії.
- 1906 Велике землетрясенє в Сан Франціско, Каліфорнія.
- 1909 Революція в Туреччині.
- 1910 Революція в Португалії, знесено монархізм, а заведено республіку.
- 1911 Війна Туреччини і Італії.
- 1912 Балканська війна і її закінченє.
- 1913 Велика повінь в Злучених Державах .
- 1914 Почалась європейська війна.

1915 Знищенє Сербії і Галичини.

1916 Революція в Ірляндії.

1916 Смерть австрійського цїсаря Франц Йосифа I.

1916 Польща незалежна.

ІЗ ОКРУШКІВ.

А тії пророки, а тії святії,
Що мир розсажали як палмовий сад,
Що сїяли правду, любов і надїю —
Чи й тим в часоморю во вік пропадуть? —
Не дай того Боже, бо того й не має!
Поборники правди во віки муть жить.
Владики неправди — ті попропадають!
Не Бог їх, а люди самі муть судить,
І ймя їх прокляте задавлять в болото,
Обкрутять проклоном, к нечистим пішлють,
А праведні вдягнуть порфири і злото,
Правдати всю землю, рдзсуджувать муть
Неправого з правим, тирана з рабами!
І буде заплата, і будуть платить
Не пеклом, а кровю, гіркими сльозами!
Хто кїлько розсипав, — ме тїлько і пить!
І всїм буде кара, і всїм надгорода!
Крївавї потоки не пусто ринуть!
Не Бог ме судити, на руки народам
Віддасть він страшний свїй і правдивий суд.

О. Ю. Федькович.

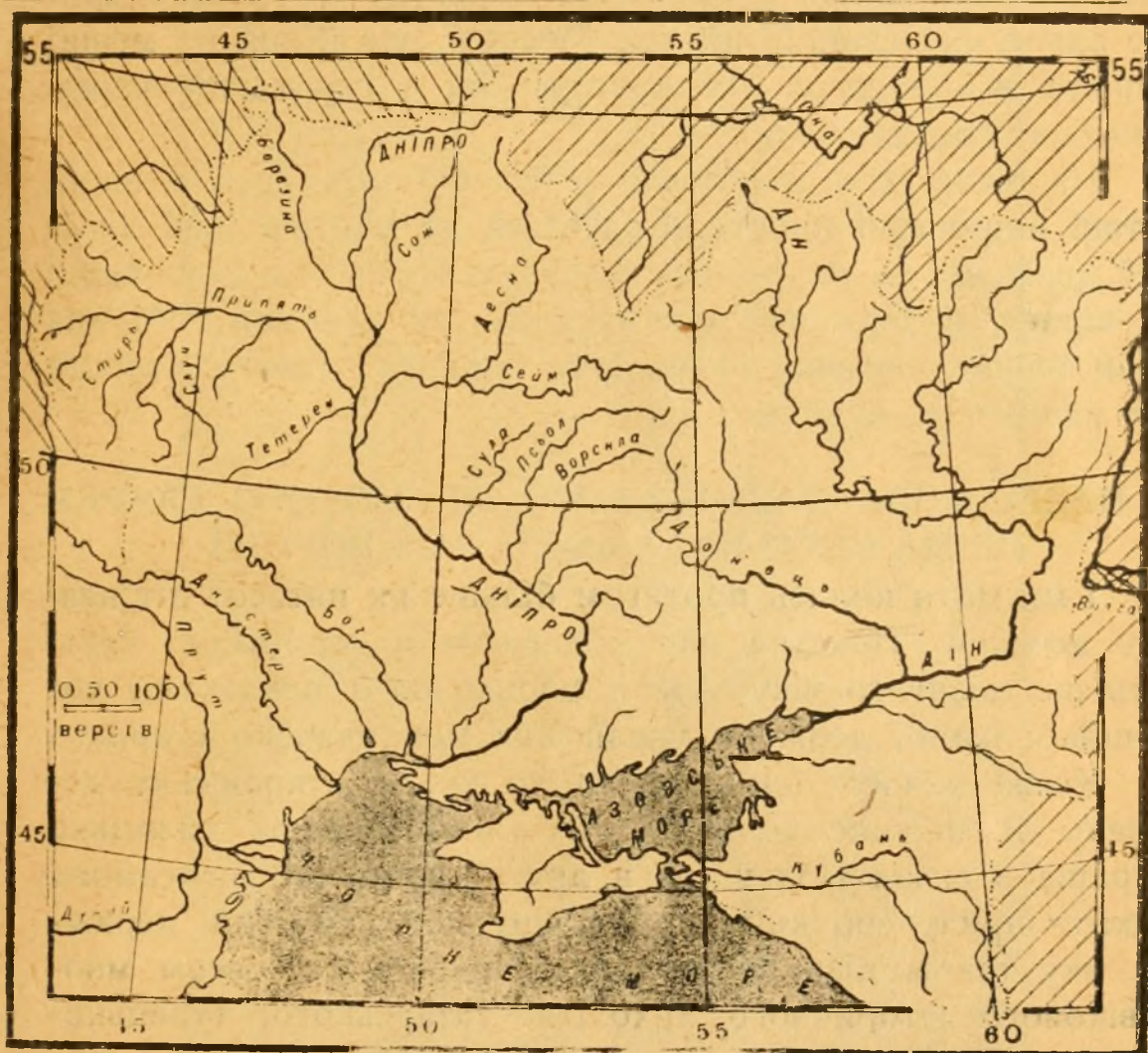

НАША РІДНА МОВА

1. ПРОСТІР УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ.

В устах 35-ох мільйонів людей гомонить наша українська мова. Український нарід стоїть що до числа на семім місци поміж європейськими народами, а поміж славянськими народами займає друге місце по Москалях. Збитою масою заселює наш нарід цілу східну Галичину, полудневу

Фізична мапа України.

підгірську частину західної Галичини, північну та західну частину Буковини й північно-східну частину Угорщини. Але головна сила українського народу, бо цілих дев'ять десятих живе в російській державі. Там займають Українці

отсі губернії (одна губернія велика менше-більше як ціла Галичина): полтавську, чернігівську, харківську, катеринославську, київську, херсонську, подільську й волинську, більшу частину так званої кубанської області та частину таврійської, вороніжської, минської, гроденської, сідлецької і люблинської губернії. До вичислених земель треба додати менші і більші, рідше і густійше заселені Українцями оселі в Австро-Угорщині (Боснії, Славонії) й європейській Росії, Румунії, Туреччині, північно-американських Злучених Державах, Канаді і Бразилії.

Всіх Українців в двоє більше ніж Поляків, звиш в четверо більше ніж Чехів, в семеро більше ніж Болгар, а в осьмеро більше ніж Сербів (без Хорватів). Не тільки майже вдвоє численніші від нас Москалі, але й значно менші народи від нашого, як болгарський і сербський нарід, мають власні держави.

На жаль, хоч так дуже численний український нарід і такі широчезні простори заселює, не має він нині власної держави, ні навіть не здобув собі такого становища та впливу в державах в яких живе, як здобули собі два рази менше численні Поляки та звиш у четверо менший від нашого чеський нарід.

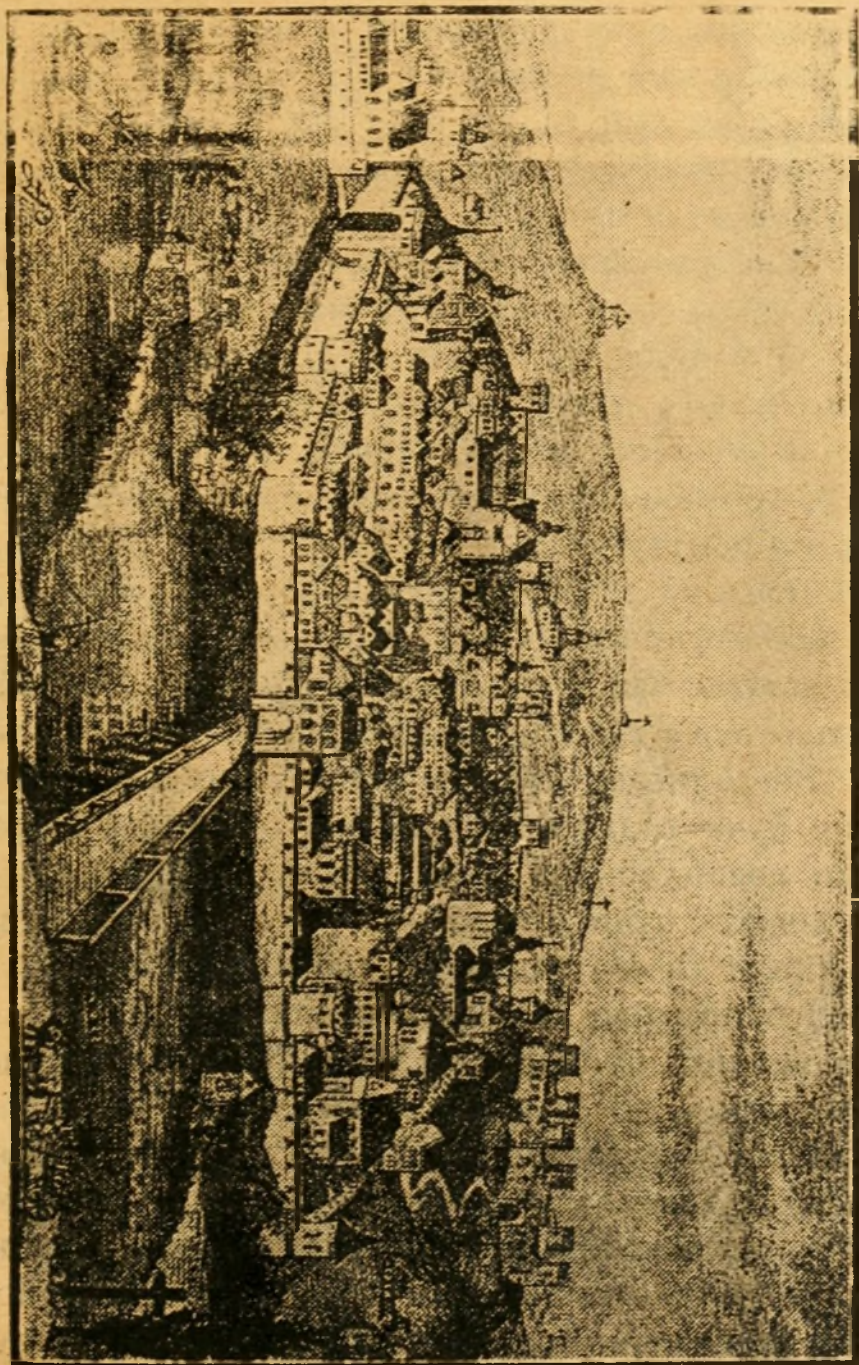
2. НАША МОВА ДАВНА. СЬОГО ОДИНОКОГО СКАРБУ НЕ МАЛИ СИЛИ ЗАБРАТИ НАМ ВОРОГИ.

І ми мали колись протягом більше як п'ятьсот літ власну державу. Початки нашої державної організації сягають ще девятого віку. Але в порівнаню з початками колишньої нашої держави українська мова далеко старша.

Княжі межиусобиці довели до упадку українську державу. В першій половині XIV віку увійшла галицька Україна в склад Польщі, а в другій половині тогосамого століття прилучено київську Україну до литовської держави, яку також пізнійше підбила Польща. Протягом многовікового історичного лихоліття: татарського, турецького, польського і московського затрачував наш нарід поволи все, що складається разом на національне добро. Звичаї й обичаї переживали ся або підпадали сильним чужим впливам. На місце богацтв наступали чорною хмарою нужда, злидні, недостаток. Лютий ворог загарбав українську землю, а її дітий, колишних вільних горожан зробив панськими підданими та наємниками. На тім не

перестали сильні переможці. Поважили ся навіть заглянути в душу того народу, обмежали на кождім кроці свободу віри. Почестями й гідностями приманили висші українські верстви на свій бік. Вони перейшли в польський і московський табор або розвивали таку діяльність, яка не наразила би їх на неласку їх наставників. Все таки не

Старинний вид Київа.

зможли нам видерти вороги нашого найціннішого скарбу, нашої української мови. Зослуга в тім селянських і міщанських верств українського народу.

3. ПРАВДИВА ПРОСВІТА ТА КУЛЬТУРА МОЖЛИВА ТІЛЬКИ В РІДНІЙ МОВІ; ДОКАЗИ З НАШОЇ ІСТОРІЇ.

Більше ніж триста літ тому побачили наші предки, що наш нарід по утраті державної самостійности марнуєть ся в безпросвітній темноті. Тому доложили всіх заходів, не щадили грошевих жертв на школи, на друкарні, на книжки, бо зрозуміли сю справу, що просвітити нарід можна тільки найрозумнійшою для нього, отже його рідною мовою. Дитина найкраще розуміє се, чого її вчать у школі, коли вияснює їй се учитель в мові яку з молоком виссала з материних грудий. Чужої мови треба щойно навчити ся розуміти, а се потягає за собою страту багато дорогого часу й дуже утруднює початкову науку. Зрозуміли се давно наші предки, розуміємо й ми нині, розуміють се всі просвічені народи. А школа се одинока дорога до культури, до всього того, що дотикає освіти і просвіченого життя: письменства, науки, штуки, доброго уладження родинного, громадянського й народнього життя та господарського добробуту.

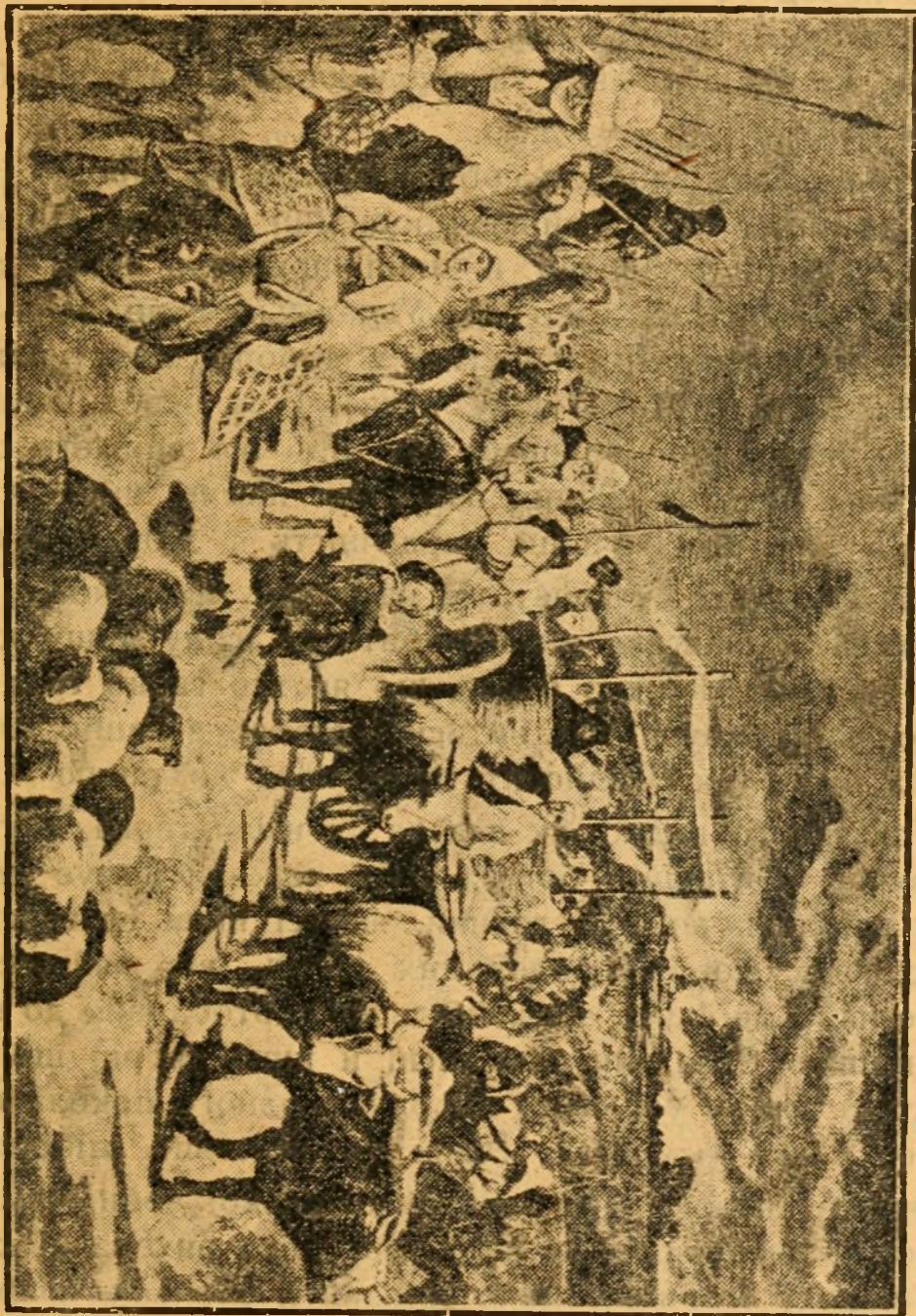
До початку XVIII. столітя українські землі все стояли висше від московських під зглядом просвіти, шкіл і взагалі культури. За гетьманованя Богдана Хмельницького переїздив через Україну один Грек зі Сирії Павло з міста Алепа. Він описав свою подорож. Дивував ся, які гарні порядки були тоді на Україні, які роботящі і розумні були наші господарі, як дуже дбали за просвіту. Усі діти, навіть дівчата були письменні. В кождім селі була школа. В ній учили своєю рідною українською мовою. Письмених тоді було може більше ніж нині.

До першої половини XVIII. в. йшли з України в Московщину люди, що заводили там школи, закладали бібліотеки, були вчителями, писали і друкували. Довгий час всі висші духовні в Московщині були поміж Українців, довгий час Московщина жила українською наукою. За царя Петра Великого Українці були головними його помічниками при перетворюваню Росії на новочасну культурну державу. В нагороду за те стогне ще нині девять десятих нашого народу під московським кнуттом і безпросвітній темноті, бо українські діти мусять вчити ся у школі в чужій, московській мові.

4. НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ. ЇЇ ВЕЛИКЕ ЗНАЧІНЄ І ВИХОВУЮЧА СИЛА.

Знаємо з власного щоденного досвіду, що в ніякій чужій мові не можна красше висловити наших найглибших бажань, які ворущать ся в нашім серци, як у рідній мові. Свій розум, своє серце, свою душу, своє чуते, свої

Утеча людин перед нападом Татар.

думки, свою радість і журбу, сум і розпуку виявив наш нарід у власних творах, які стали гідними подиву в усіх культурних народів і здобули признане найбільших учених світа. Дітям оповідали чудні казки, Історичними пе-

реказами, повними любови до рідної землі і свого народу, заціплювали вони привязане до всього, що своє і гарне. Свій житєвий досвід висловлювали в коротеньких жартобливих або поважних, сумних або веселих, а все дотепних і розумних приповідках, примівках і пословицях. З таких приповідок довідуємо ся про характер і світогляд нашого народу в давнині, про се, що український нарід уважав добрим, а що злим, що шанував і поважав, що висмівав, де бачив правду та справедливість, а в чім брехню і кривду.

Світову славу здобули собі пісні нашого народу. Найбільші вчені на світі, найріжнородніші народи: Поляки, Москалі, Німці, Французи й інші признали наші пісні одними з найкрасших в світі. Українські пісні відзначають ся великою музикальністю у доборі слів і мальовничістю. Коли слухати нашу пісню, стає перед нашими очима як живе або мальоване все, про що співається ся у ній. Велика ніжність наших народних пісень, шире чує, вилите в них, надзвичайна сердечність і дібрана гарна мелодія — все те складаєть ся на велику поетичність наших пісень. Українська пісня робить на нашу душу дуже сильне вражіє. Нерідко буває, що як хто гарно та з чутом заспіває сумну пісню, витискає сльози з наших очей, а весела пісня так і підносить наші ноги до танцю.

Зі сказаного видно, як надала ся наша гарна, гнучка, милозвучна, поетична і богата мова, відколи існує український нарід (а він так давний, як усі інші славянські) до виспівання найріжнородніших пісень, від найвеселіших, до найсумніших, від найбільше жартобливих до найповажніших. Складали такі пісні й інші твори, що переходять з уст до уст серед народу, з одного покоління до другого, ріжні українські стани та верстви: хлібороби, дружинники княжих часів, лицарі козацької доби, чумаки, невільники, письменні і неписьменні, дяки, вихованці київської Академії й інших шкіл, кріпаки й бурлаки, панщизняники й пани. Одним словом всі українські стани та верстви всіх часів брали в сїм участь.

Заки Українці прийняли християнство, довго перед тим співали пісні в ріжних порах року: коляди, веснянки, русальні пісні, весільні, похоронні і господарські. Крім того оповідали собі наші поганські предки ріжні казки,

мали оповідання про своїх поганських богів, байки, загадки, приповідки, заклинання і т. д. По прийняттю християнства зачало духовенство викорінювати все, що заносило поганством. Тому народні твори з поганських часів підпали сильним змінам або й забували ся. Нові історичні події, зміна життя зроджували нові твори: преріжні історичні перекази, пісні про Володимира Великого, про княжі усобиці, про татарські і пізнійші турецькі напади, про козацьких лицарів, про гайдамаччину, про опришків, про панщину, про кріпацтво, про бранку, словом про все, що живо зворушимо народну душу.

5. В НАШІЙ УСТНІЙ СЛОВЕСНОСТІ ТА В ЛІТЕРАТУРІ ЗАМКНЕНО БОГАЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. ЛІТЕРАТУРНА МОВА. ШЕВЧЕНКО РІШИВ РАЗ НА ВСЕ ЇЇ ДОЛЮ.

Збір таких творів в українській мові, про які була щойно мова, називаємо українською устною словесністю. Хто зложив ці твори, приміром безліч коломийок, таких людей по найбільшій частині не вміємо назвати. Інакше маєть ся річ з писаними творами. Знаємо, що Шевченко написав велику поему „Гайдамаки“, що Грицько Квітка є автором повісти „Маруся“, що „Наталка Полтавка“ се твір Івана Котляревського. Збір усіх писаних творів українського народу, передовсім збір так звано красної літератури (белестрики), отже поезій, драматичних творів і таких прозових творів, як оповідання, повісти, байки, називаємо письменством або з латинська „літературою“. З устної словесности та з літератури можемо пізнати всю красу та ціле богацтво української мови. Наша устна словесність і література се найбільший скарб українського народу. Висловив в них наш нарід усі свої радощі і горе, всі свої невдачі і здобутки, всі почування і змаганя, полишив вічний памятник свого світогляду та стану просвіти в ріжних часах історичного життя.

Як у всіх просвічених народів, так і в нас мова писаних книжок ріжнить ся в дечім від щоденної мови, бо звичайна щоденна мова вічно розвиваєть ся і змінюєть ся, а писана мова приймаєть ся одна для цілого народу і так добираєть ся, щоби її розуміли у всіх закутинах українських земель, хоч в її говорах, найріжнороднійші відміни та відклонення від літературної мови.

В щоденній мові мусять бути різниці. Наш нарід розвинений на дуже широких просторах. Мова се ніщо инше, тільки висловлюване наших думок звуками. Як люди живуть близько себе, висловлюють свої думки однаково. Чим даліше віддалені люди, тим більші різниці повстають у висловлюваню таких думок. Так знаємо, що Лемки дещо відмінно говорять від Гуцулів і від Подолян, що на російським пограничю, галицький і російський Українець говорять однаково, а вже торхи инакше Українець з Харкова. Менші відміни у мові називаємо говорами (говір лемківський, бойківський, гуцульський і т. д.), а більші відміни — наріччями.

Живу українську мову увів в українську літературу щойно при самім кінці XVIII. віку Іван Котляревський з Полтави. Перед тим друковано у нас книжки штучною мовою, зложеною з церковно-славянських і українських слів. Слідами Котляревського пійшов харківський гурток письменників з Грицьком Квіткою на переді. Геніяльний наш кобзар Шевченко доказав придатність української мови до поетичних перлин всесвітнього значія. Він увів українську мову в ряд тих мов, що видали найбільших геніїв на поли літератури. Чим є Шевченко в розвою української літературної мови, дуже влучно виспівав се наш славний поет Володимир Самійленко в отсій гарній поезії п. з. „Українська мова“:

Диямант дорогий на дорозі лежав, —
Тим великим шляхом люд усякий минав
І ніхто не пізнав диямента того.
Йшло багато людей і топтало його,
Але раз тим шляхом хтось чудовий ішов
І в пилу на шляху диямант він найшов.
Камінець дорогий він відразу пізнав
І до дому приніс і гарненько, як знав,
Обробив, обточив дивний той камінець
І уставив його у коштовний вінець.
Сталось диво тоді: камінець засияв
І промінем ясним всіх людей здивував,
І палючим огнем кольористо блищить,
І проміне його усім очи осліпить.

Так в пилу на шляху наша мова була,
І мислива рука її з пилу взяла.

Полюбила її, обробила її,
Положила на ню усі сили свої,
І в народний вінець, як в оправу ввела,
І як зорю ясну висше хмар піднесла,
І на злість ворогам засіяла вона,
Як алмаз дорогий, як та зоря ясна.
І сияти-ме вік, поки сонце стоїть,
І лихим ворогам буде очи сліпить!
Хай-же ті вороги поніміють скорійш,
Наша-ж мова сия що години яснійш!
Хай коштовним добром вона буде у нас,
Щоб і сам здивувавсь у могилі Тарас,
Щоб поглянувши сам на створіне своє,
Він побожно сказав: „Відкиля нам сіє!”

Своїми поезіями виховав Шевченко цілу українську інтелігенцію з її змаганнями й ідеалами, отже сотворив з нас новочасну націю. Своє слово поставив Шевченко на сторожі коло національних прав українського народу на самостійне культурне та політичне жите. Від часів Шевченка розвинула ся наша література високо як у російській Україні, так в галицькій, де увів народну мову в книжки Маркіян Шашкевич, а також в буковинську, де нову добу української літератури розпочав Юрій Федькович.

До вироблення української мови на літературну причинили ся пізнійше дуже багато: Панько Куліш, Панас Мирний, Іван Левицький, Степан Руданський, Борис Грінченко, Олександр Кониський, Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Іван Франко й багато інших письменників. В українській мові маємо найріжнороднійші часописи та фахові підручники. Українська мова є в галицькій і буковинській Україні викладовою в народних і середних школах і університетах. Вкінці у нас українська мова має в урядах після закона рівні права з польською.

6. НАУКОВИЙ СВІТ ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ.

Так здобуває тепер українська мова се признанє, яке мала вже пятьсот літ тому і яке визначив їй науковий світ. Ще в XIV. століттю підбили Литовці Українців оружною силою, а Українці Литовців культурою. До часів Жигмонта Августа була українська мова мовою урядових грамот і законодатних книг. Української мови уживали на дворах польських королів. Українська мова була урядо-

вою мовою у зносінах з Туреччиною і Молдавією (Румунією).

Великі учені признали красу та самостійність нашої мови. Польський учений Бандтке уважав українську мову найкращою між усіма славянськими. Найбільший польський поет Міцкевіч казав, що українська мова красша від московської і білоруської. Польський учений Мацейовський назвав нашу мову гарнійшою від чеської, а другий учений Раковецький жалував, що наша мова не стала пануючою в цілій Росії. Навіть московський письменник Даль-Луганський признав нашій мові першєнство перед московською, мовою, як народною так і літературною.

Найбільші славісти, значить, такі вчені, що наукою досліджують різні славянські мови, й петербурська царська Академія наук признали українську мову самостійною, окремою від московської. Є між сими ученими представники різних славянських народів. Ось кілька імен таких учених, щоби не наводити багато: Шляйхер, Мікльосіч, Шафарик, Копітар, Ягіч, Шахматов і багато інших. Навіть самі московські вчені доказали, що вже з часів панованя синів Ярослава Мудрого маємо письменні свідоцтва, що вже тоді українська мова була цілком відмінна від московської. І від тоді ще більш віддаляли ся від себе московська й українська мова, а нині без попереднього вичученя не порозуміє Українець Москаля, а Москаль Українця.

Зрештою був час, що й Поляки не признавали нашого народу осібним народом, а про нашу мову твердили, що се повітовщина польської мови. Минуло кількадесять літ і тепер вже тільки деякі оголомшені шовінізмом Москалі важать ся відмовляти нашій мові прав до школи, письменства й науки. Такі Москалі раді би злити нас зі своїм народом.

7. ШАНУЙМО РІДНУ МОВУ.

Доля нашої мови спочиває у наших руках. „Як собі постелиш, так і виспиш ся” — говорить народна приповідка. Дорогу показали нам Румуни, що в XIX. віці вичистили свою мову з нерумунських слів, і Чехи, що всі чужі слова заступили своїми. Норвежцям, яких усього вісім міліонів, дораджували Німці (так само як нам Москалі, звані по вченому Великоросами) не розвивати своєї норвежсь-

кої мови, а взяти готову німецьку. Наша мова красша від вашої — говорили Німці до Норвежців — а що більше, в нас є велика і красна література. Але Норвежці доложили всіх заходів, щоби в рідній мові розвинути як найгарнійшу літературу. І нині твори норвежської літератури можуть гідно стати поруч найкрасших творів німецької літератури.

Шевченко є дуже гарним доказом, що наші найтонші почування що все, що найдорозше нашій душі, що думки скриті в глибинах нашого серця, можемо найгарнійше висловити тільки в рідній мові. Хоч Шевченко знав добре не тільки українську, але й російську мову, його поезіями, ко-

Вид Дніпра з Київа.

трі писав в українській мові, любуєть ся цілий світ, величає їх і перекладає на різні мови, а в піснях Шевченка, котрі він писав по московськи, нема вже сеї краси та сили, що в тих славних творах в українській мові.

Москалі вчені доказали, що Українець Микола Гоголь став що правда знаменитим письменником і в московській мові, але він думав по українськи й українську думку вбирав в московську одіж.

Один мудрець сказав такі слова: „поневолений нарід, що хоронить свою мову, держить ключ від своєї вязниці у своїх руках”. Не забувати нам на се. Через рідну мову стали ми на ноги, увійшли в сімю просвічених європейських

народів. Пійдемо тим скорше й певнійше вперед, чим більше Українців все та всюди устно та письменно, дома й поза домом, в суді, в уряді, перед рівними собі і перед висшими буде вживати своєї рідної української мови. Є се прикмета рабського, панського льокая а не свобідного горожанина закидати в рідній мові всякими чужими словами та зворотами. Культурний чоловік буде також усе говорити гладко та делікатно. Щоби добре знати рідну мову, треба її вчити ся від малку до гробу, в школі і поза школою, з книжок і від людей. Хто знає, що треба, та вміє пошанувати свого батька і матір, той розуміє, яку пошану винен він рідній мові.

Без мови нема розуму, без рідної мови нема власної літератури і культури, без власної літератури і культури нема народу.

М. В.

ЯКА ЙОГО ДОЛЯ

В хаті Вищака було тихо. Діти сиділи на голій постелі. Микола Вищак почмакував за столом на ослоні свою любимо черепульку, а жінка його сиділа на стільци коло старої облупаної печи. Під столом лежали клунки. Вищак чогось задумав ся, та пропускав лише слину через губи, котра стікала цибухом на землю. Нераз Микола дивив ся як другі бідують, а він лиш казав: „колись і мені так буде”. І правда його пророцтво даремно не пропало. Пома-ло і поступенно воно сповнило ся, але Микола все таки потішав сам себе: „може, може якось то буде”. Та ся потіха даремна була! Біда неначе вперте поросся залісла до його хати. Дрібні діти що дня чогось хотіли, прибігали до свого батька, щоб він що лиш для них купив. А тут в Миколи ні духу, ні хуху. Поля мало мав, тай те не вродило нічого, а ще погорів, тай Микола не знав чого вчепитись. Приходять за податком, фантують за церкву, просидів в арешті за вязочку хворосту, що взяв з панського ліса.

Піду, думав Микола, геть! Зібрав ся зі всім до відізду. Купив собі якісь чорні річи, та оглядав їх чмакаючи люль-ку, а жінка його сиділа згорблена коло старої облупаної печи тай поглядала своїми сплаканими очима то на дітий, то на нього. А діти ждали нетерпеливо, бо хотіли праща-тись в далеку дорогу. На столі стояла фляшка горівки. ,

— Та що-ж ти стара думаєш?

Ледво проговорив Вищак до Ірини, що десь далеко летіла думками; за морем, на широкій просторій землі вона ніби собі лиш походжає а десь далеко корова вже на стіглі. Все те так докладно передумувала як було на-писано в книжочці від агента. Вона зворушилась запитом Миколи і забула про що думала. Вона не відповіла нічого.

Вітворили ся старі двері, а до хати ввійшло двоє лю-дий; то був Танаско зі своєю жінкою Катрею. Гості несмі-ло підійшли серед хати. Катрі зявилися сльози на пові-ках, та вона скоро і незамітно втерла рукавом. Вона по-глядала то на дітий, то на Ірину.

— Сусідо, сусідо: вже відай не будемо в купі? Не буде

мо переводити неділі в садочку? Діти, діти, що ви зробите на чужині, з ким ви будете бавитись?..

Допитувала ся Катря крізь плач, вдивляючи ся на діти то на Ірину. Танаско хватив діти та поцілував цмокаючи на всю хату. Ірину жаль стиснув за серце і по її зморщеним лицю котили ся наче горох сльози.

Вищак розтикаючи невеличку фляшку сивухи, запросив гостей щоби сідали. Він почаствував їх, закусив чорним хлібом і розпочав балачку, та тут перебили йому свіжі гості. Семен і його жінка Настя. ,

Семен підкручуючи свії рудий вус поздоровив ся з емігрантами і сів на лавку.

— Вже йдете? запитав Семен крізь плач Миколу.

— А чогож мені тут оставати ся? Остань ся дома, нема на чім газдувати, а до того ніхто тебе не поспитає, чи маєш з чого жити, чи мають діти хоч кусок хліба? За се тебе ніхто не спитає, лиш дай, дай. та дай, Від всяких драч не мож обігнатись. Державний податок дай, за якесь „пинькове” за мости дай, на церкву дай, на попа дай, навіть на пса треба заплатити; а тобі в найгіршій біді ніхто не хоче помочи, тогді не помагає ані церква, ані піп, ані молитва. Не заплативесь за що, прийшли посіпаки тай зафантували, а нема що фантувати — мусиш відробити а не відробиш то відсидиш, а надолужити пана мусиш. Панське не пропаде.

— Не будьте куме хоч безбожником, — сказав по хвилині Семен.

— А хиб-ж я не правду кажу?

На церкву дай, попови дай, а сам голоден сиди. Ані церква, ані піп, ані молитва не помагають. А про державні добродійства то й говорити нема що.

— А ви не чули, як отець добродій на казаню казали, що хто тут мучить ся, то на тім світі буде в раю?

— А може в пеклі? А він був, він знає? Ану, хто з того світа вернув ся і сказав, що там є рай, або пекло? Ну та з пекла або з раю трудно і вернутись, але коби хто був вернув ся хоч з „тищилиця”, ато як нато нікого.

— Лиш бог знає.

— Рахуйте собі, треба було дати на церкву а я не мав звідки дати, прийшли фантувати, не було що взяти, а вони мене наперед себе тай до арешту. Куме, та се бог так ска-

зав? Куме, таже діти з голоду мліли, не було кому заробити на бараболю, а вони мене замкнули? Та се по божему? Ой не по божему се! Гріх за мене бідного.

Прийшов на світ і отсей Іванко, пішов я хрестити, а він і говорити не хоче. Що я напросив ся, що вже нагнув ся, так ні, тай ні. Нема курки, не буде дитина охрещена. Гм... думаю, дитина дорозша від курки, а тут дитину годуй, з дитиною муч ся, а я собі думаю: дам отцеви добродієви дитину замість курки, то може хоч вигодує. Як подумав, так і сказав.

Боже милий, як учув він се, то мало не сказив ся і вигнав мене з хати. Пішов я з нехрещеною дитиною, тай більше не вертав ся.

— Прогнівили ви Бога.

— Або-ж він мене не прогнівив?

— Та що ви, куме, п'яні?

— Ні, я не п'яний, але хочу пити.

Витягнув Микола корок з фляшки, наляв собі в килишок і випив до Семена.

Діти стояли з розтвореними ротами, та поглипували то на родичів, то самі на себе. Один Василь, найстарший син Миколи слухав уважно розмови обох чоловіків. Він поглянув у вікно і в мить перелетіло йому в голову його молоденьке веселе життя. Перелетіло і щезло... Він нагадав, як він з товаришами грав ся, як він пасучи громадську худобу вигравав на широкім зеленім польовім морю, горілиць в сопілку.

Нераз він дивив ся в округ себе і міряв те поле широкіше як море. А тепер він покидає, він лишає все, а тут не може відчепитись думками від рідного села.

— Вже не буде... подумав собі Василь а сльози йому лише кить кить...

Він проплакав ся і думав: „Вже не буде” ... „Вже минуло” ... „Вже пропало”.

Микола почаствував своїх гостей тай став пращатись. До хати набилось народу як на похорон. На дворі перед хатою, стояв вже на поготові віз і фірман, Семен Проців. В хаті заводили ся плачі. Діти протягали свої рученята до матери, лише один Василь стояв мовчки та відхлипував. Микола зібрав клунки, вийшов з хати і хотів її замкнути, але руки не складали ся і він лишив двері на розтвір. Посідали на віз, а товпа криком і плачем прощала емігрантів.

Василь приміщуючись між дітьми оглянув ся подумав „вже не буду” . . .

Сонце підсунулось вже високо і горіло веселим весняним теплом та заливало сади зелені і поле мережене чорними скибами рілі своїми золотими лучами. Ген в долині в ставі відбивають ся високі верби, що від лагідного вітру хилляли ся і неначе також пращали емігрантів в далеку дорогу. На лану тягнули повільно воли свої рала, і ті вимахуючи своїми тяжкими головами, неначе пращали Миколу. . .

Коні тягнули скоро віз, а фірман витягнув бляшану люльку, набив тютюном і закурив. Вони геть відїхали від села і виїхали на горб, звідки видніло село, а в полю панський двір. Се були „середні гони” де Микола дотримав до послідного свою нивку.

— Гов, стань Семене! крикнув Микола на фірмана, котрий кинув ся неначе з просоня.

— А чого там? поспитав Семен, спираючи коні.

— Чекай, най подивлю ся де моя нивка.

Він став аж на сїдавку, та розглядав ся за своєю нивою.

— Є, бігме, що є. А диви стара! Ану встань та будеш видіти. Ой, нивко моя, нивко! Ану встань Василю, ану встань та подивім ся хоч в послідне. Микола не міг встояти на ногах і повалив ся в діл. Трясучись сїв коло жінки. На силу встав знов на ноги і дрожачим голосом пращав ся.

— Пращай моя нивко, пращай моє село. Прощайте податки, пращай і ти мій опікуне, говорив злісно Микола дивлячись на панське дворище. . . Микола знов сїв,

Діти і Ірина плакали. . .

— Вже не буде. . . , сказав плачучи Василь,

Коні рушили і гнали з цілої сили. Емігранти губили село з очей і добігали до стаці.

Василь сїдаючи до поїзду, пригадував собі перші слова: вже не буде. . .

II.

В селі Миширівцях (так називало ся село де жив Вишак), люди одні з батогами на лан коні погонити, інші з сапами загортати, спішать всі перебігаючи одні других. Не містять ся люди дорогою. На лану де звичайно робив

Микола, чогось змінило ся, чогось люди мовчать, не тішать ся, лиш тягнуть сапами загортаючи бараболю в ямках. По хвилі хтось обізвав ся з робітників ніби то жартом. Та жарт сей не займив нікого.,, А колись як робив між ними Микола, то подостатком цілими днями і плакали і сміялись. Нераз то так дуже сміялись, що аж лягали, а часом поспирають ся на сапивна і плачуть. Хтось згадав про нього, а всі неначе з просоня кинулись, дехто сам думав про нього. Розбалакались на ціле поле про Миколу. Розбалакались люди жалуючи за Миколою, та він більше не вернув ся... А що в нього дома? Хата стояла опущена, сумна, лиш вишні шуміли над старою стріхою.

Одного дня прибігає Сруль аж з міста перед хату Миколи, та коли побачив зачинені двері, ймив ся за голову, приступив рішучо до вікна і запукав. В хаті не було нікого і Сруль не діждав ся відповіді. Зі злости сїв Сруль на приспу і зачав рвати на собі волося, та се нічого не помагало; він схватив ся і побіг...

За кілька хвилин він вернув ся з громадськими гайдуками, Вони отворили стару хату і впустили Жида на трус! Богато Жид не був в хаті, але все таки знайшов великий глиняний горнець.

— Нема нічого сказав злісно Сруль і тріпнув горшком до порога.

Гайдуки сміючись заперли двері і пішли.

Нема!... Нема!... Злодій!... виговорював Сруль оглядаючись на пусту хату

III.

Довго і нетерпеливо вижидав Вищак берега, тай діждав ся. На березі зустрічали одні других. Зустрічали і Миколу як свіжого гостя і свої і чужі. Одні прибігли з „божими листами” та пхали йому аж поза пазуху, другі руки наставляють аж до самого носа, треті скарбонькиносять, ба навіть не забули свіжого гостя поблагословити. Микола аж засапав ся заки прийшов на свіже місце, де складав свої клунки. Та не довго прийшло ся Миколі там сидіти, бо за кілька хвилин всїв до потягу, котрий завіз аж на місце, куди Микола мав адрес.

Пересидів кілька днів, відпочив і пішов роботи шукати. Пішов Микола і Василь, один пішов в одну сторону,

а другий в другу. Пошукали тай вернулись...

Нікому їх рук не потрібно...

Другого дня повторили вони те саме. Василь зайшов десь далеко за місто, де побачив чудові огороди, площі, та прекрасні будинки. Переходив попри то все та тішився тим. А тут і ноги зболіли його.

— Отут я сяду відпочити, шепнув сам до себе Василь і сів на зелену мураву під високе росохате дерево. Не встиг ще добре сісти, як на зад нього зявився високий сухий чоловік, схопив його за ковнір і показав йому рукою на дорогу і він все шептав: вже не буде, вже нема.

А Микола шукаючи роботи не одного свого чоловіка здибав. Він кожному розповідав своє горе. Але на те йому відповідали: нема роботи! На поблиській вулиці ідучи до мів, здибав знов якогось краяна. Коли не встиг ще Вищак доповісти про свою недолю, надійшов якийсь знакомий і промовив дрожачим голосом: „Мене вигонять з хати”. Між ними пішла балачка.

— Вже 3 місяці як без роботи. Вже 3 місяці я не платив за помешканє, а тут і їсти вже не хоче дати — квілився перший.

— Та то ще добре, хоч так, а я? Деж я подінусь? Де прийду треба дати гроші наперед, а тут вже сьогодні маю звідси забратись. А живу вже 5 день одним хлібом, що випросив у Івана.

Микола послухав їх бесіди тай пішов. Прийшов до мів, порозглядав ся, тай заглянув на ліжку дівчину.

— А ти чого в ліжку?

— Їсти хочу — шепотом промовила дівчина.

Миколі довго не треба було розяснювати чого дитина ліжку. Він здогадав ся що до Марійки загостив голод.

— Вмирай про мене хоч і зараз, чого будеш тут жити... Говорив Вищак до дитини.

— А мама де?

Я... — не знаю, — шепнула дитина.

По хвили вбігло до хати ще двоє дітий і почали пищати коло батька за хлібом.. Прийшов і Василь,

— А десь був? — запитав батько Василя.

— Шукав роботи.

— Тай нема?

— Нема.

— А їв ти що?

— З'їв у Гната кавалочок хліба.

— А мама де? — запитав Василь засмученого батька.

— Я не знаю.

Василь сів і дивився на свою сестричку, що водила по хаті своїми чорними очима, та гладила губи сухим язиком.

— Умре Марійка, Васильку.

— Нехай вмирає. Щоб хоч скорше.

До хати увійшла Ірина з немовлятком на руках. Вона виймила пів хліб з під пахи, котрий діти сейчас розірвали.

— Отсе вже послідний, сказала сідаючи Ірина. Микола щось думав чмакаючи порожню люльку, а Ірина забавляла голодні діти.

На другий день рано встав Микола, та все чогось оглядав ся на своє ліжко. Він зібрав ся.

— Іду я жінко десь за хлібом. Але без дітий не піду, як хтось уздрить малі нещасні діти, то хоч, бодай над ними змилосердить ся.

Взяв найменших двоє дітий. За дверми заплакав, а сльози стікли на голову немовлятка.

Спитав в одного помочі, та тойже сам голоден, спитав другого, і той не має.

— **Ходімо діти, зараз наїмось.**

Він пішов довгою вулицею, що провадила десь в иншу місцевість через невеличку річку.

На мості не було нікого. Він підняв обое дітей на руки, поцілував їх щось аж кілька разів.

— **Вже більше не будемо голодні мої діточки...**

Він скоро повалив ся з дітьми в бистру воду.

Незадовго дійшла чутка про се аж до Ірини. Ірина і діти з жалю послабли. Один Василь ще якось не заслаб і встиг дати знати до шпиталю. За короткий час забрали майже всіх до шпиталю, а Василеви дали якусь роботу.

СЕЙ СВІТ ОДНАКИЙ БУВ І БУДЕ

Сей світ однакий був і буде:
Святий та красний — давний рай;
Да не вдали ся в нього люде,
І не удавсь їх обичай
По світа Божого законї.
Пішли у свою грішну путь,
Покинувши святого лона
Святої матери — і йдуть
Тепер до мети манівцями,
Що мали на попереки!...
Коли в'ни зайдуть? Вічний знає!
А доки зайдуть в'ни, а ти
Не вір їм, брате, орле, друже!
З людей ангелів не роби!
Тоді і серце не затужить,
Тоді й нечасові гроби
Не будуть землю укривати!...
Не вір їм орле, друже, брате,
Лиш собі самому!
А собі ще менше всіх!
А найменше тому,
Що тя хоче одурити
Та божит ся брате,
Що він Бога ймив за ноги,
Що хоче шукати
Щастя-долі всьому світу!...
І премудрі і немудрі —
Всі Адама діти!

О. Ю. Федькович.

КРИТИЧНО-УТОПІЧНИЙ СОЦІЯЛІЗМ

Перші проби пролетаріату безпосередно осягнути своїх власних інтересів, зроблені в часи загального заворушення, в період упадання февдального суспільства, — конче мусіли розбитися через не розвиненість самого пролетаріату і через брак матеріяльних умов до його визволення, бо сї умови як раз сами — лиш продукт буржуазної епохи. Революційна література, що супроводила сї перші рухи пролетаріату, на зміст була мимоволі реакційною. Вона проповідувала загальний аксетизм і заведене грубої рівності.

Дійсні соціялістичні і комуністичні системи, системи Сен-Симона, Фур'є, Оуена і т. и. виринули в першій нерозвиненій добі боротьби між пролетаріатом і буржузією.

Творці сих систем уже бачать антагонізм кляс; вони бачать і вплив елементів, що руйнують саме пануюче суспільство. Але вони не помічають на боці пролітаріату ніякої самодіяльності, ніякого властивого йому політичного руху.

Затим, що розвиток клясових антагонізмів йде поруч з розвитком промислу, то вони також не могли знайти матеріяльних умов, потрібних до визволення пролетаріату; вони намагають утворити сї умови соціяльною наукою, соціяльними законами.

На місце суспільної діяльності мусіла стати їхня особиста діяльність, на місце історичних умов до визволення — фантастичної умови, на місце спокволу поступаючої організації пролетарів в клясу — умисне приміркована організація суспільства. Будуча світова історія замикається для них в пропаганді і в запровадженю на практиці їхніх суспільних плянів.

Вони справді розуміли, що в своїх плянах вони переважно боронять інтереси робочої кляси, яко кляси, що найбільше терпить. Та пролетаріат існує для тих тільки з огляду на те, що він найбільше терпить.

Але не розвинена форма клясової боротьби, так само

як і їх власне становище, доводить до того, що їм починає здавати ся, що вони стоять далеко висше по над тими клясовими антагонізмами. Вони бажають поліпшити життєве становище всіх членів суспільства, навіть тих, яким живеть ся найкраще. Через се вони раз-у-раз звертались до усього суспільства без ріжницї, ба навіть переважно до пануючих кляс. Вони гадали, що треба лиш зрозуміти їхню систему, щоб признати її за найкращий плян, найліпшого суспільства.

Вони відхились, через се, від усякої політичної, а надто революційної діяльності; вони хотіли осягнути своєї мети мирними шляхами і силкувались пробити дорогу для нової суспільної евангелії, дрібними, звичайно хибними, експериментами і силою прикладу.

Фантастичне мальоване будучого суспільства вникає в ті часи коли пролетаріят ще дуже мало був розвинений, а значить сам ще фантастично уявляє собі своє власне становище; воно, се мальоване, відповідає першим, повним предчуття, його пориванням до загальної перебудови суспільства.

Але соціяльні і комуністичні писання складають ся також і з критичних елементів. Вони нападають на всі підстави сучасного суспільства. Через се вони постановили дуже коштовний матеріял до просвічення робітників. Їхні позитивні пункти що до будучого суспільства, напр. знесення ріжницї поміж містом і селом, знищене родини, приватного зиску, наємної праці, приголошення суспільної гармонії, обернене держави в просте порядковане продукцією — всі ці їхні пункти кажуть лишень про знесенне тих клясових антагонізмів, котрі як раз тільки починають розвивати ся і котрі вони знають ще тільки у їх першій нерозвиненій, непевній формі. Через се ці пункти сами мають ще чисто-утопічний характер.

Вага критично-утопічного соціялізму стоїть в цілком протилежному відношеню до історичного розвитку. Помірно з тим, як розвиваєть ся і впорядковуєть ся клясова боротьба се фактичне піднімане себе над него, фантастичне звоюване, її губить всяку практичну вартість, всяку теоритичну вагу. Через се, як творці сих систем з богатьох боків і були революційні, то їх ученики раз-у-раз складають революційні секти. Вони міцно тримають ся за старі

погляди своїх учителів, не вважаючи на історичний поступовий розвиток пролетаріату. Завдяки сьому вони хотять знов загасити клясову боротьбу і усунути клясові антагонізми. Вони ще досі мріють про здійснене своїх суспільних утопій, про закладане окремих „фалянстерів” (з назви Фур’є — громарських палаців), засноване „Номте-Кольоній” (Оуен називає свої взірцеві комуністичні товариства), урядження малої „Ікарії” (утопійно-фантастична країна, яку намалював Кебе), — сього малесенького видання нового Єрусалиму і для того, щоб збудувати всі сі іспанські замки, вони мусіли звертати ся до філянтропії буржуазних душ і гаманців. По малу вони сходять до категорії ранійше намальованих реакційних або консервативних соціялістів, відріжняючись від них лиш більше систематичним педантизмом і фанатичною вірою в чудодійну силу своєї соціальної науки.

Через се, вони з серцем виступають проти всякого політичного руху робітників, гадаючи, що міг повстати тільки з сліпої невіри в нову евангелію.

перевів з нім. В. Коваль

КУДИ МИ ЙДЕМО

Сучасна суспільність, оперта на приватній власности, повинна бути знесена. Робітники і робітниці цілого світа повинні стати господарями машин і знарядів праці.

Се головна задача соціалістичного руху. Кождий мислячий робітник повинен вийти в той рух. Ніщо не оправдує його, коли він стоїть поза борбою пролетаріята. Нема для нього оправданя, коли він рівнодушний до тої боротьби.

Тільки нещасний, що не видить і не знає, що таке соціалізм, може йти против нього.

В кого очи відкриті, хто представляє собі і думає про жите, той повинен підняти святий червоний прапор за красше будуче жите.

Услівя теперішного жита страшні! Подумайте тільки брата робітники, о невиносимо низькім положеню, в яке кинула жінку теперішна капіталістична система. Она не має права голосу. В неї нема права над власною особою. Она — річ. Она приватна власність мущини, який відносячись до неї думає виключно про свої приємности. І лишає ся бути німим свідком свого економічного, політичного і морального безправя. Обставинами жита она примушена конкурувати з робітниками по фабриках, заводах і склепах. Всюди її подвійно визискують тільки тому, що она слабша від мущини, і дають її меньшу плату.

Під примусом обставин, жінка змушена жертвувати все святе і чесне — т. є. чистоту і ніжність своєї істоти. Для куска хліба вона виходить заміж за нелюбого чоловіка. Той погубний руйнуючий вплив капіталістичної системи на жите жінки ви легко зрозумієте коли призадумаетесь, як то багато в подружах розводів і як багато домів розпусти.

В соціалістично-устроєній суспільности жінка буде у всім мати рівні права з мущиною. Всі дороги до жита будуть для неї приступні як для мущин. Она буде свобідна вибрати в житю таку дорогу, т. є. устроїти таке жите своє

щоб бути щасливою.

Тільки тоді жінка зможе зовсім вийти з рабської залежності і займе високе і поважне становище.

Під все оживляючим впливом економічної свободи здібна до самостійного життя жінка скоро освободиться від вікових пережитків рабства. Ми віримо в це. В нас нема причини сумнівати це про це.

А тепер подумаймо про безнадійне положення наших синів, робітничих синів в теперішньому світі.

Батько коли він робітник, може дуже мало зробити, щоб забезпечити сина. Він не піде на університет. Не піде навіть в середню школу, а щасте коли йому вдасться скінчити народну школу. І коли тільки він трохи підросне і небогато скріпить ся — він вже примушений помагати своїм біднякам родичам і журити ся зарібком. В його батька нема впливу, нема знайомих між, значними людьми він не може дістати для свого сина „доброго місця”. З вдячністю приймає він першу роботу яка попаде ся щоб тільки дозволити робити, Ви, товаришу робітнику, знаєте з власного досвіду, як то тяжко найти нашій дитині роботу.

„Що буде з Василем, що робити з Наталкою?”

Ті прокляті питання шарпають мозок наших материй довго до того часу, поки діти наші достаточо дозріють для ринку праці.

„Дитина ще слабосильна” — плаче любяча мати — „Він не в силі” тяжко робити, я дуже бою ся за його здоровле”. — Яка картина! Але все те так щоденне в життю робітників, що більшість в нас не помічає того. Мати відчуває всім своїм еством дику несправедливість пануючих порядків. Она видить, може бути й несвідомо, темну будучність і тяжкий страх і чувство безнадійности стискають її ніжне материнське серце. ,

Чи виділи ви сумну картину, коли то мама бере за руку свою дитину, що то її так тяжко вибавила і виховала і йде продавати її, так як кусок полотна до всіх купців, що наймають діточу роботу. Треба самому то все пережити, щоб зрозуміти.

Мати глядить на свою дитину ніжно, ласкаво, а вона дивить ся на неї з переляком і просьбою, коли мама вихваляє здібности свого малого перед грізним купцем або

фабрикантом.

І той іспитуючи оглядає „твар” і з недовірем допитує ся — чи говорить мама правду о здібностях своєї дитини. До схочу випитавшись і оглянувши, заявляє байдужно, вони моглиби остаточно навідатись на другий тиждень — але він сам певний, що не має роботи для малого робітника.

Щож стане ся з тим хлопчиком?

От він вже дорослий. Мама більше не журить ся ним. На її могилі давно трава поросла. А він — синок її? Що з ним? — Він „фабрична рука”! що дістане доляра і пів, коли на фабриці йде робота. І то все, що він осягнув, то все, що він зможе заробити коли небудь. Він став віковичним фабричним арештантом. Ніякого помилування для нього нема. Він ніколи, доки буде існувати капіталістична система продукції не буде свободний.

Для нього нема теплого огнища, ніжної жінки, щасливих дітей! Для нього нема ні квіток, ні радощів! Все що гарне — не для нього. Він тільки „рука”! Людська фабрична рука! . . .

Подумаймо тільки, товариші, о „руках” без душі. Бо в капіталістичнім світі нема місця для душі. Високі гарні чувства не сотворять для капіталістів нових богацтв — до чогож їм треба душі? Все чого треба в теперішнім світі, то лише „рука” рука, що спосібна робити, і все людство повинно повернути ся в ті трудящі мозолисті руки робітників? На що голова? На що душі? Треба тільки сильних рук! Тисячі рук для одної голови! Руки робітників для голови капіталіста.

Тисячі тупих сотворінь в людськім образі, тисячі рабів, скованих ланцями темноти, з головами заміненими в руки, всіх їх покорених і понижених заставляє робити оден чоловік, всіх їх обдирає оден підприємець, оден капіталіст. То власне товариші капіталізм!

Отсю теперішню систему піддержують капіталістичні партії. Хоч они і прозвали ся ріжними назвами, всі они помагають собі взаємно і піддержують капіталістичну систему.

А капіталістична система помагає нам робітникам щоб ми скоро позбулись всего доброго, гарного, що в нас є, і всего того, що ми своїм трудом витворюємо.

Тисячі рук служать одній голові — от до чого довів нас скажений розвій капіталізму. Тисячі людей — робітників повернених в руки з цілюю наповнити, наситити оден жолудок капіталіста.

Той дикий, не людський порядок річий повинен бути знищений. Людство повинно освободити ся від нужди і звироднення.

Природа сотворила тисячу голов для кожної тисячки пар рук. Тисячі сердець б'ють ся і доказують, що голова, мозок і руки — одна цілість. Тисячі людських душ, хоч розбитих і придавлених вже родять ся для боротьби вони кленуть ся висвободити людство

Голова з руками, серце з душею, то природне право кожного чоловіка. Повна свобода для всестороннього розвою — природне право кожної людини.

Той, хто відбирає то право людям — тиран! Той, хто не добиває ся його — трус!

Той, хто рівнодушний до всего, що діє ся — раб! Той хто не користає зі своїх прав — труп.

Вся земля для всіх людей! Всі машини і засоби продукції повинні стати власностию всего людства.

Того ми добиваємо ся.

Громадська власність, повна контроля над всею продукцією, демократична управа в промислі для добра всего народу — от, о що ми боремо ся!

Знесеня плачення чиншу, процентів, зисків: витворюванє продуктів тільки для заспокоєня потреб населєня — от до чого ми стремимо!

Кооперативний спосіб продукції, в котрім всі повинні дружно працювати і котрий повинен бути виразом соціалістичного устрою, висшої культури — правдиво демократичної републики — то наша ціль!

Конець клясовій борбі! Конець панованю кляси над клясою! Проч з убожеством і пониженєм! Проч з тираньством і несправедливостию!

Нехай наступить правдива свобода! Нехай зійде сонце братерства і любови! Нехай заживе правдивий чоловік! То наші домаганя, то і є соціалізм!

НА ТАРАСОВІЙ МОГИЛІ

Хиляй чоло, дитя! Оттут на віки
Серед степів, край Дніпра на могилі
Спочив Мистець, та сон замкнув повіки,
Але не вмер — спочив лиш по знесиллі...

Зробив усе, що був зробити в силі:
Минувшину заляв у пісні ріки
І освітив коханням пітьми хвилі,
Надією півсонні вмив повіки...

Хиляй чоло! Колись як степ просторий
Розле ся піснь святого щастя-волі,
А наш народ з безсиля здвигнесь хорий.

І заживе знова у щастю — долі,
Бо Батько йому шлях вказав надії —
Хиляй чоло! з могили вітер віє...

ФРАНЦ КОКОВСЬКИЙ.

ЗАМОВЛЯЙТЕ НАЙНОВІЙШІ КНИЖКИ:

Історія України-Руси, Грушевського	\$3.00
в твердій оправі	3.50
40,000 миль під водою, опов. з життя субмарини	1.00
Молодий Вік, опов. для молодіжи	40
Іршники, роман-хроніка	80
Що таке поступ, Ів. Франко	25
Розбійник Кармелюк, роман в 6 томах	2.40
Кобраз Тараса Шевченка, в оправі	2.00
Двоногий, або як чоловік став паном світа	15
Релігія розуму	10
Історія дурної корови	10
Куди йдеш Господи	50
В неділю рано зіле копала	75

Крім сих є багато інших книжок. На жадане висилаємо наш катальог даром. Пишіть на адресу:

UKRAINSKA KNYHARNIA

796 $\frac{1}{2}$ MAIN STREET,

WINNIPEG, MAN.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG
3932
Z38

Zbirka tvoriv ukrains'kykh
pys'mennykiv

